

Székely füzetek

1998. JÚNIUS 27.

ÁRA: 250 FORINT

3. SZÁM

VI. ORSZÁGOS SZÉKELY TALÁLKOZÓ BUKOVINAI SZÉKELY LAKODALOM Tevel, 1998. június 27.

9.00 Hozzák a muzsikásokat

Fürgentyüs szekéren Kovácsiból indulnak, a Závodi Fő utcán át érkeznek meg a hazaji (menyasszony) házához (művelődési ház). Út közben folyamatosan muzsikálnak. A zenekar 10.30 kor szekéren megy át a völgyényi házhoz (Dorogi u. 317.).

10.00 A völgyény vendégeinek indítása a lakodalmas házhoz

Először 4 szekér (2 fürgentyüs és 2 löcsös) indul a Závodi utcából. A szekerek a völgyényi házhoz mennek, ott a vendégek leszállnak és bemennek a lakodalmas házhoz. A vendégek párosával és kisebb csoportokban — a járdán — mennek a lakodalmas házhoz. A völgyényi háznál folyamatosan szól a zene, a gazda és az örömszülők mézelt pálinkával fogadják a vendégeket. A zenekar marsot húz azoknak a vendégeknek, akiknek a gazda külön megrendeli.

10.00 A menyasszony vendégeinek indítása

Először 4 szekér indul a Dorogi utcából. A szekerek a hazajihoz (művelődési ház) mennek, ott a vendégek leszállnak és bemennek a lakodalmas házba. A szekerekkel hazamennek és kifogják a lovakat. A vendégek párosával és kisebb csoportokban — a járdán — mennek a lakodalmas házhoz. Folyamatosan szól a zene. A gazda és az örömszülők várják a vendégeket. A gazda vagy az örömszülők mézelt pálinkával kínálják az érkező vendégeket. Közeli jóbarátok, komák részére a gazda rendel a marsot. A menyasszony öltöztetése a művelődési ház udvarán, a fedett rész alatt történik.

10.45 A völgyény búcsúztatása

A gazda felsorakoztatja a násznépet a búcsúztatóra. A gazda elmondja a búcsúztatót. A búcsúztató után a völgyény letérdel egy magyaros párnára és megcsókolja az édesanyja és az édesapja kezét.

11.00 A násznép elindul a menyasszonyi házhoz

A vendégek kezében ital. Menet közben szól a zene, a vendégek vidáman, ujjogva mennek a menyasszonyi házhoz. A járdán állók közül néhányat megkínálnak pálinkával.

11.30 A kikérők várása, búcsúztató, esküvő

A hazaji és a násznép várja a kikérőket és felkészülnek a búcsúztatóra. Felkészítenek 3 maskarát, akiket elsőként mutatnak a kikérőknek. Megbeszélik, hogy milyen feltételeket szabnak, és mennyi pálinkáért adják ki az igazi menyasszonyt. Megérkezik a völgyény és a násznép, a gazda (völgyényé) bemegy a házba és megkezdi a kikérést. A mókás alkudozás után a gazda (menyasszonyé) elmondja a búcsúztatót. A búcsúztató befejezése után a zenekar egy keszvest muzsikál. A zenekar folyamatosan muzsikál, a vendégek vidáman ujjogva mennek a templomba. A völgyény és a menyasszony — orgonakíséret mellett — együtt mennek be a templomba. A násznagyok mögöttük állnak. A pap összeadja a fiatalokat, majd megáldja őket és a násznépet. A zenekar a templom

előtt várakozik, az esküvő után indulót játszik, az ifjú pár az induló hangjaira vonul ki a templomból. A zenekar a templom előtt hármat muzsikál: csárdás, polka, tappantós. A tánc befejezése után a násznép elindul a lakodalmas házhoz: az ifjú pár és a völgyény vendégei a völgyényi házhoz, a menyasszonyé a menyasszonyi házhoz.

13.00 Lakodalmas ebéd

A gazda beajánlja az ételeket, evésre, ivásra serkenti a vendégeket és mókás mondókákkal szórakoztatja őket. Az ebéd elfogyasztása után felcsendülnek a legszebb népdalok, megkezdődik a tánc.

17.00 Kontyolóra menés

A lányos házban a vendégek — főleg az asszonyok — szedelőködni kezdenek. Előkerülnek a menyasszonynak szánt ajándékok. Szekér áll meg az ajtó előtt, melyre kirakják a menyasszony gúnyját. Felteszik a szekerre a festett tulipános ládát, ennek tetejére vetett ágat készítenek: dunyha, magyaros és németes párnákból. Kihozzák a tehenet az istállóból, amit a szülők a leánynak szántak.

19.00 Ajándék bémondás a fiataloknak

Az ajándék bémondás a gazda dolga. Hangosan bemondja, hogy ki, mit adott ajándékba. A fiatalok az ajándékot megköszönik és átadják a nyuszojónak, akik az ajándék elrakásával vannak megbizva. Az ajándékozás befejezésével legutoljára a kontyoló kalácsot, sült tyúkot, a kőménymagos pálinkát és az örömanya-ruvát mutatják be.

20.00 A menyasszony békonyolása

A menyasszonyt valamelyik szomszédba átviszik és ott békonyolják. Ekkor kerül le a párta és az aranypilis koszorú a menyasszony fejéről, ezek helyét a ruva, a fejkendő cseréli fel. A békonyoláshoz a ruvát a völgyény veszi meg. A kontyoló ruva ellenében a menyasszony a völgyényi ingről gondoskodik, melyet az esküvő előtt a nyuszojók visznek el a völgyénynek. Miután a menyasszony fejéről a pártát és a koszorút leveszik, a haját kontyba kötik, s a kontyoló ruvát is a fejére kötik, végül elbújtatják.

21.00 Ajándék a házigazdának

A lakodalmas gazda csendet kér és bejelenti, hogy a házigazdát nagy szerencsétlenség érte: a sörös és pálinkás hordón elszakadt az arbrons, elfolyt az ital és kéri, hogy segítsék a házigazdát ajándékkal. A házigazda és a felesége a ház egyik részén helyet foglalnak egy odakészített asztal mellett és így fogadják a pénzdományt. A lakodalmas gazda az ajándék bemondó.

22.00 Éjfélti asztal

Éjfélti asztal csak az ifjú párnak és a közvetlen hozzátartozóknak lesz megterítve (az ebédre maradt galuska és sült). Esznek-isznak, s vígan vannak. Ezután kerülnek elő a hétfélésben egyfolytában végigtáncolt szép népi táncok. Ezek a táncok, de főleg a székes játéktánc sok elálmosodónak kiveszik az álmat a szeméből.

Mihalik Kálmán — a Székely Himnusz zeneszerzője

Kedves Szerkesztő Úr!

Örülök, hogy az idő múlásával egyre jobban szaporodik azok száma, akiket érdekel a székelyek helyzete, sorsa, himnusa. Elbeszélésekből, írásokból próbálok egy tisztább képet alkotni a Székely Himnuszról és zeneszerzőjéről, Mihalik Kálmánról.

Bevallom, nem sokat tudtam a zeneszerző életéről, munkásságáról és hogy egyáltalán hol is van eltemetve.

Biztos vagyok abban, hogy még sokan vannak olyanok, akik még a mai nap sem tudnak semmit a Székely Himnusz zeneszerzőjéről, de a himnuszt énekelvén a szemükből könnyecsek potyognak elérzékenyséjükben.

A zeneszerző rövid életútja, amely példaként szolgálhat arra, hogy a szülőföldtől távol is lehet dolgozni Erdélyért, a szétszóródott magyarság öntudatának erősítéséért.

Mihalik Kálmán 1896-ban született Oravicabányán, Krassószörény megyében. Anyai ágon székely származású, apai ágon kassai.

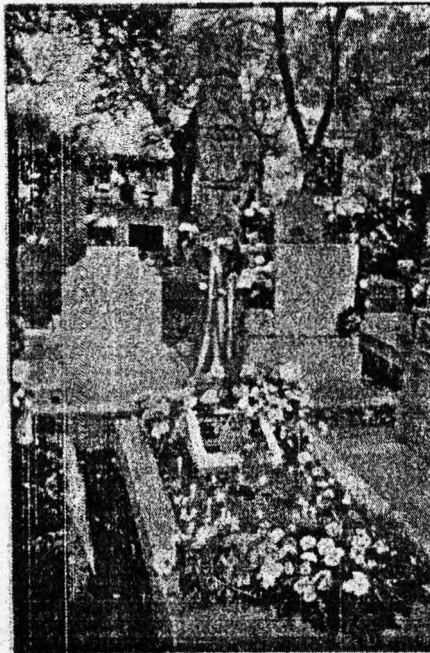
Iskoláit az első elemi kivéve Kolozsváron végezte a Kegyesrendiekénél és 1914-ben érettségizett. Alig hogy megkezdte orvosi tanulmányait, a világháború harca elszóllította. 1916 után tért vissza Nagyszebenbe, majd Szarvason, végül Kolozsváron teljesített szolgálatot.

A román megszállás után Budapestre, majd Szegedre kísért a bujdosó Kolozsvári egyetemet. Az orvosi egyetem vegytani tanszékén néhai tanára, Reinbold professzor mellett tanársegédként dolgozott 1922 szeptember 26-án bekövetkezett haláláig, amit a tifusz okozott.

Az 1936-ban kiadott "Hargita Váralja" című lap így emlékszik rá: "A valóságban 18 évig élt Erdélyben, lelki élete utolsó percéig..."

Lenyűgözte az Erdélyi nép és a székelység szeretete. A tátott száji nagyka-

puk és a gombahátú házikók, amelyeket ifjú éveiben festegetett, művészi tehetségén felül a szeretetét is bizonyítja. Forrongó lelke végtelen szomjúságával keresett, kutatott mindaddig, amíg megtalálta önmagát a zenében. Dallammá magasztosult érzéseinek a zongorán adott hangot.

A kopjafa 1993. november 2-án

A világháború, a vértenger, amit látott, csak kimélyítették lelkét és még szorosabbá és sokszorosabbá tették népéhez és Erdélyhez való ragaszkodását.

Számos szerzeménye közül a székelyek között legkedveltebb Csanádi György dalszövegének megzenésítése, amit himnusként énekeltek és énekelnek ma is.

Az 1980-as évek végén Szegedre és környékére menekült és hivatalosan áttelepült családok elhatározták, hogy felkutatják a zeneszerző sírját és méltó síremléket állíttatnak. Ezért létrehozták a

Mihalik Kálmán alapítványt. Az alapítvány megbízásából Gál Imre Székelyföld szülőltje, a 40 éves, volt csikpálfalvi faragó készítette a kopjafát. 1993. szeptember 5-re elkészült a 3 méter magas faragott kopjafa, ami a szegedi Belvárosi Temetőben került felszentelésre.

Az avatáson pártok és társadalmi szervezetek vettek részt: Szeged Város Önkormányzata, a Máltai Szeretetszolgálat, a Politikai Foglyok Országos Szövetsége és a Szegedi Nemzetőrök képviselői helyezték el koszorút.

A felszentelést Dr. Benyik György teológus professzor végezte, és többen beszédet mondtak a Székely Himnusz fontosságáról.

71 év után sikerült méltó emléket állítani a Székely Himnusz zeneszerzőjének, annak az erdélyi menekültnek, akinek mindössze 26 évet adott a sors.

1989-től minden év november elsején felhangzik sírjánál a Székely Himnusz, aminek népszerűsége ma sem csökkent sem a határon belül, sem a határon kívül.

Igyekszem minden erőmmel a fennálló tájékozatlanságot elhárítani ismerőseim és barátaim körében, amit 40 év alatt felhalmoztak Erdélyről, székelyekről, sorsunkról.

És hogy a székely mennyire magyar, azt Orbán Balázs "a legnagyobb székely" végrendeletében ez a mondat fejezi ki legszebben önzetlen, népének élő egyéniségét: "... Családdal nem lévén megáldva, a magyar népet tekintem családomnak s azt is kívánom fő örökösömmé tenni..."

Tisztelettel:

Gál Imre

Tejintettel arra, hogy Mihalik Kálmán születésének 100. évfordulója 1996-ban volt, a Szegedi Erdélyi Kör és a Mihalik Kálmán Alapítvány 1996. november 1-én a Belvárosi Temetőben ünnepelte meg ezt a kerek évfordulót.

Székely-Magyar Himnusz

Ki tudja, merre, merre visz a végzet,
Göröngyös úton, sötét éjjelen
Vezesd még egyszer győzelemre néped.
Csaba királyfi, csillagösvényen.
Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zúgó tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

Ameddig élünk, magyar ajkú népek,
Megtörni lelkünk nem lehet soha;
Szüleünk bárhol, földünk bármely pontján
Legyen sorsunk jó, vagy mostoha;
Keserves múltunk — évezredes balsors,
Tatár s török dúlt, labanc rabigált.
Jussunk e honban, magyar-székelyföldön
Szabad hazában élni boldogan.

Székely Himnusz

*Ki tudja, merre, merre visz a végzet
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Vezesd még egyszer győzelemre néped,
Csaba királyfi, csillagösoényen.
Maroknyi székely portlik mint a szikla
Népek barcának zajló tengerén.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyj el Erdélyt, Istenünk!*

*Ameddig élünk, magyar ajkú népek,
Megtömi lelkünk nem lebet soba.
Szülessünk bárhol, földünk bármely pontján,
Legyen a sorsunk jó, vagy mostoba.
Keseres múltunk, évezredes belsors
Tatár, török dúl, labanc leigáz.
Jussunk e honban székely-magyar földön,
Szabad hazában éljünk boldogan!*

*Ki tudja, én nem, merre visz a végzet
Országbatáron, óceánon át.
Jöjj hát királyunk, itt vár a te néped,
Székely nemzeted Kárpát bérceken.
Maroknyi székely portlik, mint a szikla
Háborgó szélben, zúgó tengeren.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyj el Erdélyt, Erdélyt, Istenünk!*

*Édes Szűz Anyánk, könyörögve kérünk
Mentsd meg a népet, vérező nemzetet.
Jussunk e honban, magyar-székelyföldön
Szabad hazában éljünk boldogan.
Maroknyi székely portlik mint a szikla.
Haláligában meggyötörtén él.
Szemük a korbács százszor ellalálja.
Ne hagyj el Erdélyt, Erdélyt, Istenünk!*

Tolna Megyei Önkormányzat
Levélára

7100 Szekszárd
Béla király tér 1. Pf. 33.
Tel.: 06-74/311-718
Tel./fax: 06-74/319-473

Ügyintéző: Ruzsa Éva/Bné

Íratószám: 1197/1996

Tárgy: Köszönetnyilvánítás
iratátadásról

Hív. szám:

Mell.: 1 db raktári jegyzék

Bodor Katalin

Budapest
Buday L.u. 5/b

Tisztelt Bodor Katalin !

Köszönetet mondunk édesapja irathagyatékának levéltárunkba való elhelyezéséért. Az iratokat XXXI/9 fondszám alatt helyeztük el. Mellékelten megküldjük a raktári jegyzék egy példányát.
Szekszárd, 1996. szeptember 24.

XXXI/9. Raktári jegyzék: Bodor György iratai

1. doboz

- Írásai — Székelyek a Dunántúlon
- Egy viharos évüzed
- Visszaemlékezés a székelyek 1945. évi telepítéséről a völgyes falvakba — első fogalmazvány
- Székelytelepítés — Forrásban megjelent cikk fogalmazványa
- Bodor György - Hatvani Dániel, és "Forrás" folyóirat levelezése
- Thiery Árpád: Bábel volt, Véménd című könyvének kritikája
- Telepítéssel kapcsolatos levelezés
- Vegyes levelek
- Összefoglaló statisztikai adatok a Tolna, Baranya és Bács-Bodrog megyébe telepített székelyekről — Bodor György összeállítása
- A Völgyeségi Telepesek Központi Szövetkezet iratai
- Székely Múzeum Egyesület iratai
- Székely Múzeum könyvtárának jegyzéke

2. doboz

- Erdélyi vasúti jelentések 1918
- Bajcsy-Zsilinszky Endrécére vonatkozó összegyűjtött iratok — 3 német nyelvű tanulmányának Bodor György általi fordítása
- Gaál Endre festő iratai
- Mélik Endre levelezése 1968-ból
- A hagyatékban található, más szerzők általi tanulmányok:
 - Barabás Lukács: Levél Kanadából 1934

- Földi István: A teveli iskola szervezése
- Földi István: Századelő az udvartereken
- Balás Gábor: Erdély jogtörténete I-II. kötet

3. doboz

- Balás Gábor: A középkori erdélyi polgárság és gazdasági élete (a tanulmányhoz mellékelve a szerző által összeállított latin nyelvű forrásmások)
- Pogány András: Családi levelesláda I-III. kötet
- Dr. Király Aladár hagyatéka:
 - Iskolai bizonyítványok, oklevelek, hivatali kinevezések
 - Igazolási eljárás iratai

4. doboz

- Irodalmi kísérletek, visszaemlékezések
- Beszédek
- Vegyes személyi iratok
- Háromszék vármegye főispánjának iratai

5. doboz

- Az Országos Székely Nemzeti Tanács iratai
- Az Erdély-Tiszántúli Székely-Magyar Nemzeti Bizottmány iratai
- Az Erdélyi Magyar-Székely Szövetség iratai
- "Kelet-magyarország" hetilap iratai
- Pecsétnyomók

Bodor György hagyatéka valóságos kincseshánya!

A két évvel ezelőtt kiadott Székely füzetek 2. számában Bodor Katalin jóvoltából publikálhattam Barabás Lukács 1934-es, Kanadából küldött levelét, melyhez Bodor György írt rövid bevezetőt és utószót. Ez a levél egyike annak a gazdag és értékes iratanyagnak, amely "Bodor György iratai" néven, XXXI/9. fond szám alatt került a Tolna Megyei Levéltár állományába.

Az előző oldalon látható raktári jegyzék vázlatosan felsorolja a hagyatékban található iratféléseket. A kutatás számára már a raktári jegyzék is ad bizonyos támpontot, de igazi információkat csak az anyag tételes átvizsgálásakor szerezhet. Meglepetések is elsősorban ekkor érhetik, hisz például egy ilyen prózai tétel, mint a "Vegetes levelek" is tartalmazhat váratlan és értékes anyagokat.

Jómagam az 1. doboz anyagának feldolgozásával végeztem és az ott talált dokumentumok alkotják ezúttal a Székely füzetek 3. számának törzsét. Közismert Bodor György 1975-ös, "Forrás"-ban közölt két részes visszaemlékezése. Az viszont már

kevésbé köztudott, hogy e memoár alapjául szolgáló géppel írt könyvecske "Székelyek a Dunántúlon" címmel kézzel-kézzel járt Bodor György baráti körében. Arról is kevesen tudnak, milyen szerkesztési munkák és egyezkedések előzték meg a cikkek megjelenését — itt most ez is megismerhető. Barátai, ismerősei levelek tucatjaiban nyilatkoztak elismerően a "Székely honfoglalás 1945-ben"-ről (ezek is olvashatók), de — mint a szerkesztőség "Vélemény-összegzésé"-ből kiténik — az írás sok kritikát is kapott. Bellér Béla történész tanulmányában egyenesen "Pörbeszél" Bodor Györggyel, aki higgadtan válaszol a kritikákra. Ezek a tanulmányok most jelennek meg először az írott sajtóban! Mindkettő tanulságos olvasmány.

Forrás megjelölés ebben a számban csak azoknál a kiegészítő anyagoknál található, melyek nem Bodor György hagyatékából valók. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért Bodor György leveleit *dólt* betűvel szedtem.

Rudolf László

NÉPI MOZGALMI ALMANACH

1996.

Bodor György dr.

Kézdivásárhely, Háromszék vármegye (ma: Románia) 1904. április 24. — Budapest, 1976. szeptember 8.

Református vallású jogász, vállalati jogtanácsos, közíró. Apja dr. Bodor Ferenc (1869-1929) királyi közjegyző, anyja Gidófalvy Irma (1869-1944) háztartásbeli. Két idősebb testvére kisgyermekkorában elhalt. Házasodott először 1936-ban Gergely Magdolnával, akitől rövid időn belül elvált. Másodsorban 1938-ban nősült, felesége Vita Gabriella (1912-) foglalkozása? Gyermekük: Ferenc (1941-1994) könyvtáros, Zsuzsanna (1942-1943) és Katalin (1946-) építészmérnök. Elemi iskolába szülővárosában járt, a középiskolát 1921-ig Kolozsváron végezte, majd az utolsó évet — Veszprémbe költözésük után — a debreceni Református Kollégiumban. 1922 és 1927 között a Pázmány Péter Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának hallgatója, itt szerzett jogi doktori címet. Az ügyvédi és bírói vizsgát is Budapesten tette le 1931-ben.

Ügyvédjelölt Pécsen, Veszprémbe és Székesfehérvárra 1927-től, 1932-ben Budapesten önálló ügyvédi irodát nyitott. 1941-től a Rimamurányi és Salgótarjáni Részevnytársaság másodügyésze, majd az államosítás után az Ózdi Kohászati Művek, 1950-től a Vaskohászati Igazgatóság, s végül 1963 és 1970 között a budapesti Ferroglobus Vasfémgépgyártmánykészítő Vállalat jogtanácsosa.

A népi mozgalomhoz a Bartha Miklós Társaság révén kapcsolódott, 1936 és 1939 között a Társaság ügyvezető elnöke. Fontos szerepet játszott a Társaság tevékenységének megélénkülésében és a Márciusi Front támogatásában. Mind ezt megelőzően az 1930-as évek elején csatlakozott Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártjához, melynek 1934-ben főtitkára lett. A Független Kisgazdapárttal való egyesüléstől, 1936-tól az utóbbi tagja. 1945-ben belépett a Nemzeti Parasztpártba, résztvevett a párt megszervezésében, cikkeket írt a Szabad Szóban és előadást tartott a hazai németység kitelepítéséről. Fő feladatának a székely menekültek letelepítését tekintette. Erdei Ferenc belügyminiszter utasítására támogatást kapott Cser Sándor Tolna megyei főispántól rendőrség és telepítési iroda megszervezésére. Tevékenységének eredményeként mintegy 15 ezer hontalanná vált székely sorsa rendeződött. Tudományos kutatói és közírói munkásságában is a székelység története foglalt el központi szerepet. A népi mozgalom felszámolásakor, a Kádár-rendszer rendőri akciójának egyik szenvedő alanya. Nem népi elkötelezettségével vádolták, de népi mivoltából fakadó tevékenysége miatt tartóztatták le 1962. március 16-án és ítélték el — ötdömögével — három és fél évi börtönrre. 1963-ban szabadult. Apja szülőfalujában, gyermekkorának kedvenc nyaralóhelyén és kutatásainak színhelyén, a székelyföldi Gelencen helyezték örök nyugalomra.

Kitüntetése: 1956-os emlékérem (1991.).

Fő művei: Egy falutörvény a 19. század elejéről (Etnográfia, 1968.), Emlékezések (Forrás, 1975.), Egy krónikás adat helyesbítése (magyar nyelv, 1976. szeptember). Kiadatlanok: A székely nemzetiségi szervezet (187 oldal) és Zöld ág (tanulmány).

Irodalom: Balás Gábor: Erdély jókora története 1540-ig (1977.) és A székelyek nyomában (1984.).

Jelentés

Dr. Bodor György személyéről és újabb időbeni működéséről

Arra a kérdésre, hogy vajon Bodor nem fasiszta-e, az alábbi információkat szereztem:

Bodor politikailag hivatalosan igazolva van. Van egy hír, amely megerősítést nyert: eszerint az elmúlt időkben olyan tervek voltak kovácsoltak, amelyek bizonyos Műne hatáskört biztosítottak volna neki, azonban erre bizonyíték nincs.

Az új időkben saját ügyeit teljesen összekapcsolta a székelyek ügyével. Céltudatos következetességgel dolgozik. A telepítési hivatal megszűnése után megalakította a Völgysegi Telepések Központi Szövetkezetét, ezt irányítja, nemcsak a székelyek gazdasági érdekeinek érvényesítése, hanem a saját politikai célkitűzése érdekében is. A szövetkezetnek ő az elnöke és az ő végcélját képező székely önkormányzat fedőszervnek tekinthető. A Veszprém megyei Küngösön volt 20-30 holdas birtokát a Bonyhád melletti Cíkó községbe kívánja áteserélni. A Nemzeti Parasztpárt bonyhádi és szekszárdi népgyűlései azt bizonyították, hogy a párt főképp a székelyekre támaszkodhatik.

Meggyőződéses fasiszta nem volt, annál sokkal jobb realpolitikusan. A jövőt illetően biztos, hogy a székelységet nem fogja cserbenhagyni, akiket mindenképp saját céljai előmozdítására kíván felhasználni. Ebben a vonatkozásban addig, míg a célkitűzések a pártéval egybeesnek, felhasználható.

Ezeket az információkat részben megbízható helyről, részben saját kutatásaimból merítettem.

Budapest, 1945. október 5.

Szepessy
miniszteri osztályfőnök
hivatalvezető

Bodor György könyvecskéjének kalandos sorsa

Tevel, 1949. január 6.

Kedves Gyurka!

(...)
Könyvedet teljesen átolvastam, többször is. Talán egyszer én is írok hozzá kapcsolódó anyagot.

Földi István

Budapest, 1949. január 11.

Kedves Pista!

(...)

Könyvedet a múzeumban akarom elhelyezni. Herepei írja, hogy nem kapta még meg, légy szíves tehát azt neki saját kezébe átadni vagy postán beküldeni. Előzőleg szeretném, ha odaadnád Dorogon Sebestény esperes úrnak elolvasásra. Kérlek, hogy Te vedd tőle vissza és úgy majd Herepeihez juttasd el.

(...)

Gyuri

Budapest, 1949. július 15.

Kedves Pista!

(...)

Ismételnem megkérlek arra is, légy szíves velem tudatni, mi lett a neked küldött kéziratoddal? Én azzal a kéressel küldtem ezt neked, hogy közvetlenül Herepeinek add át, amikor elolvastad. Később ezt azzal egészítettem ki, hogy egyedül az öreg Sebetynének is megmutathatod még előzőleg. Ha másnak adtad oda, megkérlek, menj személyesen utána, szerezd vissza és add át úgy, ahogy arra eredetileg kértelek, saját kezébe Herepeinek. Erre vonatkozólag kérem lehetőleg gyors választatot.

Igaz barátsággal ölel:

Gyuri

Kedves Gyurka!

(...)

Nem egyszer olvastam át jól megírt munkádat. Addig is tudtam, hogy Te ki voltál és mit alkottál, mégis amióta könyvecskéd tartalmát ismerem, még nagyobbá nőttél a szememben. Addig ugyanis az volt a látszat, hogy Te látod, vagy netalán nem akarsz látni az itteni élethetetlen tespedést, de mit sem teszel ellene, mert távol élve, nincsen lehetőségem cselekedned, azonban írott munkádnak egy-egy szópítőnek számít szavából most már észrevettem: Te valóban sokat küzdöttél nemcsak lelkeidben, hanem a valóságban is, hogy megindított alkotásaid eltávozásod után is megfeleljenek annak, aminek szántad. Erre vonatkozó észrevételeimet azután megerősítette a szövetségi írástár most át vett darabjainak egyike-másika is. Ezek után bevallhatom, az elmúlt évek folyamán bizony rosszul esett, hogy — látszat szerint — mindig szópítéssel akartad előttem is elfedezni a mélységet, amely idelelen nemcsak tátongett, hanem messze ordított. De most megértem, hogy mást nem tehetél, sőt észre kellett azt is vennem, hogy az anyagi gondok is egészen a Te gondjaid voltak, s így a pont kitételére — valóban — nem az volt az igazi ok, amelyet nyíltan hirdettél, vagy amelyet neked mondtál, hanem az itteni helyzet legvilágosabb ismerete, amit Sajátmagadon kívüli talán senkinek sem vallottál be. Éppen ezért végtelenül sajnállok, hogy bár az elhangzott akkordok szépek voltak, de csak maga a művész tudhatja igazán, hogy a rozsanitá játszott hangszeren micsoda fortélyokkal lehetett azt is kihozni!

Az elmúlt három év alatt sokat és sokszor tépelődtem, vajon hol hibáztam el: a nekem juttatott hangszert én is csak nyíltan-e, rongáltam-e anélkül, hogy értettem volna hozzá! Miért volt meddő a múzeum körüli minden igyekezetem! Igaz, azt már eddig is tudtam és tapasztaltam, hogy anyagi és erkölcsi, még egyszer mondom: erkölcsi támogatás nélkül, csupán lépten-nyomon kapott, de soha-soha be nem váltott, nagyhangú ígéretésekkel (hangsúlyozom: mindig csak az ittenieket értem!) alkotni nem lehetett. Mit ért, ha odafenn Te és másfelől Gábor mellett álltatok, ha idelelen senki! Bárcsak egyetlen emberem lett volna, aki szívvel-lélekkel támogat, akkor talán mégis csak mentem volna valamire, de amikor azt kellett megkapnom, hogy "ki akart itt múzeumot, mert én (vagyis a szóló) nem!", mit várhattam volna én, vagy mit várhattál volna odafenn Te! Hiszen a Te jól megalapozott

szövetkezeteknek is — emberek híjával — meg kellett buknia, tehát hogyne bukott volna meg az én, minden alapozás nélküli múzeumom!

(...)

Herepei János

Budapest, 1954. augusztus 4.

Ósy (Oberday) József részére

Kedves Jáska!

Örültem, hogy annyi év után hírt hallottam rólad. Sajnálom, hogy nem voltam irodámban, amikor kerestél. Kijöhetnél volna a lakásomra.

Örülök annak is, hogy foglalkozol a völgyeségi székelyek ügyeivel. A Hítelen megjelent kitűnő tanulmányaid után erre te vagy a legilletékesebb. Nemrég olvastam el újra őket. Az anyaggyűjtésre a következő tájékoztatást adhatom:

1./ A telepítésről írtam egy kis könyvet "Székelyek a Dunánál" címmel. Úgy éreztem, erre szükség van, mert az akció bizony "magán akció" volt, nem sok papírost készítettünk, s amit csináltunk, az néhány összefirkált cédula. E könyvből megismerheted a telepítési terv megszületését, a telepítés izgalmas lefolyását, az elkeveredett és kockázatos küzdelemet, melyet annak megakadályozására vívtunk, hogy a székelységet a felvidékiek mintájára szét ne szórják. Az volt a célom, hogy a székelyeket zártan telepítsem le. Amennyire az adott viszonyok között lehetett, sikerült is valami olyan Aranyosszék féle dolgot csinálni. Megírtam a könyvben a település első három évének rövid történetét, egészen addig, amíg a székely ügyek irányítását a kezemből tarthattam. E könyv vázlatos, de azt hiszem a léggözt érzékelteti. Van néhány tény, amit még e könyvben sem láttam helyesnek megírni. E könyv két példányban íródott le. Az egyiket átadtam megőrzésre Herepei Jánosnak. Tudtommal ő ma is a székszárdi múzeumban van. Kapcsolatunk a múzeum megszüntetése óta sajnos megszakadt, azt hiszem mindkettőnk részéről elfoglaltságunk, az én részemről pedig hanyagságom miatt is. Örülök, hogy jelentkezésed alkalmat ad arra, hogy írjak neki pár sort. Kérlek, e levélkémet, melyben e könyvecske kölcsönadására kérem meg, add át neki. Ha a könyvhöz hozzájutottál, írd meg nekem. Ha bármi okból nem jutnál hozzá, tudásd, és az én példányom rendelkezésedre áll. Ezt azonban nem szeretném postára adni, mert újra írni ma már nem tudnám. Meghatározott időre egy megbízható Pestre utazó ismerős útján vitethetnéd el, és küldhetnéd vissza, de remélem erre nem lesz szükség és Jánostól megkapod a másikat.

(...)

Ölel:

Gyuri

1954. augusztus 21.

Kedves Gyurkám!

Köszönöm szíves leveledet és kérek, ne haragudj, hogy csak most válaszolok. Most dől el, hogy a jövő héten Pestre utazom. Így az emlékiratot személyesen viszem és adom át neked. Késedelmes válaszat az is menti, hogy Hadnagy Bercivel csak a napokban tudtam találkozni. Szabadságon van. Herepei már nincs itt, Hadnagy úgy tudja, hogy Hőgyészen vonult nyugdíjba, nem biztosan. Ezért arra kérlek, kedves Gyurkám, légy jó könyved másodpéldányát magadhoz venni és bevinni a hivatalodba, hogy személyesen vehessem át és személyesen adom is majd vissza. Tudom, mit jelent egy egypéldányban levő kézirat és úgy is fogok rá vigyázni.

Találkozásunk alkalmából szeretnék tőled sok felvilágosítást kérni élő szóban. Addig is öllelek.

Öszinte barátod:

Ósy (Oberday) József

Budapest, 1959. november 9.

Kedves Pista!

Tamási Árontól még nem kaptam vissza a dunántúli telepítésre vonatkozó könyvecskémet, de egy bekötetlen kéziratpéldányt azért tudok neked küldeni. Kérlek, hogy azt elolvasás és esetleges kijegyzetelés után légy szíves visszaküldeni.

(...)

Ölel:

Gyuri

Bodor György könyvecskéjének másodpéldánya szintén megtalálható a hagyatékban. A 134 oldalas, A/5-ös formátumú, géppel írt könyv Gajdar: Távoli vidékek című könyvének borítójában rejtőzik. Az első példány 1959 novemberében Tamási Áronnál volt, későbbi információ nincs a könyvecske sorsáról.

A könyvecskéből most csak a tartalomjegyzéket és az 1. oldalon található népdal szöveget közlöm. Érdekes, hogy Bodor György ugyanilyen címmel publikált egy rövidke írást is (ez olvasható itt a jobb oldali hasábjában), mely Kovácsy Pál: Szabadművelődés a székely telepeken és dr. Németh Kálmán: A pápa a székely góhéj között című írásaival együtt jelent meg egy eddig még be nem azonosított könyvben.

Rudolf László

Székelyek a Dunántúlon

Írta:
Bodor György

Tartalomjegyzék

I. Az ostrom után	3
II. A német kérdés	7
III. Székely célok	19
IV. A tervektől az akcióig	23
V. Az előkészítés	26
VI. A bonyhádi előzmények	28
VII. Rajta!	32
VIII. A székelyek összegyűjtése	38
IX. A telepítési szervezet megteremtése	41
X. A föld megszerzése	46
XI. A módszer kritikája	50
XII. Barátok és ellenfelek	55
XIII. Beindul az ellenállás	61
XIV. Folyik a munka	64
XV. A döntő csata	67
XVI. Az új helyzetben	70
XVII. Székely szövetséget alakítunk	74
XVIII. Pártpolitika	78
XIX. 1945. június tizedike	80
XX. A föld szétosztása	84
XXI. Tagosítás	88
XXII. Harc az újabb helyekért	91
XXIII. A kétszeres lakosság	97
XXIV. Küzködés a jóhírtéért	100
XXV. Két választás	110
XXVI. A Bukovinában hagyott székely vagyon	114
XXVII. A szövetséget üzleti dolgai	118
XXVIII. A tejszövetkezetek megszerzése	120
XXIX. Eredmények és kudarcok	122
XXX. Tevel	127
XXXI. Befejezés	132

Elindultam szép hazámból,
Híres szép Erdélyországból.
Visszanéztem félutamból,
Szemből a könny kicsordul.

Jaj Istenem, rendelj szállást,
Mert meguntam a bujdosást,
Idegen földön a lakást,
Éjjel-nappal a sok sírást.

Székelyek a Dunántúlon

Írta: Bodor György

A Dunántúl déli részére 1945 tavaszán érkeztek a székelyek. A kormányzat Bonyhád vidékén 35 nagyjában összefüggő községben telepítette le őket. Ideköltöztették még színesebbé tette a Dunántúl e részének amúgy is sokszínű képét.

Nézzük meg, kik is azok a székelyek? Ismerkedjünk meg a magukkal hozott hagyományaikkal, szokásaikkal, így talán könnyebben megérthetjük magatartásukat. E megértés az együttlakást is harmónikusabbá, gyümölcsözőbbé fogja tenni.

A székelyek eredete a magyar tudományosság egyik legtöbbször vitatott kérdése. Történettudósainknak egymástól eltérő véleménye van. Hol hun, hol avar, hol pedig valami más keleti rokontörzs utódainak tartják őket. Van olyan vélemény is, hogy a székelyek keletre telepedett magyarok. A tudósok legnagyobb része azonban abban egyezett meg, hogy a székelyek a magyarokkal közeli rokonok ugyan, de velük nem azonos eredetűek.

Ez volt a székelyek hagyománya is s a külön származás tudata ma is erősen él.

A székelyek és magyarok ősi intézményei, társadalomszervezési módszerei eredetileg valószínűleg azonosak voltak, mint ahogy nagyjában egyforma volt a szervezete valamennyi keleti eredetű lovas nomád népnek.

A két nép intézményei azonban itt a Kárpátok medencéjében elfoglalt végleges hazában egymástól eltérően fejlődtek. A magyarság nagy dimenziójú országot alkotva, jelentős európai hivatást töltött be. A székelyek történelmi szerepe helyi jellegű volt, a keleti határok védelmével csupán a magyar birodalom katonai biztonságáról kellett gondoskodniuk. A magyarság elég sok idegen elemet olvasztott magába, az elszigetelten élő székelység számbavehetően nem keveredett.

A magyarság életében erősebben érvényesültek a nyugateurópai kultúra hatásai, mint a távolabb eső Székelyföldön:

Ezeknek tulajdonítható, hogy a székelyek sokkal jobban megőrizték ősi intézményeiket, mint a magyarok. Társadalmi szervezetük, katonai rendszerük, gazdálkodási rendjük, jogi szokásaik, gondolkodásmódjuk eltérően fejlődött.

Csak egy pár példát említnék meg erről.

Magyarországon a XIX. század elején készült összeírás szerint minden 20 emberből 19 volt jobbágy és csak egy szabad. Döntő különbség nem lehetett ebben az arányban a XVII. század elején sem. A Székelyföldről 1602-ből maradt meg egy népösszeírás. E szerint a Székelyföld minden 10 lakosából egy volt csak jobbágy s kilenc szabad.

Ahogy tovább tartották magukat náluk az ősi demokrácia intézményei, ugyanúgy sokkal erőteljesebben megmaradtak az ősi vagyonszerzési intézményei is.

A székelyek egészen a XV. századig időnként újra osztották maguk között a földet s időszakonként megszüntették pontosan meghatározott szabályok szerint az egyes osztályokon belül keletkezett vagyoni különbségeket. A tulajdonképpeni közös javak is, közbirtokosságok összehasonlíthatatlanul fontosabb szerepet játszottak gazdasági életükben, mint más országokban. És ez így van mind a mai napig, bár az 1848 után végrehajtott arányosítás sokat változtatott ezek jellegén. A Csíki magánjavak ma is Közép-Európa legnagyobb közös vagyon tömege.

A külön származás s az eltérő intézmények magyarázzák azt, hogy a székelyek Mohács után az erdélyi fejedelemség alapításában s annak fenntartásában egészen 1848-ig önálló külön nemzetként vettek részt.

Érthető, hogy ilyen történelmi előzmények után a székelység ma is öntudatosan székelynek vallja magát s szeretné a maga új életét a saját szokásai szerint kialakítani.

A tömegek ösztönének a mélyére sokszor talán öntudatlanul ez a vágy van beágyazva. A szívükhöz közel férközni, vezetni őket csak az tudja, aki ezeket a mélyre ágyazott tömegösztönöket érti, természetesen tartja s így tudja őket összhangba hozni a magyarság egyetemes érdekeivel.

Dél-Dunántúl hagyományokban és értékekben gazdag ősi gyökerű magyarságtól a sors rendeltetéséből most ide került székelység megértést és szeretetet kér s meg vagyok győződve arról, hogy jóval fizeti vissza a jót.

Bodor György levelezése a "Forrás" szerkesztőségével

Ikt. sz.: 251/1974.

Dr. Bodor György
BUDAPEST

Kecskemét, 1974. március 6.

Kedves Uram!

Könyvnyi terjedelmű memoárját — az 1945-ös Dunántúli székely telepítéséről — Molnár János eljuttatta szerkesztőségünkbe. A memoárt többen olvastuk, s máris hozzászám, rendkívüli izgalommal és érdeklődéssel. Azt hiszem, aligha tévedünk abban a feltételezésünkben, hogy páratlan értékű kor-dokumentumról van szó.

Ez egyúttal jelzi, hogy komolyan foglalkozunk a memoár — legalább részben — közlésének gondolatával. Ezt a levelet tehát azért írom, hogy próbáljunk meg közösen gondolkodni a közlés legoptimálisabb módjairól, lehetőségeiről.

A memoár van annyira érdekes, hogy a folyóiratban két részt hozunk belőle, pontosabban két folytatást, összesen mintegy 50 gépelt oldal terjedelemben. Ennek legalkalmasabb módja az volna, ha laza szerkezetben építenék egymás mellé a legizgalmasabb, ám ugyanakkor a hivatalos álláspontokat nem sértő részeket. E részek kiemlése és egymás mellé társítása alighanem a szerkesztőség feladata lesz. Ám abban, hogy az írás elején lehetőleg minél pontosabban jelezzük, hogy miről is van szó, a szerzőnek, vagyis Önnek kell majd segítségünkre sietnie. Méghozzá egy előszónak is beillő bevezető írásával, amely kelőképpen jelezné, hogy "más világban, más feltételek közt" készült írást kap a kezébe az olvasó, s kissé részletesebben kifejtené azoknak a székelyeknek a történetét, akiket 1941-ben megkérdezésük nélkül telepítettek a Bácskába.

Lehetséges, hogy ez év végén meg sort tudunk keríteni a memoár két folytatásának közlésére, de valószínűbbnek látszik, hogy erre csak a jövő év elején kerül sor. Egyébként a felszabadulás 30. évfordulójának apropója is inkább a jövő év mellett szól.

Igen örülünk tehát, hogy ez az emlékirat eljutott hozzánk, s közlésére itt, Kecskeméten keríthetünk sort.

Tisztelettel üdvözlö:

Hatvani Dániel
főszerkesztő

Budapest, 1974. április 3.

Hatvani Dániel
Forrás főszerkesztő
Kecskemét

Kedves barátom!

Az idősebb jogán enged meg nekem e megszólítást.

A dunántúli székely telepítésre vonatkozó írásom ügyében írt levelet megkaptam. Nagyon örülök annak, hogy a téma és az írás felkeltette érdeklődésedet.

Eredeti tervem az volt, hogy e munkát — melynek különösen a második fele vázlat szerű — a birtokomban lévő igen érdekes dokumentumanyag felhasználásával részletesen is kidolgozom, s az események harmincadik évfordulójára megkísérlem azt könyvalakban is kiadni. Természetesen ezt csak oly formában lehetne megtenni, hogy az — ahogy helyesen írod — ne sértse a mai hivatalos álláspontokat, de amellet becsületes írás maradjon. Erről a tervemről nem mondom le, pontosabban nem mondom le a megírás gondolatáról, függetlenül attól, hogy a ti közlésetek után van-e még szükség most a megjelenésre.

Felvetett gondolatod a kivonatos folyóirati közlésről igen tetszik nekem s abban szívesen benne vagyok. Örülök annak, hogy erre a Forrásban kerül sor. Jónak látom az ajánlott formát is.

A bevezető írást elkészíteném. Úgy gondolom, hogy előljáróban arról kellene röviden írni, hogy kik is a székelyek. Etekintetben, mint azt közismert példák is mutatják, itt-ott elég zavaros fogalmak uralodnak.

Azután arról kellene írni, hogy kik a bukovinai székelyek, s hogy kerültek Bukovinába. Röviden ismertetni kellene ottani életük főbb eseményeit, beleértve az elég rosszul sikerült 1883-as Pancsova környéki, a későbbi Déva vidéki stb. hazatelepítési kísérleteket.

Ezt követné annak a leírása, hogyan kerültek vissza 1941-ben Magyarországra s hogyan telepítették őket le meg gondolatlanul és meg-

kérdezésük nélkül a Bácskába, és végül, hogyan kellett onnan elmene-külniök. Itt térhetnék rá aztán bekapcsolódásomra és az 1945-ös eseményekre s ezzel át is adnám a szót a szerkesztőségnek.

Véleményem szerint mindezt össze lehetne foglalni körülbelül három flekkben.

Kérésem csupán az, hogy az összekötő szövegeket megjelenésük előtt én is lássam, s megtehessem esetleges észrevételeimet.

Hálás lennék, ha pár sorban megírnád, mindezzel egyetértesz-e? Ha Pesten jársz, örülnék ha találkozhatnánk, de jó lenne, ha előre értesítenél, hogy itthon legyek. Telefonom — a telefonkönyvtől eltérően 454-456. Alkalmilag szívesen lelátogatnék Kecskemétre is.

Arra megkérlek, hogy ez egyetlen példányban meglévő kéziratomat, majd a közlésre kiválasztott részek leírása után, visszajuttatni szívesek legyetek.

Őszinte nagyrabecsüléssel üdvözlö:

Bodor György

Kecskemét, 1974. április 12.

Ikt. sz.: 347/1974.

Bodor György
BUDAPEST

Kedves Bátyám!

Megkaptam szíves leveled, s örömmel és köszönettel nyugtázom ígéreted, miszerint memoárod tervezett közlésében a kért kiegészítéssel segítségünkre sietsz.

A levélben vázolt elgondolással teljes mértékben egyetértek. Kérlek tehát, hogy ennek megfelelően szíveskedj megírni a memoár-válogatás elé a bevezető szöveget. Amikor majd, hónapok múltán, a megfelelő részeket összeválogatására kerül sor, alkalmat kerítünk arra, hogy személyesen is megkeressünk. Nincs kizárva, hogy előbb is.

Természetesen kéziratodra nagy gonddal vigyázunk, s azt a későbbiek során, a publikáció összeállítását követően, visszazáraztatjuk.

Tiszteletteljes üdvözléssel:

Hatvani Dániel
főszerkesztő

Budapest, 1974. május 19.

Hatvani Dániel
főszerkesztő úrnak
Kecskemét

Kedves barátom!

Visszatérve április 12-én írt szíves soraidra elkészítettem és mellékelem a memoárom tervezett közlése elé szánt bevezetést.

Azért nem siettem jobban a megküldésével, mert magad is azt írtad, hogy a megfelelő részek kiválogatására hónapok múlva kerül sor.

Sokszor üdvözlö igaz híved:

Bodor György

Kecskemét, 1974. május 23.

Ikt. sz.: 450/1974.

Bodor György
BUDAPEST

Kedves Bátyám!

A tervezett kétrészes memoár-szemelvényhez küldött bevezető írást megkaptuk, köszönjük. Úgy látjuk, a néhány oldalas írás kellőképpen és korrektül összefoglalja a székelység hányódásával kapcsolatos előzményeket, tudnivalókat.

A nyáron, ill. az ősz elején mindenképpen hozzálátunk az anyag feldolgozásához, publikálásra való előkészítéséhez.

Szíves üdvözléssel:

Hatvani Dániel
főszerkesztő

Kecskemét, 1974. december 31-én

Kedves Gyuri Bátyám!

Ne tekintse bizalmaskodásnak a megszólítást. Rokonszenves gondolatai, kitűnő szociológiai meglátásai, a "daliás időkben" végzett dolgai és szilárd meggyőződése okán túl közel érzem Önt magamhoz —

ezért hátkorkodom eltekinteni a hivatalos formulától, amikor megszólíto-
tom.

Örömmel közlöm, hogy visszaemlékezéseit a Forrás márciusi szá-
mától kezdődően folyamatosan (2 vagy 3 részben) közölni fogja. Egy
hónapi elcsúszás a kezdésnél lehetséges, bár ez nem valószínű. Írását
én szerkesztem nyomdakészre. A 2-3 publikáció a memóriák kb. a
felét vagy szűk kétharmadát érinti. A közölesen legépeleendő publiká-
ció-tervezetet — minden bizonnyal már január első felében — elkül-
döm Önnek átolvasásra, hogy azután szóban és személyesen is
gyözködjük egymást, ha a szerkesztést illetően vitáink lesznek. Bár
arról nemigen kell meggyőződnöm Gyuri bátyámat, hogy visszaemléke-
zése sok gyűlékony anyagot tartalmaz; hogy a kozmopolitákat meg a
prakticistákat egyaránt ellentmondásra ingerli. Majd meglátjuk, mi lesz.
Most néhány konkrét kérdésre kérek azonnali választ. (Ti a kézirat
első részét január 20-ig nyomdába kell adni.) Ön neveket említ, ame-
lyekhez három-négy szavas magyarázat szükséges, hogy az olvasó
is tudja, miről van szó. Ezeket kérem. A szám alatt az oldalszámot
jelöli.

- 1./ Ki az a Tóth Endre? (A Debrecenben élő költő?)
- 6./ A kübekházi település dátuma a kéziratban elmondódott: 1843?
- 8./ Az aranyosszéki székelyek letelepedésének dátuma kell.
- 9./ Kerek Mihály (akkori foglalkozás, politikai funkció szükséges.)
- 16./ Gyallay Domokosnál ugyancsak.
- 17./ Németh Kálmán személyéről pár szót.
- 35./ Feltüntetni a pontos dátumát annak, amikor a székelyeket a Bács-
kából egyetlen éjszaka telepítették ki.
- 37./ Ki volt Gömbös Miklós?
- 40./ Vér Béla és Schuk Fülöp?
- 47./ Bajcsy-Zsilinszky Endre temetési dátumát.
- 48./ Farkas Ferenc akkori pozícióját.
- 53./ Gaál Miklós, Török Pál?
- 81./ László Attila?

Válaszát várom és tisztelettel üdvözlöm:

Zám Tibor

Budapest, 1975. január 3.

Kedves Tibor!

Megszólításod természetes volt, jól esett. Amit indokolásként írtál:
felmelegített.

Örülök, hogy a közlés megkezdődik. Feltett kérdéseidre a válaszok
a következők:

1. Tóth Endre közigyűző, Bajcsy-Zsilinszky Endre környezetéhez tarto-
zott. 1945-ben esztergomi főispán lett. Parasztpárti nemzetgyűlési
képviselő volt, Erdei Ferenc szárnyához csatlakozott.
6. A kübekházi telepítés 1843-ban történt.
8. Aranyosszéket 1257-1272 között V. István telepítette be és szervezte
meg, esetleg még ifjabb kácsi korában. (1270-1272 között volt kirá-
ly, de a keleti országrészeket ifjabb királyként már 1257-től kor-
mányozta.)
9. Kerek Mihály szociográfus nevét a földreform érdekében kifejtett
agitációja tette ismertté. 1945-ben ő lett az Országos Földhivatal
igazgatója. A Kisgazdapárt képviselője volt, a pártpolitikai küzdel-
mek kiélesedésekor a pozícióban Hajdu István váltotta a fel.
16. Gyallay Domokos 1919 után az erdélyi magyar irodalmi mozgal-
mak egyik elindítója volt. "A pásztortűz" majd a "Magyar Nép"
szerkesztője. 1945 óta Budapesten élt.
17. Németh Kálmán mint fiatal pap vállalta a bukovinai missziót s így
került ki Kolozsvárról Józseffalvára plébánosnak. A falu legése
után az újjáépítésért végzett agitációja tette ismertté a nevét. 1940-
tól nagyon sokat fúradott azért, hogy a kormányzat és a magyar-
országi társadalom figyelmét a Bukovinából hazatérő székelyekre
irányítsa. A Bácska kiválasztásáért nem őt terheli a felelősség, de
a telepítésnél tevékenyen közreműködött. 1944-45 telén ügyesen el-
hárította azt a kísérletet, hogy a szétszórdott székelyeket Német-
országba kivigyék. 1948-ban előadókörútra indult a bukovinai
székelyek kanadai községeibe és nem tért vissza.
35. A bácskai hírtelen menekítés dátuma 1944. október 9.
37. Gömbös Miklós bonyhádi gimnáziumi tanár volt. A Volksbunddal
szembenálló magyarhú svábok úgynevezett "Hűségmozgalomnak"
szervezője és egyik vezetője.
40. Vér Béla 1944-ig Bonyhádon villamosági cikkeket árusító keres-
kedő volt, belépett a Kommunista Pártba, és a demokratikus rend-

szér első völgyeségi főszoigabírója lett. (Később járási főjegyzőnek
neveztek az addigi főszoigabírokat.) Such Fülöp fiatal malombérlő
a Tolna megyei Kommunista Párt egyik alapítója és szervezője volt.

47. Bajcsy-Zsilinszky Endre budapesti temetési szertartása 1945. május
27-én volt.
48. Farkas Ferenc korábban a "Szabad Szó" tulajdonosa 1945-ben a
Parasztpárt egyik vezetője és nemzetgyűlési képviselő volt. A párt
jobbszárnyához tartozott, ő irányította a párt gazdasági ügyeit, a
Földhitelintézet elnök-vezérigazgatója.
53. Gaál Miklós Erdélyből menekült községi főjegyző. Résztvett egy
erdélyi telepés község megszervezésében. Török Pál Budapesten élő
mérnök, udvarhelyi származású, fia volt id. dr. Török Pálnak a
székely régmúlt egyik legkitűnőbb ismerőjének.
81. Nincs másodpéldányom a kéziratból, tehát nem tudom ellenőrizni
a "László Attila" nevet. László Antal a bukovinai születésű érte-
lmiség egyik legértékesebb tagja volt. Katolikus pap volt, de kilépett
és megházasodott. 1947-ig a Völgyeségi Központi Telepes Szövet-
kezet egyik vezetője, attól kezdve megyei szövetkezeti felügyelő
Szekszárdon. Ma a Hazafias Néppárt ottani irányítója.

További híradásodat várva barátsággal üdvözöl

Bodor György

1975. január 10-én

Kedves Gyuri Bátyám!

Mellékelem elolvasásra az általam szerkesztett publikáció másod-
példányát. Ezt tudjuk hozni (márciusban és áprilisban).

Némely változtatás és összevonás talán meglepi Gyuri bátyámat,
de kérem, ne formáljon elsielve ítéletet. Pár nap múlva részletes leve-
lemben megmagyarázom, mit miért (és miért nem) csináltam. A mel-
lékelt példány alapján vitakozhatunk a dolgokról. (Ez maradhat
Önnél.)

Szeretettel üdvözlö:

Zám Tibor

Kecskemét, 1974. január 11-én

(A dátum nyilvánvaló elírás: a levél 1975. január 11-én íródott! A
szerkesztő megjegyzése.)

Kedves Gyuri Bátyám!

Szerkesztési gondjainkról őszintén: ezt is adhatnám című levelem-
nek s "Székely honfoglalás"-ra gondolva. Kéziratának első részével
volt viszonylag a legkevesebb gondom: ezt a nyomdára előkészített
anyagból is láthatja Gyuri bátyám. Ez a rész a legszerveesebb, eredetileg
is legjobban megfogalmazott. Itt a Nemzeti Parasztpárt Külügyi Bizott-
ságában mondott beszédet kellett — a terjedelem kényszere miatt —
radikálisan rövidítenem. Azt hiszem azonban, sikerült a leglényegyet
megtartanom. E lendületes beszéd abban az időben — biztosan tudom
— nagyon újszerű, eredeti megfogalmazás volt. Azóta azonban többé-
kevésbé helyére került a történelemszemlélet (a németiséghez való ré-
gebbi nemzeti kapcsolatainkat illetően), ezért a rövidítés — nem okoz
félreértést (úgy gondolom).

A kézirat második része nagyon szétszórt: itt rákényszerültem,
hogy egyes — egymástól távol eső — részeket összcsoillózzak, tömör-
ítsek, stílusában pontosítsak, tisztítsak. Eközben azonban igyekeztem
vigyázni arra, hogy a dokumentumértéket ne rontsam.

Hosszas vita után végül is olyan szerkesztőségi döntés született,
hogy a hidasai ünneppésséggel zárjuk a publikációt. A magam részéről
sajnálom az elhagyott részek közül azt, amit a szövetkezet működéséről
ír Gyuri bátyám: tagosítás, tejszövetkezet, székely iskola stb. Kevésbé
sajnálom — az egyébként nagyon érdekes — befejező részt, amelyben
a képviselő-jelöltségéről, a két egymást követő választásról ír. Mind-
ketten jól tudjuk, hogy a sokkal többre hivatott Parasztpárt végül is
nem belső erőinek gyengülése, politikai impotenciája folytán enyészett
el, hanem egy újfajta, nálunk addig nem ismert politikai struktúra sor-
vasztotta el. Nos: a Gyuri bátyám személyes veresége, csalódása ebben
a pártban nem egyedi jelenség: nem a párt belső gyengeségei miatt vet
rossz fényt egy harminc év előtti politikai csoportosulásra, — ezt azon-
ban már nem tudja a Nyájás Olvasó (hacsak nem politizált aktívan
abban az időben). Így aztán a Gyuri bátyám csalódása nem egészen
indokoltan vetne rossz fényt egy jobb sorsra érdemes pártra. Sokan
felháborodnának az annyira tisztelt Erdei Ferencet érintő kitételek miatt
is. (Mellesleg: én nem tisztelem olyan nagyon Erdeit, hogy a személyét
érintő megjegyzéseket — a Gyuri bátyám tapasztalatait — egy pilla-
natra is kétségbe vonjam.)

Kovács Imre: ma olyan posztó, amit nem szabad lengetni. Ezért kellett a Maga által idézett megnyilatkozásait rövidítenem, kihagynom. (Mellesleg: Kovács Imre írói, politikusi profilja — a koalíciós időről beszélek — nagyon rokonszenves nekem.)

A Gyuri bátyám hidasi beszéde — ma — közölhetetlen. Ebből közlés esetén jegyzékváltás lenne, diplomáciai botrány és az ördög tudja még mi. Ki kellett hagynom. Viszont jó volna, ha elküldené a Németh Kálmán által írt éneket: ha az nem irritáló túlságosan, utólag — a megfelelő helyen — beiktatható.

Szeretném, ha Gyuri bátyám mielőbb közölné, hogy a publikációhoz hozzájárul. Ha aggályai, ellenvetései volnának, azt is jelezze, hogy azután győzködjük egymást.

Tisztelettel és szeretettel:

Zám Tibor

Bodor György: Székelyek a Dunántúlon
XIX. fejezet: 1945. június tizedike — 82-83. oldal
— részlet —

„Ez az ünnepség nem felekezeti ünnep. Ha ez a templom katolikus lenne, ugyanígy itt lenne a környék minden református magyarja. Most itt vannak harminckét székely katolikus kiküldöttei. Ez a templom joggal, vagy anélkül, jelképpé lett, jelképe a dél-dunántúli magyar nép életének. Ennek a templomnak a lezárása gyászünnep volt az egész magyar népnek, megnyitása pedig örömfünnepe az egész nemzetnek. Tizenegy évvel ezelőtt be kellett zárni ezt a templomot, mert elfogytak a magyar hívek. A harangot ellopták egy éjjel, felvitük Budapestre, letették egy térre és ráírták: „Űzen a Dunántúl.” Ezt az üzenetet meghallottuk és eljöttünk ide. Mi, akiknek a bölesője a Királyhágon túl ríngott, Erdélyben láttunk már sok ilyen templomot. Az ottani magyarság életerejét is kikezdte a sors. Rudolf császár német tábornokai, az 1664-es tatárdúlás, Bucov és más német generálisok vérengzései kezdték el a pusztítást, hogy majdan befejezzék azt Hora, Kloska és Avran Janku tömeggyilkosságai. Ezen az ünnepen gondoljunk azokra a székely véreinkre, akik ma újból idegen uralom alá kerültek, akikkel közös elődöktől származunk, s akikkel közös elődeink először hordozták meg ezen a területen a Duna-Tisza táján, másfélszer évvel ezelőtt, a kun jelvényeket. Gondoljunk rájuk azzal a szeretettel, amellyel ők gondoltak rátok, míg a Kárpátok koszorúján kívül kellett élnetek. Megkérem a tizenegy esztendőn át oly sok harcot vívott hidasi papot, rendelje el a templomkapu megnyitását.”

Budapest, 1975. január 12.

Zám Tibornak
Kecskemét

Kedves Tibor!

Megkaptam mindkét leveledet. Dehogy fogunk mi „vitatkozni” és „győzködni”. Teljesen tisztában vagyok kéziratom fogyatkozásaiival, s a közlés nehézségeivel is.

Ami az elsőti illati, én annak idején ezt a könyvecskét közvetlenül gépbe diktáltam, előzetes vázlatkészítés, vagy terv nélkül. Csak arra gondoltam akkor, hogy le legyen írva ami történt addig, amíg az események emlékezetemben frissen élnek. Így hiányzik a szerkezeti egység is. Én csak hálával tartozom Neked azért, hogy ebből az anyagból áttekinthető, világos és az eseményeket minden hamisítás és torzítás nélkül visszaadó írást tudtál összehozni. Hidd meg, ezt nem formáságból mondom, én sohasem írok le olyasmit, amit nem őszintén érzek.

A részletekkel kapcsolatban, persze, hogy érdekes lenne intézményeim, tehát a teveli kitűnőek iskolájának, a Székely Múzeum Egyesületnek, a táj- és népkutató intézménynek, az első alkotóház kísérletek, a szabalművelődésnek, a szövetkezeti dolgoknak stb.-nek a megírása is. Akkor, amikor ez az írás készült, intézményeim egy része még élt, de ma azt is meg kellene írni, hogy mi lett mindezekből.

Ez egyrészt nem férne be, egy ily cikksorozat keretébe, másrészt nem is lenne valami szívderítő olvasmány. Gondold csak meg: 1945-ben még egy patriarkális fulucsoport érkezett közeink. Erkölcsük, szemléletük, hiedelemviláguk, babonáik megfagytak a XVIII. században, s 1945-ben mindez még alig-alig engedett fel. Mi mindent lehetett volna akkor még a szellemi néprajz számára megmenteni? Ezért harcoltam ki 1947-ben egy táj- és népkutató intézményt, s a múzeum megalakítását a Kultuszminisztériumban. Ma örülünk, ha a romokból valamit még sikerül kihányászni. Nos, mindez sem szerkezetileg, sem terjedelemben nem fér bele a tanulmányba, s így teljesen egyetérték azzal, amit ezekből kihúzatok.

Ami a közlés nehézségét illeti, magam is tisztában vagyok azokkal. Még így is, ahogy a szöveget megállapítottad, tamadásokkal kell számolnunk. Amál jobb, hogy sikerült a tamadási felületeket úgy letompítanod, hogy azért mégis igazat írjunk.

Sőt engedd meg, hogy éppen a német kérdés exponálásával kapcsolatban, még valamire felhívjam a figyelmedet. Jobb, ha a szövetségesek elhatárolódásával indokoljuk a kitelepítést, mintha külön hangsúlyozzuk: ezt az akciót kizárólag mi magunk indítotuk el. Ez egyrészt a mai diplomáciai helyzet is így teszi célszerűbbé, másrészt gondolnunk kell a szomszéd országokban rekedt magyarság helyzetére is. Bár csak történelemhamisítással leheme, például az erdélyi magyarság, és az itteni németek sorsa között hasonlóságot felfedezni, de ily történelemhamisításokra odaát nagy a hajlandóság. Ezért igyekeztem az erre vonatkozó részeket, erre gondolva, átfogalmazni.

Hidasi beszédemet, tudom, hogy ma még nem lehetne közölni. Németh Kálmánnak és karnagyának a megnyitó ünnepségre írt énekét sem lehetne közölni. Emlékezetem szerint legalább is ez a helyzet, bár megvallom, hatalmas dokumentum anyagomban Németh Kálmán erre vonatkozó levelének a fele valahogy úgy elkeveredett, hogy hamarjában meg sem talátnám.

Az egésznek a hidasi ünnepséggel való befejezését, kitűnő gondolatnak tartom.

Amit az Erdei és Kovács Imre pártbeli ellentéteiről írtam, az sem közölhető. Igazad van. Szándékom volt ezt a munkát önálló kötet számára feldolgozva kiadásra benyújtani, de nem tudom, meg lett volna-e bennem az az ügyesség, ami benned megvan. Így egyelőre nagyon jó, hogy ennyi napvilágot lát, s ha lehet, majd szeretnék külön lenyomatokat kapni.

Még egy részletkérdést: szándékosan hagyta-e ki Kardos László nevét? Az indukálnál érdemei voltak, s sokkal kisebb szerepű emberek is benne maradtak a szövegben. Kardos az ötvenes évek elején a Néprajzi Múzeum igazgatója lett, egész fiatalon, de 56-os szereplése miatt 63-ig ült. Azóta beosztott helyzetben, tudtommal ugyanott dolgozik. Ha említése ballaszt, hagyjátok ki, de az igazságos elbírálás megemléstésért indokolja.

Mellékelem kisebb, stílári módosítási javaslataimat. Gondolom ez közöttünk nem okoz nehézséget, bíráld el őket belátásod szerint.

Sietek e levelemet sürgősen postára adni, s majd egy külön levélben küldök egy fényképet is, a székelyek egykori vezetőségéről. Nem tudom, hogy ilyesmit tudtok-e hozni, ha nem, akkor tedd el emlékkbe.

Befejezésül engedj me még valamit. Azt hiszem, van közöttünk korlátoltság jócskán, de elég sok közös gondolatunk is van ahhoz, hogy a magázást elhagyd.

Öszinte barátsággal és szeretettel köszönt:

Gyuri bácsi

2. oldal

3. sor: helyesen „Bukovinába”.

6. sor: A székelyek után: „a”.

11. sor: rendjük után beszűrni: „alakulása”.

5. oldal

11. és 12. sor: a vessző nem a lett, hanem a „báró” után jön.

7. oldal

5. sor: az alakultak után vessző.

8. oldal

1. sor: helyesen: „lelkes”.

10. sor: helyesen: „realitásaiban”.

10. oldal

8. sor: „a” törlendő.

13. sor: az alcím jelzése elmaradt.

11. oldal

15. sor: helyesen: „szakadt”.

12. oldal
3. sor: "tudásomat" helyett "tájékozottságomat".
13. oldal
12. sor: helyesen: "pártha kerültünk át".
18. sor: ha akarjátok Kovács Imre neve kihagyható s írható úgy is, hogy "az akkori főtitkár".
19. és 20. sor: "te, hogy a Párt értesülései szerint a győztes nagyhatalmak, a kelet-európai német kisebbségek kitelepítését határozták el. Ez értesülés helyességét pár hónap múlva a potsdami határozatok igazolták. Két cikket írtam a kérdéstről".
14. oldal
Az új szöveg javaslatát külön lapon mellékelem.
15. oldal
1. és 2. sor helyett: "annak magyarországi eredményeit, alkalmazkodva az általános európai törekvésekhez, végleg likvidálni".
15. sor helyett: "ezért akarja Európa a külföldön élő német kisebbségeket Németországba visszatelepíteni" (folytatva a következő sorban: "Ez a ..." stb.).
19. sor: helyesen: "joguk".
16. oldal
12-14. sorban helyesen: "Lengyelországból, Csehországból, Szlovákiából, Magyarországról, Erdélyből és a Bánságból". (Szlovákia ugyanis akkor formailag független volt.)
17. oldal
5. sor: helyesen: "Mi is, ők is".
18. oldal
6. sor: "a telepítették" után beszúrni "őket".
24. oldal
7. és 8. sor: kihagyni a "nem a fasizmus és antifasizmus küzdelmét, hanem" szavakat kihúzni. (Ha nem akarjátok az ő mai helyzetét nehezíteni, akár ez az egész mondat is elmaradhat, ez esetben azonban a következő mondatot is ki lehet hagyni.)
25. oldal
10. sor: a "komplikált" szó helyett a "zsfolt" szó használandó.
27. oldal
10. sor, az eleje helyesen: "kell együtt, vannak már hatvanan".
28. oldal
Ezt nem küldted meg, de gondolom, ez nem is lényeges.
30. oldal
3. sor: helyesen: "apátplébános".
33. oldal
13. sor: helyesen: "kalákában".
36. oldal
13. sor: a sor elejére beszúrandó "megyei".
38. oldal
3. sor: a "vidéken." után beszúrandó: "A kormányzat a földreform megindítására minden megyébe leküldött egy miniszteri biztost. Tobnába a Gyórfy kollégista Kardos László került le. A mellette tevékenykedő fiatalok".
39. oldal
18. sor: nem "Simon", hanem "Simén".
45. oldal
3. sor: helyesen: "rejtegetését".
47. oldal
5. sor: helyesen: "Hivatalban".

A második részhez

3. oldal
15. 16. sor: az "így csinálni" helyett "megengedni".
22. sor: helyesen: "a ház egyik szobájába".
4. oldal
20. sor: helyesen: "helyzetben".
5. oldal
11. 12. sor: "részére" után pont. Új mondatban "ilyen vádakkal később többek ellen eljárás is indult".
6. oldal
12. sor: helyesen: "potsdami".
18. sor: helyesen: "mondanunk: e hiba történelmi eredmény mellett".
21. sor: helyesen: "igazságtalanságok".

10. oldal
5. sor: helyesen: "utunkba".
12. oldal
5. sor: helyesen: "jelentésekben".
13. oldal
6. sor: helyesen: "hallatlan".
20. oldal
17. sor: "kitünt" után beszúrandó "és".
21. oldal
4. sor: "Ti." kihagyandó.
5. 6. sor: az "intézkedésig az új földműzjuttatottak különösebb alkiságok nélkül földműveszövetkezetet alakítsanak".
22. oldal
14. sor: helyesen: "adják".
23. oldal
11. sor: "10-i" helyett "tizedikére".
24. oldal
7. 8. sor: "a szövetkezet nevében" helyett "az alakítandó szövetkezet részére". (akkor ugyanis nem volt szövetkezet)
26. oldal
10. sor: "belpolitikában" után vessző és az "s" törlendő.
29. oldal
16. sor: "dalárda" helyett "énekkar".

Budapest, 1975. február 17.

Kedves Tibor!

Gondolom, hogy megjegyzéseimet tartalmazó leveletem megkaptad. A februári szám borítólapjáról láttam, hogy a márciusi számra a közlést bejelentették. Így úgy hiszem, rövidesen elkészül a kefe. Szeretném, ha azt korrigálásra ajánlva megküldeni szívesek lennétek. Postásunk ugyanis elég szeleburdi.

Eredeti kéziratomra sem igen lehet már szükséged, így arra kérek, hogy azt talán legegyszerűbben Molnár János útján juttassátok vissza. Száz példány különlenyomatot kérek elkészíttetni, természetesen mindkét közleményből. Gondolom ennek akadályja nincs.

A lap út nagyon hamar el szokott fogyni, s ezért arra kérek, hogy öt példányt részemre és természetesen költségemre külön küldjenek meg nekem.

Igaz barátsággal üdvözöl:

Gyuri bácsi

Keckesmet, 1975. február 18.

Bodor György
Budapest

Kedves Gyuri Bátyám!

Mint már korábban jeleztem Neked, a Székely honfoglalás első része márciusban, befejező része áprilisban jön. A korrigálásra vonatkozó kéréseid kb. 90 %-át átvettem a kéziratban, zömmel az egy-két szavas helyreigazító szövegeket. Sajnos a terjedelmesebb szövegeket átvetetni nem tudtam, mivel az a már betördelt folyóirat-oldalak terjedelme miatt, illetve azok megváltoztatása nélkül nem volt lehetséges. Az az igazság ezen túlmenően, hogy megkéstünk kissé.

Külön szólnék a Kardos Lászlóval kapcsolatos megjegyzéseidről. Egyáltalán nem politikai háttere van annak, hogy neve és akkori ténykedése kimaradt az általam szerkesztett kéziratból. Az az egyszerű oka, hogy a te eredeti írásodban meglehetősen körülményes az a szerepkör, ahogy őt a Jancsesz testvérekkel együtt egy találkozás keretében bemutatod. Szerkezeti törést jelentett volna, ha egy közbeeső bekezdést iktatok be Kardos Lászlóról. Tudom, hogy ez nem egészen meggyőző érv, de utólag még kevésbé volt lehetőségem a fent említett okból Kardos László tevékenységét jellemezni.

A külön lenyomat iránti kérésednek a Forrás eleget tenni nem tud. Ugyanis ehhez át kellene tördelni a tanulmányt, s ez költségeiben több, mint kétezer forintot jelentene. Viszont: az el nem kelt példányainkból néhány hónap múlva, amikor az a posta útján visszaérkezne, díjmentesen adunk Neked 20-25 példányt. Lehetséges, hogy a szerkesztőségi kontingensből már a megjelenés időpontjából adunk Neked minden számból 20-25 példányt. E példányokat mi "reklámozás" címen könyveljük nevedre. Ha erre rákérdeznének, így nyilatkozz.

Szeretettel üdvözöl és jó egészséget kíván:

Zám Tibor

Budapest, 1975. április 8.

Hatvani Dániel
főszerkesztő
Kecskemét

Kedves barátom!

Nagyon örülök, hogy sort kerítettetek telepítési visszaemlékezéseim közlésére. A márciusi számból propagandacélokra küldött példányokat igyekeztem úgy elhelyezni, hogy az lehetőleg új olvasókat szerezzen a folyóiratnak. Ha tudtok ily célra az áprilisi számból is küldeni, hasonlóképpen járnék el.

Említettem, hogy kéziratomból másodpéldányom nincs, így hálás lennék ha azt — eltérően az általános szokásoktól — visszaküldeni szívesek lennétek. Halász Péter (Hazafias Néppfronttól) említette, hogy készül Kecskemétre, felhatalmaztam őt, sőt kértem, hogy azt átvegye, szeretné megnézni, hogy nem közölhetem-e abból valamit, amit ti nem tudtok közölni, a Honismereti Híradóban.

Nem akarom a Forrást túlterhelni — kitűnő gárdátok bizonyára "sorban áll" — időnként azonban szívesen küldenek egyet-mást. Legközelebb leküldök nektek egy rövid (kb. 12 huszonöt soros oldal) tanulmányt "Egy pillantás a kereszténység előtti kultúra világába" címmel. A középkori székely intézményeknek egy eddig fel nem ismert, archaikus emlékeről van benne szó. A márciusi szám kitűnő szamojéd tanulmányából látom, hogy elvileg ez a téma is beleillene programotokba. Kéréssem ezzel kapcsolatban csupán az lenne: tudassátok ha nem tudjátok beilleszteni terveitekbe, hogy azt ekkor máshova küldjem el.

Tudnék írni dokumentum jellegű dolgokat is, például Zsilinszky Endréről. Nem az unalomig elkoportatott közhelyekre, hanem az embert és a kort jellemző személyes emlékekre gondolok. Érdekessége lenne, hogy szemelvényeket adnék a Gestapo börtönében írt tanulmányaiból. Nem publikált, ismeretlen anyag. Persze a válogatás rendkívüli gondosságot igényel: nem szabad vele sérteni a mai hivatalos álláspontot, de mégis eloszlatna néhány közkeletű téves kombinációt.

Igaz barátsággal köszönt:

Bodor György

Bodor György
Budapest

Kedves Bátyám!

Engedd meg, hogy elsősorban mi örüljünk annak, hogy közölhetjük a "Székely honfoglalást". Köszönet azért, hogy annakidején eljuttattad szerkesztőségünknek ezt a nagyszerű memoárt.

Az eredeti piszkozati példányt ezúttal visszaküldjük. Árn nagyon örülnék, ha továbbra is baráti- és munkakapcsolatban maradnánk. Erre igen jó apropóként utal a legutóbbi leveledben tett szíves ajánlatod. Pontosabban: ajánlataid. Kérlek, hogy a székelységgel kapcsolatos tanulmányod küldd el nekünk, mert véleményt csak azután nyilváníthatunk, ha már láttuk az írást.

Ami még sokkal izgalmasabbnak tűnik: az a Bajcsy-Zsilinszky-vel kapcsolatos dokumentumok. Erre feltétlenül számítnék! S arra is gondoltunk, hogy jó volna személyesen is összeismerkednünk, és akkor a feldolgozás konkrét módozatában is megállapodhatnánk. Azt hiszem, ennek időpontja rövidesen eldől.

Tisztelettel és barátsággal üdvözlő:

Hatvani Dániel

Hatvani Dánielnek

Budapest, 1975. április 24.

Kedves Dániel!

Köszönöm kéziratod visszaküldését. Engedd meg e megszólítást, mert én is úgy érzem, hogy kapcsolatunk több közönséges "munkakapcsolat"-nál. Én is szívesen jönnék össze veletek személyesen is, akár Pesten, akár Kecskeméten. A télen egy makacs zsába nehezítette mozgásomat, de túl vagyok rajta.

Itt küldöm jelzett cikkecskémet a pogánykori kultúrába való visszapillantásról. Ebben bizony nincs semmi szubjektív elem, semmi szívet megdobogtató dolog, legfeljebb azok értelmé számára jelenthet valamit, akik szeretik a hieroglifa-fejtést. Mert e cikkecskében olyasvalami történik. Ha bármi okból nem használhatjátok, nyugodtan dobjátok be a papírkosárba, épp csak arra kérlek, hogy ezt tudassátok velem.

Ami a Zsilinszky cikket illeti: rövidesen megjelenik Talpassy Tibor barátomnak egy kötete Zsilinszkyról. A kéziratot nem olvastam, de Talpassy tud írni, ismeri a témát, ő is közel állt Zsilinszkyhez, s így remélem, hogy írása tisztességes írás lesz. Pár adatot én is adtam neki. Zsilinszkyról mások is sokat írtak, részben igazat, részben torzíva. Annak nincs értelme, hogy polemizáljak a torzításokkal vagy ismételjem azt, amit mások hüen írtak meg.

Írásomnak úgy lenne értelme, ha olyasmit írnék meg, amit mások nem tudhattak megírni, tehát az objektív jellegű és epikus írás lenne. Elmondanám, hogyan kerültem hozzá, hogy lettem egész fiatalon kis pártocskájának ügynevezett főtitkára, s milyen volt a pártok szervezési munkája parlamentáris viszonyok között. Volt neki egy egészen intím, szűk baráti köre. Hetenként együtt vacsorázott, ennek azok közül, akik róla írtak csak én voltam tagja, s ma már egyedül élek. A kor egész kitűnő politikai gondolkodói tartoztak bele: Pethő Sándor, a Magyar Nemzet akkori főszerkesztője, a korszak talán legjobb publicistája, Tombor Jenő, ki az 1919-es Stromfeld-féle felvidéki offenzíva idején a honvédelmi minisztérium hadművelési osztályának vezetője volt. 946-ban honvédelmi miniszter lett s rövid minisztersége közben halt meg és még pár kitűnő kvalitás. Engem Benjaminiként befogadtak maguk közé, s leírhatnám azokat a hallatlanul érdekes vitákat, melyeket a magyar megmaradás alapkérdéseiről folytattak. A memoárírók sokat írnak közös vacsorákról különösen az ellenállás korszakában. Kétségtelen, hogy Zsilinszkynek ióbbféle társasága volt, de azok nem voltak azonosak ezzel a kis körrel. Az ellenállás témaköréről elég bő és nagy az irodalom, ezzel a kérdéssel nem foglalkoznék.

Van aztán még valami, amiről nem írtak. Sikertelen öngyilkossági kísérlete után a Gestapo börtönében még a németek is tisztetletet éreztek iránta: egy ember, aki ránk lőtt, s aki inkább a halálba akar menekülni, mint hogy elviselje a megalázó bántásmódot. Megengedték, hogy írjon. Német nyelven ceruzával írt néhány tanulmányt. Ezeket én fordítottam le, az eredetiek a Széchenyi könyvtár zárt anyagában vannak, fordításaimmal együtt, de a fordításból egy példányt megtartottam. Ezek megmutatják, hogy függetlenül a politikai taktika parancsaitól, milyen maradt a politikai alkata, politikai látásmódja ott, ahol már számolnia kellett a halál lehetőségével is. Ezekből néhány szemelvényt lehetne közölni, de a válogatás nagy gondosságot kíván két szempontból is.

Az egyik: Tibor kitűnően bevált érzékére van szükség, hogy mi az, amit a mai helyzetben közölni szabad. A másik: olyan formát kell adni, hogy az ne sértse a szerzői jogvédelem szabályait. Mindenesetre magammal viszem e tanulmányokat, ha találkozunk, s az egész kérdést jó lenne majd személyesen ábeszélni. Nemcsak e részt, hanem ahogy írod is, az egész cikket.

Igaz barátsággal köszönt:

Bodor György

BODOR GYÖRGY

SZÉKELY HONFOGLALÁS 1945-BEN

(I. RÉSZ)

Bevezető beszéd

BODOR GYÖRGY

SZÉKELY HONFOGLALÁS 1945-BEN

(II. RÉSZ)

Új történelmet indítottunk el

Az I. rész a Forrás 1975. évi márciusi számának 70-83. oldalán jelent meg.

A II. rész a Forrás 1975. évi áprilisi számának 59-68. oldalán jelent meg.

Levelek, vélemények Bodor György tanulmányáról

Budapest, 1975. március 18.

Kedves Gyurkám!

Köszönöm figyelmedet, dolgozatod megküldését és a kedves dedikációt. Élvezettel olvastam a jól megírt, végig izgalmas, eleven emlékezést. Nagyon okosan tetted, hogy megírtad és az évforduló alkalmából megjelentetted. Kár lett volna feledésbe merülni hagyni. Fontos és jellemző kordokumentum.

Az évforduló kapasan a Népművelés folyóirat tölem is kért emlékezést a minisztériumban végzett munkámtól. Az áprilisi számban jelenik meg. De korántsem olyan izgalmas, mint a Tied.

Az emlékezések mutatják, hogy amikor tenni volt idő, egyáltalán nem voltunk olyan télenek, mint amilyenneknek egy időben Féja Géza minősített bennünket. (Persze olyan válogatás nélküliek sem, mint ő.)

Betöltöttem a 84. évemet. Testileg törődött (még fél vak is!) vagyok, de szellememet frissnek érzem. Bizonyoság rá, hogy szorgalmasan dolgozom. Legutóbb két nagyobb terjedelmű munkámmal készültem el. Jelenleg "Visszatekintés" címmel szellemi fejlődésem történetét írogatom. Az idő sürget.

(...)

Kíváncsinos lenne, ha más tárgyú emlékezéseidet is megírnád. Különben Zsilinszkyról kellene publikálnod az emlékezésedet.

Mi van a székely szervezetről írt tanulmányoddal? És az önéletrajzoddal?

Talpassy Tiborral mikor beszéltél?

Még egyszer megköszönve kedves figyelmedet szeretettel ölel:

Palid (Simándy Pál)

Budapest, 1975. március 20.

Kedves Gyurka!

Németh László temetésén Kertész Dániel felhívta figyelmemet a FORRÁS-ban megjelent dolgozatodra, s természetesen hamarosan megvásároltam a folyóiratot.

Mindjárt előljáróban sietek kifejezni örömmömet, amiért megírtad a bukovinai székelyek és a csángó-székely-magyarok dunántúli letelepítésének történetét.

Az írás kitűnő. Filmszerűen megeleveníti a 30 évvel ezelőtti Bonyhád- és környéki eseményeket, amelyeknek a lefolyását ugyan nem láttam, de az eredményét már igen. És láttam a falvakban, mit jelentettek a te helyzetfelismerő, merész intézkedéseid azokban a viharos időkben, amikor a délvidékről menekülő székelység hazátlanul bolyongott az országban anélkül, hogy Rajta és Németh Kálmánon kívül valaki is megoldást keresett volna intézményes elhelyezésük, letelepítésük érdekében.

Amit Tolnában, a hazai németység fellegvárában eselekedtél 1945-ben, az történelem! S ha semmi mást nem tettél volna életedben — ez is elegendő volna ahhoz, hogy a tolnai székely faluk népe és jövőendő nemzedékei megőrizzék emlékedet az utókornak.

Kíváncsian várom az áprilisi folytatást. Talán lesz alkalmunk arra is, hogy személyesen beszéljünk róla.

Szeretettel ölel:

Molnár Sándor

Ajka, 1975. március 22.

Kedves Gyuri!

Minden követ, azaz postahivatalt megmozgattam a Forrás érdekében, mégsem sikerült egy példánynál többet szereznem belőle. Azt mondják, nagyon kis példányszámban jelenik meg, ők is csak egyetlen példányt kapnak belőle. Hát ezt az egyet megtartottuk. Visszaemlékezésedet nagyszerűnek tartom és szívből gratulálok hozzá! Szabatos, feszes stílusa jól adja vissza az akkori események drámaiságát. Csak egy helyen — a varasdi fogadalom elmondásánál — válik líraivá a hangod, de ott aztán torkot szorongató. Nekem bizony kiesett a könnyem.

Egyetlen — jelentéktelen — dologban azt hiszem, tévedsz, mégpedig az első lemeneteled dátumában. Egy teljes hónappal korábban kellett leutazzál első ízben, tehát március közepe táján. Két héttel később Pali is elutazott, kb. április elején. Én a május 1-i felvonuláson — a legelsőn — még résztvettem Pesten, és kb. 4-én utaztam Veled együtt Bonyhádra. Dehát ez igazán lényegtelen dolog.

Elly nevéből sajnos a lektor és a nyomda ördöge "Simon"-t csinált, de ez se számít.

(...)

Visszatérve cikkedre, azt is meg kell mondanom, hogy remeknek találok a "kényes" kérdések áthidalását, a publikálás szubjektív és objektív nehézségeinek megoldását is. Mindig jó taktikus voltál, most is ösztönösen eltaláltad a legjobb megoldást.

(...)

Sok szeretettel csókol mindnyájotokat:

Lilly (Török Pálné)

Erd, 1975. március 26.

Őszinte örömmel mondom köszönetet a "FORRÁSÉRT".

Kellemes húsvéti ünnepeket kívánok és jó egészséget.

Tisztelettel:

Kóka Rozália

Kézdivásárhely, 1975. március 31.

Kedves Gyurka!

Megkaptam a küldeményt, hálás köszönet, hogy ránk gondoltál. Az események elbeszélése mindvégig tanulságos, érdekes, ugyanakkor melegen érző szív szól hozzánk. Bár távol vagy, hűséges maradtál szülőföldedhez.

(...)

Szeretettel ölel:

Fülöp Kálmán

Erd, 1975. április 29.

Kedves Gyuri!

Hálásan köszönöm a Szentese útján küldött és megleghangú bejegyzéseddal dedikált "Forrás"-nak két számát. Közleményeidet azony nyomban szinte "felfaltam", s az idéződőtt események "filmkockáit" életünk alkonyának immár sötétülő vásznán megszépült "adással" elvenítettem fel.

Nagyon hálás vagyok küldeményedért! A mai délelőttön nem vettem kézbe egyetlen kertészszámot, de előszedtem a máig is megőrzött telepés problémákkal kapcsolatos levelezések, sajtótermékek stb. gyűjtőjét és a történelmi hitelességű emléksoraiddal egyrészt nagyszerűen sikerült "szinkronizálnom" a Völgysegi Telepések Tagterjesztőjének, a Kovácsy Pál főnöksége idején készült Szabadművelődési Értesítőnek, és a veled folytatott levélváltásainak közleményeivel.

Rózsika mondta, hogy kb. két héten belül Érdre látogatsz. Nagyon szeretnék veled találkozni és — ha érdekelne — az említett és vonatkozó gyűjteményem anyagát is bemutatni.

(...)

Mégegyszer hálás köszönettel maradok a viszontlátás reményében is székely testvéri szeretettel:

Anti (Szakács Antal)

Budapest, 1975. május 3.

Kedves Gyurkám!

Nagyon köszönöm "Székely honfoglalás 1945-ben" c. érdekes és értékes tanulmányod szíves megküldését. Messze kimagaslik a mai visszaemlékezések közül, amelyekben a hitelesség hiányát szerzőik gyakran hihetetlen nagyotmondással pótolják.

Jó egészséget és további eredményes munkát kívánva szeretettel ölel:

László Endre

Kisdorog, 1975. május 5.

Kedves Doktor Úr!

Hálásan köszönjük a kedves küldeményt. A tegnap érkezett meg, vasárnap. Éppen itthon volt mindegyikünk. Az Árpád öcsém elvitte (haza) magával, megmutatni ismerőseinek. Majd ha visszahozza, én is megmutatom az itteni ismerősöknek.

Csak beleolvastam, ahol a Doktor Úr ír. Bizony szédületes feladat volt az.

Korábbi, annak idején írt levelét is hálásan köszönöm. Mindig akartam írni, de még inkább személyesen elmenni. Ha nem is történik meg, azért Doktor Úrakra sokat gondoltam, és többször szóba jön.

A küldeménnyel kapcsolatban még megjegyzem, hogy bár az egész érdekes olvasmány, mindazáltal csak Doktor Úr sorait olvastuk, vagyis ez érdekelte mindegyikünket.

Most nem írok többet. Majd ha az itteni ismerősöknek is megmutatom, tudatni fogom.

(...)

Ismételten nagyon köszönöm, hogy Doktor Úr rám gondolt, amely nagyon kedves meglepetés volt.

Tisztelettel:

Márton Erzsébet

Szekszárd, 1975. május 5.

Kedves Gyurkám!

Ne haragudj, hogy ilyen soká válaszolok kedves soraidda, vártam a Forrás márciusi számát, sajnos még a mai napig nem érkezett meg, valószínű a posta a Népfrothoz vitte, s ott elkallódott.

Én már január 1. óta, illetve múlt év november 15-ke óta már nem dolgozom, ugyanis nyugdíjas vagyok.

Éppen egy éve találkoztunk azon az érdekes tanácskozáson. Az ott elhangzott fogadkozásokból — a te cikkedet kivéve — nem igen történt semmi jóformán. Egy író-olvasó találkozó volt Tamás Menyhérttel, ahol Jancsó Adrienn nagyszerűen tolmácsolta Tamás Menyhért verseit.

Ugy veszem észre, hogy pillanatnyilag az itteni székely nép kulturális hagyományai való foglalkozás egy kissé háttérbe szorult.

Éppen ezért jól jött a telepítésről írt cikked. Újságíró körökben igen élénken foglalkoznak vele. Az én figyelmemet is az egyik újságíró hívta fel. Több községből értesültem, hogy olvasták a cikkedet. Csak azt kifogásolják, hogy Tolna megyében nem arusították a Forrást!! Én is szerettem volna megvásárolni a márciusi számot, de Szekszárdon nem kaptam.

Véleményem szerint a cikked jól sikerült. Híven tükrözi azt a nagyszerű munkát, amit a székelység letelepítése érdekében kifejtettél. Munkatársaidról is kedvesen emlékeztem meg.

Boda Ferenc újságíró "Tolna megye fogyasztási szövetkezetei 1945-1972" című munkájában azokról a történelmi időről kedvesen és elismerően emlékezik meg. Bizonyára a "Szóvosz" Budapestben tudna egy példányt adni. A könyv a Meszöy megrendelésére íródott és

ez év elején jelent meg.

A "Forrás" áprilisi számát éppen levélírás közben kaptam meg és így most már a teljes anyag birtokában vagyok. Mindnyájunk nevében köszönjük ezt a szép dokumentumot. Életünk legfontosabb eseményeit vetted papírra. Ifjú kutatóink a jövőben nagyszerűen tudják használni.

Ha még van a folyóiratból — a következő közéleti embereknek lehetne küldeni — márciusi és áprilisi számot:

1. Mery Éva Szekszárd 7100 Városi Tanács Népműv. csop.
2. Barabás Domokos Kalaznó 7194
3. Biró Lázár Tevel 7181
4. Sántha Menyhért Majos 7187
5. Kerekes Gáspár Aparhant 7186
6. Várszegi Imre Bonyhád 7150 Rákóczi u.
7. Biró Bernát Cíkó 7161
8. Orbán Pál Kismányok 7356
9. Molnár Ferenc Kakasd 7122 (Jócsi bácsi tetvére)
10. László Antal Szekszárd 7100 Tánácsos u. 22. (csak márciusi)

Kedves Gyurka Bátyám! Nem szeretnék fáradtsággal és költségekkel megterhelni, így is sokat tettél értünk, csak meg kérem — ha ez nagy fáradtságodba nem kerül.

Kedves mindnyájotokat szeretettel köszöntünk és csókolunk:

László Antal és felesége

Kedves Anti!

Leveledet megkaptam. Örülök, ha hűnek találtad a telepítés leírását. Persze ez csak vázlat szerű, amit még nagyon sok mindennel lehetne kiegészíteni, de az egésznek a jellegét mégis ismerteti. Sajnos leveled oly időben jött, amikor már nem tudtam annyi példányt összeszedni, amennyit kellett volna, Pesten is elkaptokdták a lapot.

A következő általad ajánlott címekre tudtam — mindenüvé mindkét számot — elküldeni: Biró Lázár, Kerekes Gáspár, Várszegi Imre, Orbán Pál, Molnár Ferenc, Barabás Domokosnak, Sántha Menyhértnek, Biró Bernátnak már nem jutott, de ha még valahol szerezhettek, utólag küldök. A 3. számot neked is elküldtem, valamint ezúttal megkaptad. Első ízben az első voltál, akinek küldtem, de valóban a népfrothoz címeztem, de persze nevedre. Mery Évának függetlenül ajánlásodtól megküldtem mindkét számot, egyszerre a neked küldött 4. számmal. Remélem, megkapta, alkalomilag kérdezd meg. Ha nem, őt is a kielégítetlenek listájára írom, első helyre. Küldtem Gémes Balázsnak és Sebestyén Ádámnak is, egyik sem reagált.

Boda Ferenc könyvét megvettem. Jóakarató írás, javára kell írni, hogy megértő hangon foglalkozik a kérdéssel és nem ellenségesen, bár rengeteg hiányosság és tárgyi tévedés is van abban, amit írt. Azt hiszem jobb lett volna, ha tőled kér információkat, hisz Nagy Árpád kevéssé volt tájékozott. Érdekes egyébként, hogy ebből is kiderül, milyen erős és esélyes támadások indultak a vége felé felosztásunkra. Jól mulattam Faragó József támadásán: "kapitalista vállalkozás". No ugyan gyenge az a kapitalizmus, amelyiknek ekkora tőkék voltak. Aztán a bonyhádi takarékpénztártól élvezett 66 %-os jutalék. Vajon minek a 66 százalékat kaptuk meg? Egy dolgot azonban ezek a támadások is jól mutatnak, amiről egyébként nem tudtam, hogy ösztöneim jól működtek. Senki sem értette, miért javaslom a felosztást? Nos ha fel nem oszlunk önként, rövidesen likvidáltak volna hatalmi eszközök.

Sajnálattal konstatáltam én is, hogy a tavaly májusi fogadkozásokból nem lett semmi. Valószínűleg a Honismereti Híradóban írni fogok erről a kérdésről s a tennivalókról. Neked így boldog nyugdíjas korodban nem lenne kedved a néprajzi gyűjtőmunka egységes és szervezett irányítására? S általában annak a tervezett tudományos munkaközösségnek a kézbevitelére, amit a Múzeum vállalt, de nem nagyon csinál?

Gondolkozom azon, hogy megírjam a fészekrakás (1945-48) három évi. Erről mi a véleményed? Hisz épp a Boda könyv mutatja, hogy mily hiányosak erről az ismeretek.

Megvettem a "Tanulmányok Tolna megye történetéből" című sorozat VI. kötetét. Értékes munka abban az apátság és a megyeháza története, viszont rendkívül tanulságos a "Pártharcok Tolna megyében 1945-1948" című mű. Tanulságos, s ezzel azt hiszem teljes jellemzést is adhatunk.

Írd meg legközelebb, ki lett a Bognóczy utóda? Remélem, az eddiginél hamarabb számol neki magad az írásnak.

Feleséged kezét csókolja s ölel:

Gyurka

Halásztelek, 1975. május 6.

Mélyen tisztelt Professzor úr!

Nagyon szépen köszönöm, hogy ezt a számomra igen érdekes folyóiratot számomra elküldte. Igen nagy érdeklődéssel olvasom a Székely honfoglalást Tolnában és Tamás Menyhért verseit.

Kérem a kedves Professzor urat, hogy legyen szüves tájékoztasson engem, hogy a "Forrás"-ra lehetne-e előfizetni. Szeretném megrendelni hosszabb időre.

Hálásan köszönöm, hogy gondolt reám es.

Igaz magyar tisztelettel:

Tisztelője Gáspár Simon Antal

Érd, 1975. május 20.

Kedves Gyurka bácsi!

Ugye megengedi, hogy ismeretlenül is így szólítsam. Hálásan köszönöm, hogy elküldte a bukóvínaiak letelepítéséről szóló írását. Véleményem szerint igen nagy szükség volt már erre a hézagpótló, sokmindent világosabbá tevő írásra.

Még egyszer köszönöm, hogy elküldte. Édesanyám (Fábián Mátyásné) is üdvözlétet küldi.

Szívvelyes üdvözléttel:

Fábián Margit

Kakasd, 1975. május 22.

Kedves Gyuri bátyám!

A Forrásban megjelent írását ill. annak elküldését köszönöm. Olvasása közben újra és újra átéreztem a menekülés és a honfoglaláskori nehézségeket. A sok megvetést és a sok igazságtalan véleménynyilvánítást, amelyben részesült a székelység az őslakosság részéről.

A mai napon kezembe került Várda Sebestyén székelyszabari (Józseffalva) lakos levele, melyet már vagy két hét óta a táskámban hordok, mert a legkisebb lányunk lakodalmára való készülődés miatt eddig nem olvashattam el. E levél írója is igen szomorúan emlékezik meg a honfoglaláskori időkre és többek közt ezt írja: "Bizony sokat szenvedtünk az elnyomásban, amikor ide kerültünk. Így hajtották a marhákat, hej te sok cigány a faluba. Ami nekünk nagyon fájó pont volt a szívünkbe." Ugyanakkor a mai jólétet is megemlíti, s itt Németh Kálmánról ékként emlékezik meg: "Szegény Kálmán plébánosunk ha élne boldog volna, s most meg is nézhetné minden háznál van iskolázott, tanult ember."

Hát igen... Hála Isten, hogy a kezdeti nehézségeknek a betelepítésnek orozslánrészét valaki önként magára vállalta és sok nehézségek árán be is fejezte. Most már mindnyájan a rosszat elfelejtjük, mert felváltotta a jó és ez így van rendjén.

Az anyakönyvek egy helyre gyűjtése nem megy olyan könnyen, mint agogyan azt a konferencián egy évvel ezelőtt elképzelték. A hadikfalviak anyakönyvei ügyében beszéltem a kisdorogi plébánosossal. Az istensegítsi anyakönyvekkel pedig Kalaznón találkoztunk, Gémes Balázs muzeológussal Elekes Dénes plébános bácsinál. Mindkettőtől azt a választ kaptuk: egyházi tulajdon, a püspök meg egyelőre nem engedi kiadni, mert még szükség van rájuk. Az andrásfalviak anyakönyveit pedig csak sajnálni tudom, miért múlt évben nem voltam erőszakosabb, felöleltem volna és elhoztam volna.

Gémes Balázs mondja, hogy ő majd áthozza, de még talán az idén sem tud átjutni Jugóba. Gondoltam arra is, hogy hamarosan meglátogat a hertelendfalvi református lelkész és őt majd talán megkérem, vigye át (ha lehet) az ő parókiájára, s onnan majd apránként át tudnánk jutni.

A kis Népdalesokor andrásfalvi népdalok című munkámnak a Zeneműkiadóban elkészített korrektúráját kiigazítva visszaadtam a kiadónak — hamarosan e kötetem is megjelenik. S hogy tovább fűzzem a szót, az eddig összegyűjtött mesék száma kb. 320 darab. Elég munkám lesz velük a feldolgozásban. Ezen a téren a munka a sok másrétű elfoglaltság miatt már jóval gyengébben megy, de hiszem, hogy még sok mindent meg tudok menteni a néprajz terén népünk jó hírnevének az érdekében.

Még egyszer utólag köszönjük népünk e jó ügyéért tett odaadó szolgálatát, s maradjon sok-sok szeretettel:

Sebestyén Ádám és család

Kismányok, 1975. május 24.

Kedves Gyuri Bátyám!

Az általad megküldött két "Forrás" című havi lapot megkaptam. Igazán nagy érdeklődéssel vártam, hogy miként illusztrárod az elbeszélte dolgokat. Arra viszont nem is számítottam, hogy rám is gondolva — meglepsz velük.

Remélem jó egészségben vagy.

Kérlek, ha módod és időd engedi látogass meg, nagyon szívesen vendégül látlak egy pár napra!

Baráti üdvözléttel:

Orbán Pál

Dombóvár, 1975. május 25.

Kedves Gyurka!

A Forrás című folyóiratot megkaptam és a benne írt írását nagy örömmel és élvezettel olvasta az egész család. Nagyon köszönöm kedves figyelmét, hogy elküldte nekünk.

Szegény Pistámnak is van egy töredék írása az iskola szervezéséről. Sajnos nem egész, de ha érdeklí, szívesen elküldöm. Egyébként a szekszárdi múzeumnak is odaadtam belőle egy példányt.

(...)

A nyáron egy nagyon kedves találkozót rendeztek a Tevelen végzett gyermekek. Engem is meghívtak. Szegény Pista nem érthette meg, hogy elgyönyörködött volna bennük, hogy milyen művelt, rendes emberek lettek mind.

(...)

Szeretettel üdvözlöm az egész családot:

Dödi (Földi Istvánné)

Budapest, 1975. június 11.

Kedves Dödi!

Levelét nagyon köszönöm, jól esett magukról híreket hallani.

Persze hogy nagyon érdekel a teveli iskola töredékes története, s ha megküldi, azért igen hálás lennék. Szeretném megírni azoknak az éveknek a történetét, amíg intézményeink még működhettek, s ennek egyik legfontosabb fejezete lenne Tevel. Erről egyébként akartam is magától adatokat kérni, de ha megvan Pista írása, annál jobb, ha megengedi felhasználnám, persze pontosan hivatkozva a forrásra s idézeteket belevéve munkámba. Azt nem tudom, hogy lenne-e kiadóm, hisz maholnap jobban tiszteljük Bukov emléket, mint áldozatait, de azért megírom, valamikor talán előveszik.

Örülök, hogy a teveliek összetartanak, egyszer én is szívesen ellátogatnék — magával együtt — egy összejövetelükre.

(...)

Az egész családot üdvözlí s kezét csókolja:

Gyurka

Budapest, 1975. május 28.

Kedves Gyurkám!

Mind arról már tudósítottalak, a Forrásban megjelent beszámolót — noha egész Budapestet felkutatam — nem tudtam beszerezni. "Elvitték a székelyek...!" mondta egy lelkes belvárosi könyvterjesztő. Erre levélben fordultam a kecskeméti kiadóhoz kéresemmel, akitől pesti címemre érkezett egy példány. Akkor már Verőcén voltam. Onnét most megérkezve, jó sokára tudtam elolvasni "Székely honfoglalás"-odat. De így is nagyon jó volt; egy kis kikapcsolódás a munkámból és a családí bajokból.

(...)

Tegnap este filmvetítésen voltam a Fészekben. Az andrásfalvi székelyek bethlehemí játékát vetítették. Az előadó egy szemernyi történelmi ismertetést adott az előzményekről. Izgatottan vártam, hogy a te nevedet is felemlíti a dolgok során, de ilyen nem történt. Meglepett, hogy alig tízen (10) néztük a vetítést, holott máskor és érdekeltenebb témáknál is számosan szoktak a teremben lenni. Mintha nem is Magyarországon lettem volna! Nem tudok mindent itt a "rossz szervezés" vagy az időjárás szeszélyének tudni be...!

Majd szóval erről is többet...

Gyurkám!

A beszámolóid nekem roppantul tetszett, valamit az érzéseim legmélyén kavart föl. Egy mélyreható történelmi ténynek keresetlen, egyszerű előadása, akkor heroikus, hősi tett volt, felemelő, eposz-ba kívánczó; ma izgalmas beszámolója egy fajtájához hű magyarnak, aki

benne vezető szerepet játszott... Nem tudok ennél szebb életművet elképzelni sem! Mindenben igazoltad szavaimat, amiket 13 éve Kelemen Jánosnak izgatottan a szemébe vágtam:

"Kérem nálunk a nép legjellemesebb és legmagyarabb részét csukják börtönbe...!"

Most melegen szorított meg érte gondolatban a kezdet.

Nekem a folyóiratot "TISZTELETPELDÁNY" megjelöléssel küldte el a szerkesztőség. Nem tudom, vajon részed van-e ebben Gyurkám. Mindenesetre köszönöm. El fogom küldeni egy piktor ismerősömnek (futásfalvi Márton Piroskának), hogy ő is olvassa el és örüljön neki.

(...)

Szeretettel:

Bandi (Gaál Endre)

Kolozsvár, 1975. május 30.

Kedves Gyurka Bátyám,

a Forrásból, már a negyedikből is, merítettem. Hálásan köszönöm és őszinte tiszteletet érzek az egykori cselekvő-, s a mai író-ember iránt egyaránt.

Meleg szeretettel üdvözlő:

Incze Laci

Budapest, 1975. június 1.

Tisztelt Bodor György!

Örömmel és nagy figyelemmel olvastam írását a Forrás márciusi és áprilisi számában.

Hallatlanul érdekes a történelmi, a szociográfiai és emberi indíték munkájában. Minden bizonnyal az eljövendő idő Önt fogja igazolni. A cselekedet belső feszültségét drámai erővel meghagyni, becsülni való cselekedet.

Én székesfehérvári vagyok, Budapesten élek, de nagy figyelemmel kísérem a székelyek életét. Az emberi viszonyok sokszerűségében itt a Duna-medencében egy nagyon is láttató állapot a székelység. Ők voltak az indíték, hogy én etnográfiaival foglalkozom, természetesen csak úgy magán szorgalomból.

A térképeimből hiányzik az Erdélyen kívül, és Moldvára kívül élő székelyek elhelyezkedése a Kárpát-medencében. Megkérem, ha rendelkezik ilyen adatokkal, írja meg nekem. Legyen szíves írja le azoknak a helységeknek neveit, esetleg a Trianon előtti megye rendszer segítségével, a székelyföld kivételével, ahol székelyek élnek illetve éltek.

Elnézését kérem és segítségét kérem:

Rétfalvi Kálmán

Budapest, 1975. június 11.

Igen tisztelt uram!

Köszönöm a Forrásban megjelent tanulmányomra küldött kedves sorait.

A tulajdonképpeni Székelyföldön és Moldován kívüli székelyeket — eltekintve Erdély egyéb részei felé irányuló állandó székely kiáramlástól, amilyen például Brassó is — három csoportra lehet osztani: az egykori Aranyosszék falvaúra, ahol a lakosságnak ma körülbelül a fele székely, a többi későbbi román bevándorló, a Dunántúlra és a régebbi bukovinai hazatelepítési akciók székelyeire. Székely szóróványtelepítések történetek 45-ben Buda környékére. Magában a fővárosban a negyvenes évek elején 40.000-re becsülnék az ideletelepült vagy ide menekült székelyek számát.

Miután én is Pesten vagyok, személyesen is szívesen rendelkezésére állok. Könyvtáramból sok adat kiírható. Kérem hívjon fel valamelyik korán reggel, és ha óhajtja megbeszélhetjük látogatásának időpontját.

Szíves üdvözléssel:

Bodor György

Szekszárd, 1975. június 16.

Kedves Gyurkám!

Leveledet megkaptam. A feladatnak igyekeztem eleget tenni. Érdeklődtem a Méry Éváéknak küldött példányok sorsáról is, megkapták, köszönik szépen. Elolvasták ugyan a cikkeidet, de elég fiatalok ahhoz, hogy véleményük legyen róla. Ellenben Dr. Nagy István szekszárdi orvos és egy nagyváradi származású finánc, nagyon ügyesnek és jónak találták. Értékelné tudták információidat. Az én példányaim körbe járnak itt Szekszárdon.

Ha sikerült esetleg Méry Évától elkérni a neki küldött példányokat

vagy az enyémet elküldeni Ambrus Vilmosnak Nagyvejkére, aki újában nagyon szépen dolgozik — és gyűjtögeti a székely dolgokat. (A lap illetve cikk mellékelve.) "László" aláírás nem én vagyok, hanem egy László Ibolya újságíró — akiről többet nem tudok, csak annyit, hogy elvált asszony és Pestről jött, de nem székely. Egyébként "szimpatikus" jó értelemben; a cikk tartalma is ezt mutatja.

Még volt egy kedves esemény — a majosi Lőrinc család — fafaragó Lőrinc Imre papa, Lőrinc Irénke unoka hímző és Lőrinc Vitus festő — jó hímevő — együttes kiállítása Szekszárdon. Az esemény kedves volt — de az 1000 szekszárdi székelyt csak nehezen lehetett mozgósítani. Lőrinc Imrénke az édesanyja 1913-ban énekelt Kodály Zoltánnak Bukovinában. Kodály Zoltán egyébként felkereste a néni Majoson.

Bognóczy Géza utóda Hegedűs Loránt. (Hegedűs miniszternek rokona.) Budapesti származású. Szimpatikus, kedves ember, igen jó pap, hívei nagyon szeretik.

Úgy beszélnek, hogy egyházi felettesei 1-2 évvel ezelőtt Szekszárdra szerették volna, de a hídsiak minden követ megmozgattak, hogy el ne menjen, nagyon tisztelik. Felesége orvosnő, 5 gyereke van. 1964-ben a Madéfalvi veszedelem 200 éves évfordulója alkalmából tett kegyeleti kirándulásra az andrásfalvi hívek magukkal vitték, hogy Andrásfalván istentiszteletet tartson. Én is akkor ismertem meg, az ő segítségével sikerült az akkori első kegyeleti bukovinai kirándulás, amit azóta már többször is megismételtek a népront mozgalom keretében.

Javasolom, hogy a csatolt cikk ismeretében írjal egy cikket a Honismereti Híradóban olyan formában, hogy a saját tapasztalataidból kiindulva méltatnád a Dr. Sántha Alajos, Sebestyén Ádám, a Boda Ferenc, Talpassy Tibor, Belényesy Márta, Domokos Pál Péter írásait, illetve kezdeményezéseit a bukovinai székelység jobb megismerése érdekében.

— Sok cikk — a sajtóban jó és rossz — különösen a pestiben — sok előadás???

— Nincs érzékem a néprajzi gyűjtőmunkához — nem is akarok bekapcsolódni.

— Van rajtam kívül elég sok ügyes ember, aki ezt csinálja. Bizom bennük, jól csinálják. Dr. Andrásfalvi Bertalan a munkaközösség vezetője és K. Balog János, mindkettő tudós ember. Én betegem nem tolaszom.

Egy kérésem lenne Gyurkám — ha Belényesy Márta könyvét meg tudnád szerezni utánvétellel küldd el nekem is. Nagyon értékes könyv; címe: "Kultusz és tánc a bukovinai székelyeknél" 1959-ben adta ki a Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára Akadémiai Kiadó, Diószegi Vilmos szerkesztő.

Szeretettel üdvözlő:

László Antal

Budapest, 1975. december 15.

Kedves Barátom!

Megrendülve, de végig lelkesen olvastam el nagyszerű tanulmányodat, amely a "Székely honfoglalás 1945." címmel is találóan fejezte ki a történeteket.

Nagy élmény volt, s szintén örülök, hogy ebben részesülhettem. Ismételtelen köszönöm.

Neked, és családnak kellemes karácsonyi ünnepeket, és szerencsés, holdog új esztendő kívánok.

Dr. Sóvágó Gábor

Budapest, 1977. március 20.

László Antal részére
Szekszárd

Kedves Barátom!

(...)

Bodor Györgynek a cikkét a "Forrás"-ban magam is olvastam. Valóban kívánatos lenne ismertetni a bukovinai székelyek legutóbbi kettős letelepítésének történetét egy összefogó munkában. Én a magam részéről erre már nem vállalkozom, mert távolról sem ismerem jelenlegi helyzetüket, másrészt én már ebben az ügyben többszörösen letettem a garast 35 évvel ezelőtt.

(...)

Őszinte tisztelettel üdvözöllek:

(olvashatatlan aláírás)

VÉLEMÉNYÖSSZEĞZÉS A "SZÉKELY HONFOGLALÁS" ÜGYÉBEN

Egy évvel ezelőtt, folyóiratunk 1975. évi 3. és 4. számában jelent meg Bodor György "Székely honfoglalás 1945-ben" című írása, amellyel kapcsolatban több kritikai észrevétel érkezett hozzánk. Szerkesztőségünk alaposan tájékozódott a felszabadulás utáni évek e meglehetősen bonyolult probléma-világában.

A fasiszta hatalom szétzúzásához, a szövetséges hatalmak potsdami egyezményéhez kapcsolódott a hitleristákkal együttműködő németek kitelepítése, amely egyúttal az antifasiszta demokratikus népfrempolitika osztálytartalmú "németellenességé"-ből is érvet, erőt merített. Ma még nem jutottunk annak a történelmi távlatnak a birtokába, amelynek segítségével árnyalt marxista elemzését és értékelését adhatnánk a kitelepítések időszakának, az azonban kétségtelen, hogy a gyakorlati megvalósításba hibák, túlkapások is csúsztak. A kitelepítés körüli politikai fellépésekbe, állásfoglalásokba, akciókba pedig egy nacionalista színezetű németellenesség is beleszövődött. Nem véletlen, hogy a kitelepítést 1949-ben egy kormányrendelet befejezettek nyilvánította, bár 200-220 ezer német még itt élt, s eredetileg szinte az egész hazai németiség kitelepítéséről is szó volt. A németkérdés osztályszempontú megítélésének felerősödése, a szocialista nemzetiségi politika kikristályosodása, a teljes nemzetiségi egyenjogúság biztosítása — ha az érzelmeiben teljesen még nem is, de — társadalmi-politikai méretekben levette a napirendről ezt a kérdést. A hazánkban élő németek szocialista államunk egyenjogú polgárai, akik — demokratikus szövetségük révén — kollektív jogokat is élveznek.

Bizonyos, hogy az 1945 és 1948 között keletkezett emlékirat tartalmaz olyan — akkor részint érthető — egyoldalú megfogalmazásokat, tendenciákat is, amelyek kommentár nélküli mai közlése — a szerzői szándék ellenére is — alkalmul szolgálhatott a régi sebek feltépésére, a hazánkban élő német nemzetiség önérzetének megsértésére. Amikor Bodor György az ezer esztendő "magyar-német — ellentét" összefüggésében tárgyalja a kitelepített volksbundisták ügyét; amikor a területi egység és a magyar nemzeti lét kategóriáit mechanikusan összekapcsolva indokolja meg a székelyek magyarországi betelepítését; amikor az elkövetett igazságtalanságokat a spontán "forradalmi törvényesség"-gel mentegeti; amikor lényegében általánosítva mondja bűnösnek a németeket és differenciálatlanul, teljesen egységesnek tekinti a székelyeket, — akkor (ha akaratlanul is) téves, parasztpárti nacionalista, az osztályszempontokat háttérbe szorító németellenes nézeteknek ad hangot. Amikor tehát a történelmi és ideológiai tévedések a kommentár nélküli közlés révén mai nyomatékot kapnak, akkor az igaz részek, a jószándékú érvek is veszítenek erejükből, hitelükből.

Visszatérve az említett kritikai megjegyzésekre, szeretnénk leszögezni, hogy Bodor György emlékirat-jellegű írása véleményünk szerint a történelemben cselekvő, részt vállaló közéleti ember szenvedélyével és a szemtanú személyes élményének frissességével elevenítette meg a dél-dunántúli volksbundista németek kitelepítésének és a székelyek Tolnába telepítésének eseményeit. Az egykori kitelepítési kormánybiztos szándékának tisztaságához, antifaszizmusának következetességéhez aligha férhet kétség.

Nincs itt hely és alkalom a kérdés részletes, tudományos elemzésére, bizonyára sort kerítenek majd erre a szakfolyóiratok. Szerkesztőségünk azonban levonta azt a következtetést, hogy az ilyen típusú memoárok közlésekor mindenképpen szükséges valamilyen formában kifejezésre juttatni a több évtizedes társadalmi-történelmi fejlődés távlatát, mert csak ez biztosíthatja — különösen ilyen bonyolult kérdésekben — a múlt valóban időszerű, márt segítő tanulságainak levonását. Szerkesztőségünknek a nemzetiségi-kisebbségi kérdéssel kapcsolatos elvi álláspontját egyébként — úgy hisszük — jól tükrözi Kósa László A hazai nemzetiségi politika újabb szakasza című cikke, amely a Forrás idei első számában jelent meg.

A Forrás Szerkesztősége

(Forrás, 1976. évi május-júniusi összevont szám 96. oldal)

Árnyak az 1945-ös székely honfoglalás mögött

Pörbeszállás Bodor György emlékirataival

Egy különös emlékirat

Bodor György v. telepítési kormánybiztos Székely honfoglalás 1945-ben címmel a folyóirat 1975. évi 3-4. számában (70-83. ill. 59-68. l.) — a szerkesztőség válogatásában közzétette emlékiratát. Kormánybiztossága törvényességéhez ugyan szó fér. Ő sem hallgatja el, hogy nem a kormány, de mégiscsak nem is az Országos Földhivatal nevezte ki őt kormánybiztosává, hanem saját maga. (77. l.) Később mégis Magyarország egyetlen választott kormánybiztosának mondja magát. (80. l.) Ne akadunk fönn ezen a kis ellentmondáson, hiszen az emlékirat végén a szerző nyomatékosan hangsúlyozza: "én és a nép egy akaraton voltunk." (68. l.) Az önkinevezés tehát nem volt más, mint a székely népkarát leplezett megnyilatkozása. Azzal sem lehet csökkenteni a kormánybiztosság jelentőségét, hogy időben és térben erősen korlátozott volt. 1945. április 25-től június 20-ig, tehát alig két hónapig tartott, és az országnak egy kis zugára, Tolna megye bonyhádi járásának 31 falujára korlátozódott; ide telepített le a kormánybiztos néhány ezer sorsüldözött bukovinai székelyt, ill. — ez az érem másik oldala — telepített ki innen ugyanennyi "hazaáruló svábot". A szűk időkeret és terület ellenére valóságos hatalom volt ez, sőt — mint az emlékiratiró hangsúlyozza: korlátlan hatalom: "emberek ezreinek sorsa dőlt el az én akaratomból." (68. l.)

Ez a drámai szituáció, mégha a helytörténet kis színpadán jött volna is létre, akkor is ellenállhatatlanul felkelti az érdeklődést. Valójában azonban, ami a bonyhádi járásban történt, az sohasem volt csupán helytörténet: az első pillanattól kezdve országos, sőt bizonyos értelemben európai történet volt. A bonyhádi kitelepítés és betelepítés izgalmas jelenete része volt egy érdekfeszítő nagy történelmi drámának, amelynek antagonistái, ellentétes szereplői: magyarság és németiség, magyarság és szomszéd népek, németiség és Európa voltak. A bonyhádi járás vándorútra kényszerült néhány ezer németje csak egy kis foszlánya volt annak a 12 milliónyi hatalmas tömegnek, amely a második világháború végén a népek országútján a *Drong nach Osten* visszatörő hullámaként keletről nyugatra hőmpölygött. Tisztán látta a kérdésnek ezt a tágabb perspektíváját Borsody István, amikor hangsúlyozta: a magyarországi németek kitelepítését nem mint sajátos magyar, hanem mint általános nemzetközi problémát kell kezelni, amely érinti a Németország és Oroszország közti egész kelet-európai területet, elsősorban Oroszországot, de a kis kelet-európai népeket is.¹

Ha meggondoljuk, hogy hazánkban ezzel az egész kérdés-komplexummal — az elmélet síkján csupán részben, de a gyakorlati cselekvés terén teljes egészében — Bodor György került először szembe, vagyis hogy ő volt a háború utáni idők első aktív magyar nemzetiségpolitikus, kellő jelentőségében áll előttünk Bodor emlékirata.

De nem tulajdonítunk-e túlzott jelentőséget ennek a szerző által szerényen csak feljegyzéseknek nevezett emlékiratnak? Az első pillanathon úgy tűnik: igen. Hiszen amit az emlékiratok közölnek, abban nincsen egyetlen egy olyan alapvető tény, amelyet más forrásokból ne ismernénk. Hiányoznak a meggyőző erejű dokumentumok is. Ilyet az emlékirat mindössze hármat közöl: egyik sem jelentős. Igaz, hogy az emlékirat műfaja minden másnál jobban vissza tudja adni az események *couleur locale*-jait, helyi színeit, megismételhetetlen egységiségét, utánozhatatlan sajátosságait, különös atmoszféráját, nem különben a szereplők szubjektív nézeteit, motívumait, tudatát, ideológiáját. Ilyesminek természetesen nincs híjával az emlékirat sem. Mindezeknek forrásként való felhasználását azonban megnehezíti az a körülmény, hogy nem az eseményekkel egyidejűleg íródtak. 1945 sorsdöntő tavaszának eseményeit a szerző 1945 és 1948 között vetette papírra. Az emlékiratirónak természetesen számolnia kellett a történetek óta eltelt harminc esztendővel is. Sok akkor kimondott véleménye — mint írja — kihullt az idők rostáján (72. l.); egész akkori tevékenysége pedig — noha ezt nem írja — a történelem megfellebbezhetetlen ítélőszéke elé került. Mindennek ellenére a szerző — és a szerkesztőség — mégis úgy döntött, hogy változatlan formában (ha nem is változatlan terjedelemben)

nyilvánosságra hozza az emlékiratot, főlegesenek tartva még csak egy kritikai elő-, illetve utószót is abban a meggyőződésben, hogy: "Az akkori indulatok azóta elcsitulak, megenyhültek, s reméljük mindörökre." (72. l.)

Túlzás lenne azt állítani, hogy Bodor György emlékiratának megjelenése után egy csapásra megváltozott a helyzet, és újból feltámadtak volna és sísteregének rég eltemetett indulatok; de az bizonyos, hogy az emlékirat minden kritika nélküli közlése (a hangsúly nem a *közlésen*, hanem a *kritikanélküliségen* van) visszavetett egy már-már lezárult történelmi kiengesztelődési folyamatot, és felszakíthat már behegedt, de még mindig érzékeny sebeket. A minden kritika, sőt kommentár nélküli közlés csak akkor lett volna indokolt, ha a szerző ma is fenntartás nélkül azonosítja magát egész akkori ténykedésével, minden akkor képviselt nézetével. Ezt pedig csak feltételezni is képtelenség. A letagadhatatlanul igazságtalan eljárásnak, a nyilvánvalóan téves nézeteknek egy mentegető vagy magyarázó szó nélküli közlése azonban a lélektan törvényei szerint hamarabb vezet az indulatok felkorbácsolásához, mint lecsendesítéséhez. Növeli a veszélyt az, hogy az emlékirat nem csupán egy összefüggő eseménysort, de ennek hiánytalan ideológiáját is közli. Fennáll tehát az a veszély, hogy aki szabadon, a történelmi igazságnak megfelelően ítéli is meg a nemzetiségpolitika tényeit, még mindig foglya maradhat a tényeket indokoló nemzeti és nemzetiségpolitikai ideológiának. Ez az ideológia pedig — mondjuk ki kertesés nélkül — egyértelműen nacionalista jellegű, s mint ilyen összeegyeztethetetlen a nemzet, nemzetiség, nemzetköziség azon ideológiai koncepciójával, amelyet legutóbb teljes elméleti tisztasággal és gyakorlati következetességgel az MSZMP KB Kulturpolitikai Munkaközössége fejtett ki A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus időszzerű kérdései c. állásfoglalásában.

A német kérdés nacionalista koncepciója

Az emlékiratok ideológiájának jellegét akkor sem lenne nehéz megállapítani, ha a szerző nem maga jelölné meg forrását a népi írók mozgalmában, ill. ennek politikai kereteiben, a Független Kisgazda Pártban és főként a Nemzeti Parasztpártban. Uralkodó vonása ennek az ideológiának "egy erős nacionalizmussal telt harmadik utas koncepció", az imperializmus és a szocializmus világát átfogó küzdelmében egy külön magyar kiutat keresése. Mit jelent ez? Elsősorban azt, hogy a történelmi jelenségek értelmezésének kulcsa nem az osztályharc, hanem a "nemzeti-faji" tényező, akár a társadalom belső problémáiról, akár a nemzetközi viszonyokról van is szó.² Az emberi társadalom története tehát ebben a felfogásban nem az osztályharcok, hanem nemzetek és fajok harcának története, a közép- és a kelet-európai történet elsősorban a németek és szomszédaiak, a magyarországi történet pedig különösen is a magyarok és németek (= Habsburgok = osztrákok), úgy is mondhatnók: kurucok és labancok küzdelme. A népi írók nemzet-felfogása itt nyilvánvalóan a nemzeti történelem lierális kuruc szemléletével érintkezik.

Ezen történelemszemléletet képviselte Bodor György szerint Kovács Imre. A Parasztpárt akkori főtákarának álláspontját a német kérdésben így jellemzi az emlékirat: "Kovács Imre a sváb kérdésben nem a fasizmus és antiszizmus küzdelmét, hanem a magyarok és németek ezeresztendőös birkózásának egyik részletét látta. Visszaköltözésüket négyszáz éves szorongatásunk egyik elégtételének s a további német beavatkozás megelőzésének tartotta." (76. l.) Világosan nem mondja ki, de emlékiratának szelleme elárulja, hogy Bodor György ebben a kérdésben lényegében egy véleményen van Kovács Imrével. "Úgy éreztem, itt a történelmi alkalom, hogy számtalan problémánk közül legalább ezt az egyet (ti. a német kérdést B. B.) érdekeink szerint megoldhassuk... Úgy éreztem, hogy a most kezdődő korszakban az érdekek nyers brutalitással ütköznek meg. Mindenkinek viselnie kell a sorsát, akár jó, akár rossz e sors. Viseljük mi ma, mint 400 esztendő óta annyiszor rossz sorsunkat a németek miatt, most hát viseljük egyszer

ők is a magukét a mi javunkra." (72-73. l.) Imre a magyar-német ellentét mint a magyar történelem tengelye, amely mind német, mind magyar részről egybemossa az osztályfrontokat, uralkodó osztályt és elnyomott népet, áthághatatlan falat von a két nép közé, nemcsak a magyarság és a külföldi, hanem a hazai németiség közé is, az évszázados magyar nyomorúság egyik legfőbb okát a német veszélyben látja, és most "nyers brutalitással" kívánja érvényesíteni a maga osztályszempontot nem ismerő nemzeti-faji érdekeit, büntetve egy nemzetet vagy nemzetiséget a maga kollektívításában egyes csoportjainak vagy tagjainak jelenben vagy múltban elkövetett minden bűnéért, megbélyegezve múltját, megtagadva tőle a jövőt.

A német kérdés megítélésében a továbbiakban sem fedezhetünk fel semminemű ellentétet Bodor és Kovács között, legfőlegbb valamiféle munkamegosztást. Kovács Imrének jutott a nacionalista hangulatkeltség szerepe, Bodor Györgyre pedig az a feladat hárult, hogy a főtákar harci fellépéseikhez a történelmi és gazdaságpolitikai érvek municióját szállítsa. A gazdaság-, ill. telepítési politika azonban csak a történetpolitikai koncepción belül érvényesült. Minthogy Bodor György egész 1945-ös szerepét, következőképpen emlékiratát sem tudjuk megfelelőképpen értékelni e munkamegosztás nélkül, rövid távon figyelemmel kell ezt kísérmünk.

A német kérdés alakulásában fordulópontot jelentő nevezetes beszédét — amelyre az emlékirat is hivatkozik (73. l.) — Kovács Imre 1945. április 7-én, szombaton délután a Nemzeti Parasztpárt pártnapján mondta el. (A beszéd a fasizmus maradványainak felszámolásához és a földreformnak a kisajátítandó német birtokok területén való folytatásához kapcsolja a német kérdést, a továbbiakban azonban ezeket a célkitűzéseket olyan koncepcióba illeszti, amelyek ellentmondanak az eredeti humanista és demokrata tartalomnak. Így hangozhatott el ezen a pártnapon Kovács Imre szájából a hírhedt jelszó: "Egy batyúval!" A svábság egy batyúval jött ide, egy batyúval is menjen. A svábok önmaguk szakították ki magukat az ország testéből, minden tettükkel azt bizonyították, hogy együtt éreznek a hitleri Németországgal. Most hát osztózzanak Németország sorsában. A svábokat ki fogjuk telepíteni. Távozzanak!" A németek kitelepítését és helyükre magyar szegényparasztkok telepítését Kovács Imre csupán azzal indokolta, hogy a volksbundisták nem foglalhatják el a legjobb földjeinket, nem terpeszkedhetnek 30-50 km-re a fővárostól nagybirtokokon(?) ötszobás lakásokban. A Tiszántúli zselléreinek és a csángóknak kell adni a svábok földjét!)

pitésére.⁴ (Érdekes, hogy Bodor György számvetésében is szerepelt Buda környéke, mint a székelyek letelepítésének egyik lehetséges területe. (75. l.) Megegyezés azonban a kitelepítés kérdésében ezen az ülésen nem született.)

Másnap, vagyis április 12-én érkezett meg Budapestre az ideiglenes kormány. Ennek baloldali parasztpárti vezetés alatt álló belügyminisztériuma nyilatkozatban foglalt állást a németek kitelepítése mellett.⁶ (Éppen ezért nem valószínű, hogy Erdei Ferenc belügyminisztert annyira váratlanul érte volna Bodor kijelentési javaslata, mint ahogy azt az emlékirat állítja. (76. l.)) A sajtó is ekkortájt kezdti sürgetni a Budapest környéki, sőt a távolabbi németiség kitelepítését, nyilván a nemzeti bizottsági ülés és a belügyminiszteri nyilatkozat hatására.

Mint ahogy emlékiratában közli (73. l.), ebben a lélektanilag és politikailag rendkívül kedvező helyzetben lép a cselekvés színterébe Bodor György a Szabad Szó 1945. április 11-12. számaiban megjelent cikkeivel és a Parasztpárt Külügyi Bizottsága előtt tartott április 13-i előadásával, (Megjelent a Szabad Szó április 15-i számában.) Emlékiratában csupán előadásából idéz (73-74. l.), cikkeiből nem, holott ezek sem érdektelenek. Április 11-i cikkében — az öt később, "kormánybiztosi" tevékenységében is jellemző *fait accompli* szellemében — számbaveszi a magyar telepítésre előreláthatólag felszabaduló német birtokokat, a birtokállomány 90 %-ában(!) jelölve meg a kisajátítható mennyiséget; aztán — Farkas Ferenc differenciált és egyéni elbánást sürgető álláspontjával szembehelyezkedve — követeli minden német kitelepítését: "... minden németet, mindenkit, aki a német kisebbséghez tartozónak vallotta magát, vissza kell telepíteni Németországba, s a birtokukban lévő minden földet vissza kell adni igazi tulajdonosainak, az elűzött öslakos(?) magyar jobbágyság utódainak!"⁸

Következő cikke nem más, mint ennek a javaslatnak történetpolitikai alátámasztása. A török kiűzése után, a XVIII-XIX. században bekövetkezett német telepítéseket, vagyis a német telepítések zömét (a kiegyezés-kori Magyarország 1,9 milliónyi németiségeből 1,2 millió, vagyis 63,1 % származott a XVIII-XIX. századi telepésektől és csupán 701.000, azaz 36,9 % a régebbiektől) nem a török hódítás által előidézett népességhiánnyal, a munkaerősükséglettel, a gazdasági élet fellendítésének parancsával, a populacionisztika, ill. újkameralizmus néven ismert gazdasági elméletekkel és politikával hozza összefüggésbe, hanem egy — nem létező — magyar lakosság kiszorítására, Magyarország gyarmatosítására, germanizálására irányuló német nacionalista politikával. Éppen ezért, ahogy magyar vonatkozásban egy

Vasárnap, 1945. április 22.
47. évfolyam, 23. szám

Ara 60 fillér

Szabad Szó

A NEMZETI PARASZTPÁRT KÖZPONTI NAPILAPJA

EGY BATYUVAL...

Írta: KOVÁCS IMRE

Kovács Imre javaslata korántsem váltott ki olyan egyöntetű helyeslést, mint gondolnók, hanem élénk vitát. Még Kovács Imrével együtt a jobb szárnyon elhelyezkedő pártelnök, Farkas Ferenc is elutasította pártja nevében a német kérdésnek faji alapon, reakciós módszerekkel való megoldását, követelve a németiség differenciált megítélését. A német kérdésben tehát ekkor még nem csupán az ország, de a Parasztpárt sem mondta ki a végső szót. Közvetlen ezután azonban történt egy és más, amely Kovács Imre egyéni véleményét hivatalos álláspont áruházába öltöztette. Ilyen volt elsősorban a Budapesti Nemzeti Bizottság április 11-i ülésének Kovács Imre előterjesztésére született határozata, amely kimondotta a volksbundista és reakciós elemek budapesti telkeinek, házáinak az ipari munkásság részére való kisajátítását, valamint egy pártközi konferencia összehívását a Pest környéki svábok kitele-

kalap alá veszi a földesurat és a jobbágyokat, ugyancsak teszi német viszonylatban is: a német nagybirtokosok és parasztkok ugyanannak a germanizációs politikának a pionírjai. Az egész német telepítést nemzetközi és magyar jogellenes intézkedésnek tartja, a telepéseket pedig — megtagadva tőlük a munkával szerzett tulajdon jogát is — bitrolóknak, akikkel tehát — politikai magatartásukra való tekintet nélkül — semmi jogtalanság nem történik, ha elveszik a földjüket, ha viszszatelepítik őket Németországba. "Csak a jogos birtokos veszi vissza a földjét."⁹ Később, már bonyhádi telepítő tevékenysége során Bodor megdöbbenve utasította vissza Botz bátoroszi esperesnek *iure gladii* érvelését a német telepítéseket illetőleg, és ezt helyesen tette. (62. l.) De miért nem ismerte el a *iure laboris*-t a német parasztkok, iparosok, kecskészek, polgárok esetében? Csak ezért, mert *németek!*

Most már visszatérhetünk az emlékirat által említett külügyi bizottsági előadásra. Az emlékirat ebből bőven idéz, de csak a történetfilozófiai, ill. a kitelepítésre vonatkozó részeket. A történetfilozófiai rész Kovács Imre már elemzett nézeteit hangoztatja: nem évezredes magyar-német barátság, hanem évezredes magyar-német ellentét; holott egyik tétel éppen annyira igaz, mint a másik. A valóságban a magyar-német viszonyt éppen úgy a barátság és az ellentét osztályviszonyoktól, meghatározott dialektikája jellemezte, mint a többi néphez való viszonyunkat. Ha magát a birodalmi németiséget tekintjük, sokkal kevesebb volt az összehúzó, mint ez a köztudatban él. Az ausztriai németiséggel, a Habsburgokkal (a kettőt nem szabad azonosítani) már több, de ezt is hiba lenne a fény és árnyék, Ormuzd és Ahriman küzdelmének látni. A magyarországi németiség pedig — az erdélyi szászok kivételével — egészen az 1930-as évekig a leginkább államhű-nemzetiségünk volt, sokszor még önnön érdekeink rovására is. (Csodálatos, hogy a rendi magyar függetlenségi harcokat kükümben túlértékelő népi történetiszemlélet nem vesz tudomást a felvidéki német városoknak ezekben való részvételéről,¹⁰ de a Rákóczi-szabadságharc, az 1847-49-es szabadságharc, az 1918-19-es forradalmak német támogatásáról sem, megint csak az erdélyi szászokat kivéve.)

A teljesség igénye nélkül foglalkoznunk kell itt a Bodor-idézetben felvetett másik problémával, a hazai németek kitelepítésének eszméjével. Bodor Hitlert jelöli meg értelmi szerzőként, és valóban: Hitlernek a lengyel háború befejezése után, 1939. október 6-án, a birodalmi gyűlés előtt elmondott beszédében emelkedik állami politika rangjára ez a kérdés. Hitler már másnap rendeletet bocsájtott ki a németek vissza- és áttelepítését intéző birodalmi biztosság felállításáról. A biztosság vezetője, Greifelt SS vezérőrnagy a folyamatban lévő áttelepítést minden idők leghatalmasabb államilag irányított népvándorlásaként jellemezte.¹¹ A német és magyar kormányok közt diplomáciai tárgyalás anyaga volt a magyarországi németek kitelepítése.¹² Elvileg Horthy is beleegyezett; csak a kitelepítendőkre vonatkozólag nem értett egyet Hitlerrel. Hitler az egész magyarországi németiséget ki akarta telepíteni, Horthy eleinte csak az államhűség szempontjából megbízhatatlan elemeket, a volksbundistákat kívánta kicserélni burgenlandi magyarokkal.¹³ Később azonban már ő is az egész magyarországi németiséget kitelepítésre ítélte.¹⁴ A kitelepítési kérdésben Bodor álláspontja Hitleréhez igazodik — ha más előjellel is — mint maga írja: "A mi álláspontunk és a hatalma teljében lévő Németország álláspontja között tehát elvi különbség nincsen." (74. l.) Valóban nincsen: mind a kettő faji-nemzeti álláspont. Hitler után Benes vette fel a csehszlovákiai németek kitelepítésének kérdését 1943 decemberi moszkvai tárgyalásain, junktimban a szlovákiai magyarok kitelepítésével, illetőleg az utóbbiaknak magyarországi szlovákokkal való kicserélésével.¹⁵

Bodor György április 11-12-i cikkeivel kapcsolatban zárójelben meg is jegyzi: "... a győztes nagyhatalmak a kelet-európai német kisebbség kitelepítését határozták el." (73. l.) Ez azonban csupán az 1945. július 17-augusztus 2-ai közötti potsdami konferencián történt (arról nem is beszélve, hogy a konferencia is csak a "Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon maradt német lakosságnak vagy egy részének" (az én kiemlésem B. B.) kitelepítését határozta el, inkább csak legalizálva a Lengyelországban és Csehszlovákiában már lezajlott folyamatot, viszont egyelőre leállítva a további kitelepítéseket.)¹⁶ Áprilisban tehát semmiképpen sem befolyásolhatta a hazai németiség ügyében hozott magyar döntést.

Miért hivatkozik akkor Bodor a németek kitelepítésével kapcsolatban külföldi előzményekre? Emlékiratában ezt írja az 1945. áprilisi helyzetet jellemezve: "A magyarországi német kérdés eddig senkinek sem jutott eszébe." (74. l.) bevallom, kissé hitetlenkedve állok meg ennél a kijelentésnél. A szerző valóban nem tudna arról, hogy a német

Csángó-székely települést a pestkörnyéki sváb gyűrű helyébe!

Fojtogató gyűrűként fogja körül a fővárost a sváb falvak egész láncolata. Ezekkel a svábokkal végre valahára valaminek történnie kell. Akár saját imádtott mesterük receptje szerint (lakosságkitelepités à la Hitler), akár pedig a mostanság egyes magyar lapokban is propagált kegyes „egyenkénti elbírálás” módszerével.

„So oder so” — ez volt a hirdethet adófi szavajárás. Mi is így vagyunk a svábokkal. Így vagy úgy, — de valahogyan meg kell oldani a kérdést. (A földbirtokreform, a földosztás, a földhözjuttatás lényegesen nagyobb feladat volt és — ıme — látjuk, halljuk, olvassuk, hogy sikerült... Miért ne sikerülne az ugyancsak jópárszázéves sváb kérdést megoldani, ha ugyanolyan radikális lendülettel és erős eltökéltséggel látnak neki a magyar önvédelem e fontos feladatának...)

Posztív előjelű alkotó- és építőmunkával kapcsolható össze a sváb

felekely kiirtásának műtéli eljárása, ha a felszabaduló községláncolat házait, földjeit odaadjuk a csángóknak és székelyeknek. Olvashattuk, hogy a legújabb tervek szerint ezeket a sok viszontagságon keresztülment telepeseket most ismét visszahelyeznénk bukovinai falvaikba. Helyesebb, célszerűbb, gyakorlatibb és egyszerűbb volna a déli végekről elköltöztetendő csángó-székely családok százait a fővároskörül sváb gyűrűben felszabadult házhelyeken és földeken elhelyezni. Így megszűnne a Budapestet boa constructorként fojtogató ellenéges, szilpulyozó, történelmi sorfordulókon hitványul elpártoló, idegenajkú, idegenlelkű, testi véralkatban és szellemiségben egyformán corpus separatumnaként viselkedő sváb gyűrű helyébe a dolgos, munkás, szorgalmas és szapora székely-csángó vándorok vérfrissülést hozó, magyar értéknyeréséget jelentő települése lépne.

(Kossuth Népe, 1945. május 23. szám 7. oldal)

kérdésnek kitelepítés formájában való megoldása fenyegetésképpen már az 1920-as években felmerült,¹⁷ 1933 körül pedig a népi írók már a németek kitelepítésének konkrét tervét is fölvetik egy olyan időpontban, amikor a hazai németiség túlnyomó többségének államhűségéhez még a kétség árnyéka sem fért, amikor vezetése az 1924-ben alapított Magyarországi Német Népművelődési Egyesület (*Ungarländischer Deutscher Volksbildungsverein*) keretében lényegében még lojális elemek kezében volt, amikor a Volksbundnak még híret-nevét sem hallották, amikor a magyarországi németiség jelentős részének háború alatti megtántorodása is még csak a jövő rémképe lehetett? A koronatanút, Illyés Gyulát idézem, aki éppen a Bodor György "kormánybiztos" által ki-betelepített területen járva mondja el tépelődő őszinteséggel, hogy a népi írók már a harmincas évek közepén felvetették egymás közt (taktikai okokból nem hozhatták nyilvánosságra) a németiség egyezményes, békés kitelepítésének gondolatát: "Vendéglátásból, mondtuk, kétszáz esztendő nem olyan nagy idő egy nemzet életében, amit ne lehetne felmondani, főképp, ha a vendég érdemlenné válik rá." (Meg kell mondani, hogy ennek ellenére az író a völgyeségi német falvakat járva, visszaradiát a korábban általa fölvetett gondolat végrehajtásától. "En elvekről beszéltem, az igazságot néztem — mondom — de itt már embereket, embeteket látok: nem szillogizmus, hanem a humanitás tagjait: s itt csak a költő marad meg bennem."¹⁸)

Tartozunk a történelmi igazságnak annak megállapításával, hogy a kitelepítés, amióta a népi írók mint a német kérdés megoldásának fő módszerét felvetették, nem került le többé a politikai élet napirendjéről. Fölvetették antifasiszta, demokratikus előjellel a baloldali ellenzék tagjai, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Varga Béla kisgazdapárti képviselők (az utóbbi fogalmazta meg egy 1942-es beszédében a később, 1945-ben

Kovács Imre által felkapott és hírhedté tett gyűlölködő jelszót: batyuval jöttek, batyuval kell menniök!), 1944 júniusában a Magyar Front is.¹⁹ Ugyanakkor fölmerült fasiszta előjellel a magyar szélsőjobboldal, a nyilasok, Budaváry László és társai részéről is. Magyar nacionalista-faji szemzőgből látták, és hol taktikai, hol stratégiai fegyverként alkalmazták a kitelepítést a magyar kormánykörök, amelyek az országnak a hitleristák részére való kiürítéséért furcsamód a hazai németsegen kívántak revansot venni. A kormánypropaganda ügyesen kihasználva azt a döbönt hangulatot, amelyet Hitlernek a kelet és délkelet-európai népi németek visszatelepítését bejelentő 1939. október 6-i beszéde a hazai németek körében keltett, a kitelepítés ördögének a fakra festésével igyekezett a Volksbundot visszaszorítani és a hazai németiséget megosztani. Ez a propaganda még jobban felerősödött az 1941-i, a magyar népszámlálás történetében először az anyanyelv mellett a nemzetiséget is tudakoló népszámlálás során, amikor a magukat német nemzetiségűnek vallókat nyíltan fenyegették a Németországba való kitelepítéssel.²⁰ A kormány bizonyos gyakorlati lépéseket is kezdeményezett ebben az ügyben. A Magyar Külügyminisztérium Politikai Osztálya még jóval 1944 előtt adatokat gyűjtött az "ötödik hadoszlop" tekintetű délkelet-európai németsegről; ezeket az adatokat a német vereség után összeülő békekonferencia elé kívánta terjeszteni. A legérdekesebb azonban Horthy pálfordulása. Korábban — mint láttuk — még csak a megbízhatatlannak tartott volksbundista németeket akarta kitelepíteni, a háború végén azonban — magacává téve az 1943 őszen megtartott balatonszársói értekezlet vonatkozó követelését — már az egész hazai németiséget, függetlenül attól, hogy a németek győznek-e vagy veszítenek.²¹ Ezen kétségtelen tények bázisán, úgy véljük, joggal tehetjük fel a kérdést az emlékirat szerzőjének: valóban senkinek sem jutott eszébe Magyarországon 1945 áprilisáig a németek kitelepítése? Bodornak szemben nem inkább annak a nyugat-német történésznek van-e igaza, aki megállapítja, hogy a magyarországi németek kitelepítését Horthy, meghitt barátai, sőt az ellenzék vezetői már jóval Magyarország német megszállása, vagyis 1944. március 19-e előtt elhatározták?²²

Elképzeltető persze, hogy nem egészen jól értjük az emlékiratíró szavait, és kijelentését nem a Horthy-korszakra, hanem a felszabadulás utáni időre kell vonatkoztatnunk. De még ilyen leszűkített értelemben sem fogadhatjuk el. A németek kitelepítésének követelése már az ország felszabadításának kezdetén, 1944 november végén - december elején felmerül. Tudomásunk szerint elsőként Nagy Ferenc veti fel a Kiszgadópartnak közvetlenül Pécs város felszabadulása, vagyis november 29-e után tartott ottani nagygyűlésén.²³ A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi nagy manifesztációjában ilyen formában nem merült fel a kérdés. Viszont a Debrecenben megalakult ideiglenes nemzetgyűlésben 1944. december 21-én elhangzott egy nyilatkozat, miszerint a megteremtendő demokratikus magyar népállamban a hazaáruló németeknek nem lesz helyük.²⁴ Ezt alighanem úgy kell felfognunk, mint hogy a németek kitelepítése kormányprogrammá vált.

Visszatérve Bodor kijelentésére, az előadottak alapján nem tűnik előttünk megalapozottnak sem Bodornak az az állítása, hogy ő előtte, vagyis 1945 áprilisáig senki sem foglalkozott volna Magyarországon a német kérdéssel akár a kitelepítés formájában is, sem pedig az a szuggesztíója, mintha a németek kitelepítése hazánkban csupán külső befolyásra történt volna. Egy 1945 végén keletkezett belügyminisztériumi irat tiltakozik is ezen beállítás ellen, hangsúlyozva, hogy a magyarság saját elhatározásából kívánja kitelepíteni a hazához hűtlen svábokat, és a potsdami határozatok csupán a lehetőségét teremtik meg ennek. Köszönet illeti ezért, úgymond, a szövetséges hatalmakat, akik oly módon akarják felszabadítani a szabadságszerető kislepeket a német faji imperializmus nyomása alól, hogy saját hazájukba összeleplepítve szoros ellenőrzés alá fogják a németeket.²⁵

A Parasztpárt kitelepítési tervezete

Bodor azt írja a Parasztpárt Külügyi Bizottságában elhangzott előadásáról, hogy nagy visszhangja támadt. (74. l.) Maga az emlékiratban közölt beszédrészlet, de még a benne foglalt németellenes közhelyek sem magyarázzák meg ezt a hatást. Megmagyarázza azonban az a rendezettség, amelyet a beszéd a Nemzeti Parasztpárt hivatalos álláspontjaként ismertetett azzal a bejelentéssel, hogy ezt pártja a pártközi konferencia elé kívánja terjeszteni. A 8 pontból álló tervezet a követ-

kezőképpen körvonalazta a német kérdés megoldását.

1./ Akik az 1941-es népszámlálás alkalmából német nemzetiségűeknek vallottak magukat, elvesztik állampolgárságukat. 2./ A nemzetgyűlés politikai bizottsága a magukat magyarnak valló, s a németiség elleni harcban a magyarság mellé állt személyeket mentesítheti. 3./ Az állampolgárságukat elvesztettek az ország területéről kiutasítják és elszállítják. 4./ Az illetők ruházatukat, használati tárgyaikat, bútoraikat — a szállítási lehetőségeken belül — magukkal vihetik. 5./ A kitelepítettek minden itt hagyott ingó és ingatlan vagyona zár alá kerül. 6./ A német jogi személyeket fel kell oszlatni, vagy vagyonukat zár alá venni. 7./ A magyar állam a zárolt ingó és ingatlan vagyonért kártérítéssel tartozik. 8./ Ha Magyarország Németországgal szembeni kereskedelmi, kártérítési követelése meghaladják a zárolt német vagyon értékét, ez utóbbi a magyar állam tulajdonába megy át.

Az ember a rendezettségétől azt várná, hogy a kitelepítést, az ország elvesztését kimondó súlyos büntetést az ezzel arányban álló országvesztő tettek, hazaárulás, háborús és népellenes bűntettek, legalábbis Volksbund-tagság, SS-ben való önkéntes katonáskodás miatt készűl kimondani, mint történt ez nagyjából az eddig kibocsátott kormányrendeletekben, amelyekben a németek mint *egyének*, nem mint *nemzetiség* a büntetés alanyai. A parasztpárti tervezet szakít ezzel az egyedül demokratikus alapelvvel, és a németiséget mint kollektivitást jelöli meg bűnösnek azért, hogy a kitelepítés alanyaiként nem a volksbundista németeket, hanem egyszerűen a németeket nevezi meg, akik az 1941-es népszámlálás alkalmából német nemzetiségűeknek vallották magukat. A németiség tehát mint olyan, mint nemzetiség lesz büntetés tárgya; a németiség pozitív értékeket nem hordozhat. Ezt negatív oldalról is megfogalmazza a mentesítésre vonatkozó 2. pont, amely egyszerűen el sem tud képzelni a magyarság mellé állt német nemzetiségű antifasiszta, hanem csupán magát magyarnak valló, tehát asszimilált németet. Ezzel a parasztpárti tervezet a német kérdést a kollektív felelősség talajára állította, mégpedig olyan szilárdan, hogy egészen Rákosi Mátyásnak a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége előtt 1948. november 27-én tett javaslatáig²⁶ és 1949. szeptember 29-én a Baranya megyei sváb dolgozók köldöttsége előtt elhangzott emlékeztetés kijelentéséig²⁷ nem sikerült teljesen leválasztani. A kérdés végleges megnyugtató rendezése — mint ismeretes — a kitelepítés beszüntetésével, a német nemzetiségű lakosság egyenjogúságának visszaállításával 1950. március 25-én történt meg.²⁸

Hogy a Nemzeti Parasztpártnak kezdeményező, sőt bizonyos mértékig meghatározó szerepe volt a német kérdés sürgető fölvetésében és döntő mértékben kitelepítéssel való megoldásában, ezt az emlékirat nélkül is tudtuk. Ez az akció azonban eddig szinte kizárólag Kovács Imrénak, a harmadikutas értelmiségre és a kisszámú, módosabb paraszti elemre támaszkodó jobbszárny vezérének,²⁹ a párt akkori főtitkárának a személyéhez kötődött. Az emlékirat annyiban módosít ezen a képen, hogy Kovács Imre mellé *spiritus rector*ként odaállítja — Bodor Györgyöt. A Parasztpárt egyébként sohasem csinált titkot a német kérdés körüli babáskodásból,³⁰ ellenkezőleg, mint vitathatalan történeti érdemét tartotta ezt számon. Mégis egyformán hiba lenne akár azt feltételezni, hogy Kovács Imre és Bodor György mögött ott állt az egész párt, akár azt, hogy csak a jobbszárny állt ott. Láttuk, hogy amikor Kovács Imre április 7-én előrukkolt a német kérdésnek általa elképzelt megoldásával, Farkas Ferenc, a párt elnöke nem értett vele egyet. De Bodor György javaslatából is elhatárolta magát, sőt a pártot is Boldizsár Iván, a párt Külügyi Bizottságának elnöke, amikor nagyon határozottan leszögezte: "... a sváb kérdés megoldásában nem a *faji származás*, hanem a *politikai és emberi maguaritás* a döntő. Nem azért telepítjük ki a svábokat, mert *németek*, hanem azért, mert csatlakoztak a *nácizmushoz*; éppen azért természetes, hogy csak azokat akarjuk eltávolítani, akik valóban beléptek valamelyik német nemzetiszocialista szervezetbe."³¹ Boldizsár tehát a kollektív felelősség helyett az egyéni felelősség talajára kívánja helyezni a német kérdést, és bár számon a megtévedt németek nagy számával, nem tartja bűnösnek az *egész* német nemzetiséget. Farkas Ferenc politikailag Kovács Imrével áruult egy gyékényen, vagyis a Parasztpárt jobbszárnyához tartozott. A német kérdésben külön úton járt. Boldizsár Iván viszont a párt balszárnyának képviselőjeként került szembe Bodor felfogásával ugyanakkor, amikor a párt balszárnyának más tekintélyes vezetői a német kérdésben hajszálpontosan Kovács Imre és Bodor György álláspontját osztották.³² A német kérdésben való állásfoglalás tehát keresztül-kasul szelt a Parasztpárton belül már kialakult frontokat.

... és a többi párt

Mi volt a többi párt álláspontja a német kérdésben? Az emlékirat szerzője a konkrét telepítési akcióval kapcsolatban azt írja, hogy az egyetlen politikai faktor, amely mellé állt a Kommunista Párt volt. A pártnak azonban ezen a vidéken alig voltak tagjai. Az itt korábban is honos Kiszgazda Párt és Szociáldemokrata Párt helyi szervezetei viszont — német tagságukra való tekintettel — élesen szembefordultak a telepítéssel. Ami a pártok országos vezetőségét illeti, az emlékiratíró szerint a Kiszgazda Párt országos központjában a németeknek döntő befolyása nem volt, sőt Tildy Zoltán egyenesen megértéssel kezelte a székely telepítés ügyét. Annál erősebb volt a német befolyás a szociáldemokrata pártközpontban. "A párt országos vezetőségének egyik tagja teljes energiával a németek mellé állt, s hallatlan agilitással lépett sorompóba." A Polgári Demokrata Párt a területen csupán "papíros-párt" volt; néhány tagja ennek ellenére a németek ügye mellé állt. (61. l.)

Az emlékirat lényegében helyesen jellemzi az egyes pártoknak a telepítéssel kapcsolatban elfoglalt gyakorlati politikai magatartását, sőt részben ennek motívumait is; semmit sem árul el viszont ezen pártok elméleti, ideológiai álláspontjáról a német kérdéssel, ill. a nemzetiségi problémával kapcsolatban. Sajnos, nem foglalkoznak ezzel a meglévő párttörténetek, a kommunista-, a kiszgazda-, a parasztpárti párttörténetek sem.³³ Az 1945-1947 közt lefolyt parlamenti és pártarcokelő most megjelent nagy monográfia legalábbis 1945-ben (később már ő sem) figyelemmel kíséri a német kérdést; az egyes pártoknak a német kérdésben elfoglalt álláspontját taglalva azonban politikailag elnagyolt, ideológiailag pedig egyoldalú képet ad.³⁴ A valóság ebben a kérdésben az, hogy a Kommunista Párt és a kérdésnek parasztpárti felvetése idején, 1945 áprilisában a Kiszgazda Párt is teljesen magáévá tette a Parasztpártnak a német kérdésben elfoglalt álláspontját, történetfilozófiai indokolásával együtt. A Kiszgazda Párt azonban már április végén kezdi elhatárolni magát a parasztpárti állásponttól, május közepén pedig teljesen szembefordul vele, elvetve a parasztpárti felfogásnak magát alkotó kollektív felelősség elvét. Ugyancsak erre az elvi álláspontra jutottak 1945. május 14-i pártértekezletükön a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai is, egyöntetűen kijelentve: "Magyarországon nincs sváb kérdés, csak német fasiszták kérdése van." Ugyanekkor elhatározták a volt SS-ek kitelepítését és a volksbundisták földjeinek elkobzását. Még ha fel is tételezzük, hogy a nyilatkozatban nem pusztán fogalmi, hanem reális disztinkcióról van szó, akkor is még hosszú út vezetett eüől az elvi felismeréstől a gyakorlati politikai következmények levonásáig. A történeti igazságnak tartozunk annak elismerésével, hogy míg az összes többi párt német nemzetiségi programja vagy teljesen harmadikutas nacionalista program volt (Nemzeti Parasztpárt), vagy legalábbis erős engedményeket tett ennek (Kommunista Párt, Kiszgazdapárt), a Szociáldemokrata Párt internacionalista alapra helyezkedett ebben a kérdésben, és éppen ezért jobban megközelítette a marxista-leninista nemzetiségpolitikai megoldást, mint akár a Kommunista Párt is. Mi az oka ennek a szokatlan jelenségnek? Korántsem az, mintha a Szociáldemokrata Párt közelebb állt volna — akár ebben a kérdésben is — marxista-leninista ideológiához, mint a Kommunista Párt. A kiegyezéskori és az 1918-19-es forradalmak korabeli soknemzetiségű magyarországi munkásmozgalom internacionalista hagyományaihoz állt közelebb. Az ellenforradalmi korszak szociáldemokrata munkásmozgalma ugyan nemzetiségi szempontból már korántsem volt — nem is lehetett! — olyan sokszínű, mint a kiegyezés-kori, de azért egyszínű sem volt. Szlovák, de különösen német "helyi színeit" mindvégig megőrizte. Az eleven és megszakítatlan gyakorlattal való kapcsolat kompenzálhatta, és kompenzálta is a párt ideológiai hiányosságait. A másik magyarázat egy negatívum. Mint láttuk, a német kérdésben a népi demokrácia egész politikáját erősen befolyásolták a népi írók; ez a befolyás (több-kevesebb nacionalista elemet vitt be a nemzetiségi politikába. A Szociáldemokrata Párt viszont ideológiailag kezdettől fogva szembenállott a népi mozgalommal. Bár a tüzet elsősorban a Nemzeti Parasztpártban itt is, ott is felbukkanó antiszemitizmusra irányította — és ez nem csupán taktikai, de egyben elvi hiba is volt,³⁵ azért nem maradt előtte rejtve az antiszemitizmus magyar nacionalista és fajelméleti gyökerei sem. Ez a felismerés viszont már eleve immunissá tette a Szociáldemokrata Pártot a népi behatásokkal szemben, még ha ez a német kérdéssel kapcsolatban jelentkezett is. Kifő

tehát kissé másképpen osztogatja az elismerést az egyes pártoknak a német kérdésben elfoglalt álláspontjukért, mint ahogy azt Bodor teszi.

A bonyhádi telepítés

A fentiek alapján elutasíthatatlan az a következtetés, hogy a német kérdésben Bodor a kollektív felelősség elvén alapuló nacionalista ideológiát képviselt, és a kérdés megoldásának fő módját a kitelepítésben látta. Kérdés azonban, hogy gyakorlati "kormánybiztosi" tevékenységét mennyire hatotta át ez a meggyőződés, tudta-e, akarta-e magát, és ha igen, mennyiben ez ideológia befolyása alól emancipálni. E kérdésre teljesen tárgyilagos választ kapunk, ha "kormánybiztosi" ténykedését a népi demokrácia általános érdekei szempontjából és az akkor érvényben lévő törvények, rendeletek alapján vetjük mérlegre.

Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a német kérdésben 1945. április 25-éig, vagyis Bodor "kormánybiztosi" működésének megkezdéséig semmiféle különleges, országos jellegű és kötelező érvényű rendelkezés nem történt; helyi is csupán egy: a Pest környéki németek összeköltöztetése a szomszéd országokból menekült magyar lakosság elhelyezése érdekében.³⁶

A német kérdés mind ez idáig a földkérdés részét alkotta; a földreform-rendelet és végrehajtási utasításai pedig csupán a földtulajdonnal rendelkező németek helyzetét érintették. Az 1945. március 18-án megjelent 600/1945.ME. számú rendelet 4. és 7. paragrafusában kimondta a hazaárulók, a nyilas, nemzeti szocialista és egyéb fasiszta vezetők, a háborús és népellenes bűnösök sorában a Volksbund-tagok földbirtokainak teljes egészében és nagyságra való tekintet nélküli elkobzását, a megművelésre szolgáló összes eszközökkel, élő és holt gazdasági felszereléssel, a rajtuk lévő épületekkel, sőt általában a belső telepitést — a rendelet 32. paragrafusa intézkedik is a csoportos telepítésről, és erre a célra földet tartalékol,³⁷ de a kitelepítést nem szükségképpen. A földreformrendelet végrehajtására március 31-én megjelent I. számú végrehajtási rendelet, a 33000/1945.FM. számú anyyiban viszi tovább az ügyet, hogy pontosan szabályozza a községi földigénylő bizottságok, a megyei földbirtokrendező tanács eljárását és illetékességét a birtokelkobzással kapcsolatban. Ezenkívül rendezi a telepítés ügyét is, megye területén belül a megyei, a megye területén kívül pedig az országos földbirtokrendező tanács feladatává téve azt.³⁸ A Bodor "kormánybiztosi" tevékenységének második hetében, május 6-án 2400/1945.FM. szám alatt közzé tett földművelésügyi miniszteri rendelet, a földreformrendelet II. számú végrehajtási utasítása újból nyomtatékosan hangsúlyozza a megyén belül a megyei, a megyén kívül pedig az országos földbirtokrendező tanács telepítési jogkörét.³⁹ A telepítéssel kapcsolatban a bizottság és a tanácsok teendőit részletesen a június 7-én kiadott III. számú végrehajtási utasítás, az 56000/1945.FM. számú rendelet szabályozta.⁴⁰

A bonyhádi "kormánybiztosság" tevékenységének idején még egy rendelet jelent meg, amely a gyakorlatat zsinórmértékül ugyan nem, de elvi útmutatásul annál inkább szolgálhatott a "kormánybiztos" számára, a Népgondozó Hivatal felállításáról szóló, május 10-én megjelent 1710/1945.ME. számú rendelet. A rendelet 2. paragrafusának 5. pontja a hivatal hatáskörébe utalja a "fasiszta németek kitelepítésével kapcsolatos tennivalók ellátását" is. Ennek részletes szabályozására külön kormányrendeletet ígér.⁴¹ Ez az új, az egész magyarországi németek helyzetét átfogó, elbírálásának szempontjait tartalmazó, további sorsát meghatározó kormányrendelet 3820/1945.ME. szám alatt már csak a "kormánybiztosság" megszűnése után, július elsején jelent meg.

Ha az érvényben lévő rendeletek, jogszabályok oldaláról vetnők mérlegre Bodor György tevékenységét könnyű lenne levonnunk az a következtetést, hogy a "kormánybiztosságnak" nem volt törvényes alapja. Valóban, a "kormánybiztos" által intézett ügyek más szervek hatáskörébe tartoztak: a földelkobzásra vonatkozó javaslat a községi földigénylő bizottságok, a jóváhagyás a megyei földbirtokrendező tanács, a székelyek betelepítése — minthogy megyén kívüli lakoságról volt szó — az országos földbirtokrendező tanács, a németek kitelepítése, koncentrációs táborba küldése pedig akkoriban egyetlen állami szerv törvényes hatáskörébe sem. Ezen az alapon azonban mégsem lehet az elmarasztaló ítéletet kimondani Bodor György "kormánybiztosi" tevékenysége fölött. Hiszen a törvényesség nem olyan védőburok,

amely együtt születik a törvénnyel; sokkal inkább olyan légkör, amely a törvény végrehajtása során, emberi cselekvések eredményeképpen alakul ki. 1945 tavaszán, vagyis közvetlenül felszabadulás után, Bodor György tevékenységének idején éppen hogy elkezdődött ez a folyamat, s messze volt még a betelepítéstől. A fasiszmus törvénytelenége után hallatlanul nehéz, visszaesésekkel tördelt folyamat volt bármilyen törvényességnek, így a népi demokrácia törvényességének kialakítása is. Tovább bonyolította a helyzetet az is, hogy a forradalmiság tartalmi és formai oldala sem a törvényekben, sem azok végrehajtásában nem volt mindig egyensúlyban egymással. A forradalmiság kritériuma olykor egyoldalúan a formához, a külsődleges, gyakran külsőséges megnyilvánulásokhoz tapadt, és elfedte a tartalom hiányosságait.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy az akkor tevékenykedő személyeket az objektív körülményekre való tekintettel felmentjük mindenféle szubjektív felelősség terhe alól, hanem csupán azt, hogy reális kereteket szabunk felelősségüknek. Bodor György "kormánybiztosi" tevékenységének mérlegét is csak olyan alapon vonhatjuk meg, hogy személyes tevékenységével mennyire segítette elő — vagy gátolta — a fenti tartalmi értelemben felfogott törvényesség kialakulását, hogy "kormánybiztosi" tevékenységére építette-e vagy pedig rombolta a legitimitást. Az emlékirat kertetés nélkül teljes őszinteséggel nyilatkozik erről a kérdéstről, ami tiszteletet parancsol a szerző iránt, de ugyanakkor — és itt nem titkolhatjuk el megdöbbenésünket — egyértelműen el is marasztalja szerzőjét. Elmarasztalja pedig annak világos és egyértelmű előadásával, hogy Bodor György "kormánybiztos" számára egyszerűen nem létezett országos törvény, se jó, se rossz; éppen ezért a végrehajtás hivatali és erkölcsi kötelezettsége fel sem merül benne; a törvény és a végrehajtás dialektikáját, konfliktusát nem érzi, nála meg minden, mint a karikaesapás. Azt jelenti ez, hogy teljesen anarchista-individualista módon járt el? Korintsem csak annyit, hogy számára a törvény a maga akarata, elképzelése volt, és ezt a törvényt minden rendelkezésére álló eszközzel maradék nélkül végrehajtotta. Ezzel távolról sem akarjuk azt állítani, hogy Bodort cselekedeteiben önös egyéni motívumok vezették. Ellenkezőleg; a Bodor által teremtett törvények és ezek végrehajtása összhangban volt egy kisebb közösség partikuláris és pillanatnyi érdekeivel — ez biztosította végrehajtásukat —, ugyanakkor ütközött más kisebb közösség partikuláris és pillanatnyi, de általános és távlati érdekeivel. Lássuk ezt néhány, az emlékirat által felhozott tény, esemény tükrében!

A betelepítés — nem lakatlan területről lévén szó — feltételezte a kitelepítést, a birtokba helyezés pedig a birtokfosztást. A kormánybiztos a német lakosság birtokaitól való megfosztásánál a 600/1945.ME. számú földreformrendelet 4.6. paragrafusára hivatkozott, mint amelyek kimondták a Volksbund-tagok és a német nácizmus politikai és gazdasági érdekeit támogatók birtokának teljes elkobzását. (82. l.) Ez igaz. A hivatkozott földreformrendelet és végrehajtási utasításai azonban nem csupán az elkobzás tényét, hanem a végrehajtás törvényes módját is szabályozzák. Ebben a főszerep a községi földigénylő bizottságoknak és a megyei földbirtokrendező tanácsnak jut. A "kormánybiztos" viszont saját előadása szerint a birtokelkobzás mechanizmusából teljesen kikapcsolta a községi földigénylő bizottságokat azok német, vagy legalábbis németbarát összetétele miatt, és helyükre a járási rendőrség politikai osztályát állította. Ez bocsátotta a "kormánybiztos" rendelkezésére a Volksbund-tagok és a "rendelet hatálya alá eső egyéb hitleristák" névsorát. (82. l.) Az emlékirat több helyen beismeri, hogy a Volksbund-listák — enyhén szólva — kétes hitelűek voltak (78, 82. l.), egyéb információs források pedig legalábbis gyanúsak (78, 81. l.). A németeket Bodor és munkatársai általában volksbundistáknak (4400 elkobzási javaslatból végül is 4300-at fogadtattak el (82. l.)), a volksbundistákat pedig kivétel nélkül egységes fasiszta tömegnek tekintették, és velük szemben semmiféle differenciálást nem alkalmaztak. "A lényeg tehát — írja meghökkentő őszinteséggel az emlékirat — elve szünk, amennyit csak lehet, de vigyázzunk arra, hogy ok (vagy csak ürügy?! B. B.) mindig legyen. Nem is beszélt itt senki svábellenes akcióról, hanem csak volksbundellenes retorzióról" (78. l.), kivéve persze a megvetődleg emlegetett "svábmentesítőket", no meg Tolna megye szovjet katonai parancsnokát, Olejnyik ezredet, aki — egy részletkérdésben valószínűleg tévedve, de a helyzetet egyébként megfelelően tisztán látva — egyenesen a "kormánybiztosnak" szegte a kérdést: "... Ön a németeket üldözi-e vagy a fasisztákat?" (62. l.)

Hogy az egész Volksbund-tagság és a háborús bűnösség kutatás mennyire csak ködösítés volt, és mennyire nem a bűnösség megállá-

pitása, hanem a kitelepítés volt a lényeg, mutatja, hogy a bűnösség kétségtelen megállapításáig el sem jutott a vizsgálat. A bűnösség megállapítása és ezzel összefüggésben a birtokelkobzás kimondása a megyei földbirtokrendező tanács joga volt.

Ezzel szemben mi történt Bonyhádon? A "kormánybiztos" a birtokelkobzásból önkényesen kikapcsolta mind a községi földigénylő bizottságot, mind a megyei földbirtokrendező tanácsot, és egyszerűen a részben általa toborzott és fizetett rendőrséggel helyettesítette be őket. Ez a rendőrség állapította meg a 600/1945.ME. számú földreformrendelet 4.6. paragrafusai alapján elkobozható ingatlanok tulajdonosait. Kora reggel aztán a rendőrség rajtaütött a kiszemelt falun, bevonultatta oda a székely telepeseket, s "ideiglenesen elszállította", azaz internáltatta a volt tulajdonosokat. Csak ezután alakult meg a rendelet szerinti földigénylő bizottság, készültek el a birtokelkobzási javaslatok, s kerültek ezek jóváhagyásra a Megyei Földbirtokrendező Tanács elé. (Mindjárt látni fogjuk, hogyan?) Tehát előbb a betelepítés, aztán a kitelepítés; előbb a birtokbavétel, aztán a birtokfosztás, vagyis: siessünk csak a büntetéssel, a bűnösség megállapításával még ráérünk! De kövessük tovább a "kormánybiztos" valóban egyedülálló jogi proceduráját.

A birtokelkobzás jóváhagyása — mint ezt említettük — nem a községi földigénylő bizottság, hanem a megyei, ill. végső fokon az országos földbirtokrendező tanács joga volt. Hogyan segítette a "kormánybiztos" a megyei földbirtokrendező tanácsot törvényes jogainak gyakorlásában? Úgy, hogy egyszerűen kijátszotta! A földreformrendelet I. számú végrehajtási utasításának, a 33000/1945.FM. számú rendeletnek van egy paragrafusa, a 21., amely kimondja, hogy a községi földigénylő bizottság által előterjesztett elkobzás kérdésében a megyei földbirtokrendező tanács soronkívül, legkésőbb azonban a beérkezéstől számított három napon belül határozni köteles. Ha a földigénylő bizottság további három napon belül fölterjesztésre választ nem kap, a fölterjesztés elfogadottnak tekinthető. Magától értetődő, hogy a rendelet ha nem is egyedi eseteket, de mindenesetre kisszámú esetet, egy-egy földigénylő bizottságnak előterjesztését tartotta szem előtt. (Még így is kérdéses persze, hogy nem szabott-e irreálisan rövid határidőt az érdemi ügyintézésre.)⁴³

A "kormánybiztos" a 21. paragrafus három napos terminusát használta fel arra, hogy megakadályozza a megyei tanácsot törvényes funkcióinak gyakorlásában. Mint ahogy emlékiratában szinte kérkedve írja, összegyűjtötte a telepítési hivatalban a 25 község 4400 volksbundista családjára vonatkozó elkobzási javaslatokat, és ezt a tömeget egy szombat délben egyszerre nyújtotta be tárgyalásra a megyei földbirtokrendező tanácsnál, követelve a rendelet értelmében három, ill. négy nap alatt való elintézését. Ismételjük: 4400 elkobzási javaslatról és 2200 fellebezésről volt szó. Az érdemi tárgyalást négy nap alatt már a javaslatok mennyisége is lehetetlenné tette, annál inkább, mert szombat délben már kellő számú tárgyaló tanács alakítására sem volt lehetőség, ahogy a rákövetkező héten is aligha jutott idő a nyilván elengedhetetlenül szükséges helyszíni tárgyalások megtartására sem. A tanácsnak, ha nem akart teljes bűnrészességet vállalni ebben az ügyben, futószalagon kellett gyártani a családok ezreinek sorsát eldöntő aktákat. Az eredményt diadalittasan közli az emlékirat: a 4400 elkobzási javaslatból 4300 jóváhagyást nyert. (83. l.)

Mi lett a kárvallottakkal, az ítélet nélkül elítéltekkel? Noha erre semmiféle törvényes alap nem volt — mint ezt maga az emlékirat is elismeri (59. l.) — a lengyeli koncentrációs táborba zárták őket. "Onnan a férfiak majd árvízvédelmi munkára fognak elmenni, az asszonyok távoli sváb falvakba." (77. l.) Vagyis a családokat elszakítják egymástól, és külön küldik munkaszolgálatra. Olyan intézkedés ez, amelyet július elseje óta a Népgondozó Hivatal hatáskörének kiterjesztéséről szóló 3820/1945.ME. számú rendelet 9-10, 13 paragrafusai szerint nem lehetett alkalmazni; az emberiség érzésétől irányított vezetőnek pedig annakelőtte sem. Hogy kik és milyen emberek voltak a koncentrációs tábor lakói? Teljes bizonyossággal csak annyit lehet róluk megállapítani, hogy — németek. Minden más tekintetben, a tekintetben is, hogy bűnösök voltak-e vagy ártatlanok, csak találgatásokra vagyunk utalva. A birtokelkobzás főnt ismertett procedurája ugyanis sem a bűnösség, sem az ártatlanság kétségtelen megállapítását nem tette lehetővé. Nem ugyan az emlékiratból — az ártatlan németeket nem ismer, nem említi —, de más forrásokból tudjuk, hogy a lengyeli koncentrációs táborba nem csupán bűnösök, hanem ártatlanok is kerültek. Tolna megye aispánja, akiről az emlékirat sommásan csak

annyit mond: "nem barátunk" (61. l.), a Tolna megyei Nemzeti Bizottság, a bonyhádi képviselő-testület, a bonyhádi járási Kommunista Párt titkára 1945 tavaszán és nyarán, vagyis Bodor tevékenységének idején több ízben is szót emelnek a magyar érzelmi németeknek, köztük az éppen Bonyhádról 1942 januárjában elindított Hűséggel a Hazához mozgalom tagjainak védelmében. Koncentrációs táborból kell kimenteni, birtokukba, egyéb javaikba, lakóházukba kell visszahelyezni őket, akik pedig rendszerint már nem is német nemzetiségűek voltak, hanem csupán német származású, anyanyelvű vagy esetleg csak nevű asszimilált magyarok.⁴⁴

Kitelepítés és választás

A "kormánybiztos" a németek elleni fellépését kezdetben a német nemzetiséghez tartozással, majd a Volksbund-tagsággal és a fasizmus gazdasági, politikai érdekeinek támogatásával indokolta. Emlékiratának vége felé hirtelen támadt ötlettel az 1939-es nemzetgyűlési választással is megpróbálja igazolni eljárását. Az emlékirat szerint a telepítési területül szolgáló bonyhádi választókerületben az 1939-es képviselőválasztáson 13000 szavazatot adtak le, és ebből 12000 dr. Mühl Henrikre, a Volksbund jelöltjére esett. "Mindössze ezer volt tehát a magyar és a magyarhű német szavazatok száma." Ezt a 12000 szavazót a "kormánybiztos" mind a magyarság esküdt ellenségének tartja. Minthogy az érintett 25 községben éppen 12000 volt a gazdaságok száma, s ebből ő csupán 4300-at koboztatott el, ezt a tényt a németek iránti méltányossága tanújelének tekintti.

Ez az érvelés azonban egyetlen vonatkozásban sem állja meg a helyét. Kezdjük a mértékegység megválasztásával: milyen alapon lehet egy választást birtokfelkobzás alapjául tekinteni? Továbbá azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy Mühl az 1939-es választáson kormánypárti jelölt volt; a Magyar Élet Pártja, nem pedig a Volksbund színeiben vett részt a választási küzdelemben. (A Volksbund ugyanis nem lévén politikai párt, nem állíthatott képviselőjelöltet.) Ebből viszont következtethet, hogy Mühl nem okvetlenül népi német nemzetiségi programja, volksbundista mivolta miatt kapott többséget a választáson, hanem esetleg csak kormánypártisága miatt. És itt nem csupán a kormánypárti jelöllet támogató választási nyomásra gondolunk, hanem még inkább a német lakosság közismert lojalitására a mindenkori kormányzat iránt. Mindenesetre feltűnő, hogy a népi német jelöltek Bonyhádon 1939-ig mindig megbuktak: 1935-ben dr. Basch Ferenc, a későbbi Volksbund-vezér Pekár Gyula kormánypárti képviselővel szemben, 1938-ban Basch helyettese, dr. Goldschmidt György dr. Klein Antal kisgazdapárti képviselővel szemben. És 1939-ben, ötnegyed évvel előző választási győzelme után mégis Klein lesz a vesztes, ha nem is olyan mértékig, ahogyan ezt az emlékirat állítja. Az emlékirat által Mühlnek tulajdonított 12000 szavazatból ugyanis a valóságban Mühl csupán 9722-t kapott. 4283 szavazat ellenfelé, Kleiné volt.⁴⁵ (Bodor, illetve Kovács Imre, akinek adatait a "kormánybiztos" egyszerűen átveszi⁴⁶, nyilván úgy hozta ki Mühl 13000 szavazatát, hogy neki ajándékozta ellenfele, Klein szavazatait is, azon az alapon: egyik is német, másik is német, egyre megy.)

De térjünk vissza a választáshoz! Valóban mi okozhatta Mühl 1939-es győzelmét és Klein vereségét? A bonyhádi választási kerület lakosságának helyzete — a németiséget is beleértve — egy és egy negyed év alatt lényegesen nem változott. Klein sem mondott politikailag esődöt, hiszen bár Mühllel szemben alulmaradt, a Tolna megyei lajstromos választáson mégiscsak bekerült a parlamentbe. A választások kimenetelét tehát aligha vezethetjük vissza helyi vagy személyi tényezőkre, minden bizonnyal országos politikai tényezők magyarázzák ezt. Hogy Basch 1935-ben miért nem győzött, az teljesen világos: ellenzéki kisgazdapárti és népi német nemzetiségi programjával kétszeresen is kihívta a kormányt; így annak választási gépezete egyszerűen felmorzsolta. Hasonló lett a sorsa a Basch örökébe lépő Goldschmidtnek is azáltal a különbséggel, hogy őt nem kormánypárti, hanem ellenzéki kisgazdapárti képviselő, Klein ütötte ki a nyeregből kormánytámogatással. Klein megválasztása akkor még nyilván a "kisebbségi rosszat" jelentette a kormány számára, hiszen ő politikailag ellenzék volt is, nemzetiségpolitikailag — Goldschmidtellel ellentétben — nem volt az.

Az 1939-es választáson azonban ismét fordult egyet a politikai kaleidoszkop. A kormány fő célja ezen a választáson az ellenzék, elsősorban a baloldali ellenzék felszámolása volt. Ekkor a Volksbund már nem ellenzék. A kormány abban a meggyőződésben ringatta magát,

hogy külpolitikailag, a Német Birodalom támogatásával, belpolitikailag a kulturális tevékenységre korlátozással a Volksbundot teljesen ellenőrzése alá vonta. Ezért a választási gépezet, amely 1938-ban Goldschmidtellel szemben győzelemhez juttatta Kleint, most Kleinnel szemben Mühllel segítette nyeregbe. A Volksbund diadala volt ez a magyar nemzeti gondolon, mint Bodor véli? Aligha! Sokkal inkább a kormánypolitika győzelme volt ez az ellenzéken. Még csak azt sem lehet mondani, hogy a demokrácia frontvonala Mühl és Klein választói között húzódtott, hiszen tudjuk, hogy a volksbundisták és a nyilasok közti feszült ellentét miatt a nyilasok Mühl ellenében Kleinre adták szavazatukat.⁴⁷ Ha tehát Bodor mindezek ellenére mégis negatív következtetést von le az 1939-es választásokból a bonyhádi németek állam- ill. nemzetiségére vonatkozólag, ennek a következtetésnek sem ténybeli, sem logikai alapja nincsen.

Amivel egyetértünk...

A hozzászólás eddig csak kifogásolt, bíralt, elutasított — ideológiát, törvénytelenséget, cselekedeteket egyaránt. Itt az ideje, hogy megmondja: mit nem kifogásol, mivel ért egyet, mit helyesel? Egyetért a magyarság értékes, eredeti ágát alkotó, három országrész üzöit vándoraiaként hozzánk érkezett székelyek letelepítésével, otthonteremtő igyekezetük legmesszebbmenő támogatásával, gazdasági, társadalmi, kulturális felemelésükre irányuló minden törvényes intézkedéssel. Nem kívánja elvitatni e nemes szándékot Bodor György "kormánybiztostól" sem, és nem vonja kétségbe érdemeit a szívéhez annyira hozzánőtt székelyek letelepítésének történelmi művében. Amit változatlanul és kerülhetetlenül elítél, az a mód, *ahogyan* küldetésében eljár, azok az eszközök, *amelyeket* felhasznált. Bodor György nem vette tekintetbe, hogy nem lakatlan területre vagy primitív bennszülöttek közé telepíti székelyeit, hanem lakott területre, egy magas mezőgazdasági kultúrájú vidékre. Nem lehet tehát szó szoros értelemben vett honfoglalásról vagy hódításról, sem a *ius primi occupantis*, az első foglalás joga, sem a *ius gladii*, a hódítás joga alkalmazásáról, melyet Lipót "császár" esetében ő is olyan élesen elítél, hanem csupán olyan békés településről, amelyet a területen kétszáz esztendő óta megülő és azt kultúrájára változó német nemzetiség érdekei korlátoznak, és az érvényben lévő jogalkotások szabályoznak. Ezt az érdeket és jogot nem tette semmissé az a tragikus tény, hogy a két évszázada itt élő és a magyarság mellett jóban-rosszban kitaró nemzetiség jelentős csoportjainak hűsége az utolsó esztendőkből megingott, a magyarsággal szemben egy részük vétkesnek bizonyult; a bűnösöknek természetesen viselniük kell tettük következményeit. Bodor György nem abban hibázott, hogy meglátta ezeknek a csoportoknak a bűneit, hanem abban, hogy e bűnöket nemzetiségük lényegének, nem pedig accidentális, esztleges tulajdonságainak tartotta; hogy nem a jó és a rossz emberek, csoportok, hanem a jó és rossz népek, nemzetek, nemzetiségek kategóriájában gondolkodott, és differenciált, egyéni elbánás helyett a kollektív felelősségrevonás elvét alkalmazta egy nemzetiséggel és annak minden életmegnyilvánulásával szemben. Hibázott végül Bodor György, amikor feltételezte, hogy a nemzetiségi kérdést csak területi alapon, kitelepítéssel-betelepítéssel lehet megoldani, nem pedig politikai alapon, demokratikus, ill. szocialista nemzetiségpolitikával.

Az önkényt, az igazságtalanságot és ennek nemzeti-faji indokolását bármely nemzetiséggel szemben, különösen ha ezek olyan nyersen és leplezetlenül jelentkeznek, mint Bodor György emlékiratában, közvéleményünk a mindennapi tudat szintjén ma már egységesen elítéli. Az elméleti tudat szintjén még korántsem ilyen kedvező a helyzet. Nem segíti eléggé a helyes nemzetiségészleletet és ideológia kialakulását újabb történeti irodalmunk sem, amely a jelenről szólván csak alárendelt szerepet tulajdonít ennek a fontos kérdésnek. A népi demokráciánk történetével foglalkozó művek is úgy tárgyalták ezt a kérdést, hogy nemzetiségfogalmuk tisztázatlan, terminológiájuk többértelmű. Nem tarthatnak igényt a nemzetiség-történet rangjára olyan művek, amelyek egy nemzetiség megvallását büntetendő cselekménynek tekintik, amelyek egy nemzetiség melletti állásfoglalást — konkrét tartalmától függetlenül — már eleve negatív minősítéssel látják el. Hogy a legújabb kori nemzetiség-történet tudományos, marxista koncepciójának kialakítása és művekben való dokumentálása halaszthatatlan feladat, arra Bodor György emlékirata igen komoly figyelmeztetés. *Videant consules...!*

Bellér Béla

Jegyzetek

- 1 Borsody István: A sváb kitelepítés nemzetközi szempontjai. Szabad Szó 1945. május 17. szám 1. l.
- 2 Pártdokumentumok az ideológiai és a kulturális munkáról. Bp., 1962. Kossuth Könyvkiadó. 62-64. l.
- 3 "A svábság egy batyuval jött ide, egy batyuval is menjen." Szabad Szó 1945. április 10. szám 4. l. — Az idézetekben a kiemelés mindenütt az eredetiből. B. B.
- 4 Kitelepítik a pestkörnyéki svábokat, Kis Újság 1945. április 12. szám 3. l.
- 5 Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947 Bp., 1975. Kossuth Könyvkiadó. 151. l.
- 6 Új Magyar Központi Levéltár. BM Kiss Roland féléhivatalos iratai 1945-64. 15. doboz. Belügyi iratok 1946.
- 7 Ki kell telepíteni a svábokat! Szabad Szó 1945. április 15. szám 3. l.
- 8 Bodor György: Hol laknak a magyarországi németek? Szabad Szó 1945. április 11. szám 2. l.
- 9 Bodor György: Hogyan telepítették közénk a svábokat? Szabad Szó 1945. április 12. szám 5. l.
- 10 Günther Frh. v. Probsz: Die niederungarischen Bergstädte als Kriegsschauplatz. — Gedenkschrift für Harold Steinacker (1875-1965). München, 1966. Verlag R. Oldenbourg. 116-132. l.
- 11 Nans-Adolf Jakobsen: Misstrauische Nachbarn. Deutsche Ostpolitik 1910/1970. Düsseldorf, 1970. Droste Verlag. 135. l.
- 12 L. Tilkovszky: Volksdeutsche Bewegung und ungarische Nationalitätenpolitik (1938-1941). Acta Historica 1966. Vol. XII. Nr. 1-4. 96-100. l. — Horthy reagálását ld. Hitlerhez 1939. november 3-án írt levelében: A Wilhelmstrasse és Magyarország. Szerk. Ránki György, Pamlényi Ervin, Tilkovszky Loránt, Juhász Gyula Bp., 1968. Kossuth Könyvkiadó. 285. számú írat 458. l.
- 13 Tilkovszky Loránt: SS-toborzás Magyarországon. Bp. 1974. Kossuth Könyvkiadó. 114-120. l.
- 14 Johann Weidlein: Geschichte der Ungardeutschen in Dokumenten 1930-1950. Schondorf, 1959. Im Selbstverlag des Herausgebers. 319-320. l.
- 15 Vojtech Mastny: The Benes — Stalin — Molotov Conversations in December 1943. New Documents. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. Neu Folge. Bd. 20. Jg. 1972. 396-397, 399, 401, 402. l. — A tanulmányra Ránki György hívta fel a figyelmet: Kelet-Közép-Európa második világháborús történeti irodalom. Történelmi Szemle 1973. 3-4. szám 296-297. l.
- 16 Nemzetközi szerződések 1918-1945. Szerk. Halmosy Dénes. Bp., 1966. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 655, 657. l.
- 17 Az általunk ismert legrégebbi adat Pest megye 1920. augusztus 10-i rendkívüli bizottsági közgyűlésének előterjesztése. Ld. Bellér Béla: Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása. Bp., 1975. Akadémiai Kiadó. 139. l. További adatok Johann Weidlein: Schicksalsjahre der Ungardeutschen. Die ungarische Wendung. — Ostdeutsche Beiträge. Aus dem Göttinger Arbeitskreis. Bd. II. Würzburg, 1957. Holzner-Verlag. 52. l. Uő: Geschichte der Ungardeutschen 30. l. 9 jegyzet.
- 18 Ilyés Gyula: Honfoglalók között. Tolna svábjai, Sárköz magyarjai. Szabad Szó 1945. április 22. szám 5. l.
- 19 Weidlein: Schicksalsjahre ... 54-58. l.
- 20 Tilkovszky: Volksdeutsche Bewegung ... 99-100, 331-332. l.
- 21 Weidlein: Geschichte der Ungardeutschen ... 319-320. l.
- 22 Hans Beyer: Die ungarländische Deutschumsfrage im Spiegel der diplomatischen Gespräche zwischen Budapest und Berlin. — Gedenkschrift für Harold Steinacker ... 325. l.
- 23 (g): Ki kell telepíteni a hazai svábságot! Kis Újság 1945. április 18. szám 3. l.
- 24 A miniszterelnök-jelölt Dálnoki Miklós Béla vezérezredesnek a nemzetgyűlés szózatához fűzött hozzászólásáról van szó. (Az ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. Bp. 1946. Athenacum Nyomda. 11. l.
- 25 Új Magyar Központi Levéltár. BM Kiss Roland féléhivatalos iratai 1945-64. 15. doboz. Belügyi iratok 1946. — Ugyanezt az álláspontot támasztja alá a kisgazdapárti külügyminiszter, Gyöngyösi János nyilatkozata: Gyöngyösi külügyminiszter nyilatkozott a magyar külpolitika időszerű kérdéseiről. Szabad Szó 1945. április 20. szám 2. l.
- 26 Rákosi Mátyás a szocializmus építésének nagy feladatairól. Népszava 1948. november 28. szám 3. l.
- 27 Rendezik a sváb dolgozók állampolgárságát és munkavállalási jogát. Szabad Nép 1949. szeptember 30. szám 5. l.
- 28 Magyar Közlöny. Minisztertanácsi és Miniszteri Rendeletek Tára 1950. március 25. (52) szám 402-403. l.
- 29 Tóth István: A Nemzeti Parasztpárt története 1944-1948. Bp., 1972. Kossuth Könyvkiadó. 45. l.
- 30 Így már a Szabad Szó 1945. május 3-i száma 6. l.-ján A svábok kitelepítésének ügye a pénteki minisztertanács előtt című cikkében. — Kovács Imre a nemzetgyűlés 1945. december 5-i ülésén ugyancsak kijelentette: "A Nemzeti Parasztpárt a felszabadulás után azonnal javaslatot tett a volksbundista németység kitelepítésére." (Nemzetgyűlési Napló I. k. Bp., 1946. Athenacum Nyomda. 148. l.
- 31 Ki kell telepíteni a svábokat! Szabad Szó 1945. április 15. szám 3. l.
- 32 Erdei Ferenc belügyminiszter nagygyűlésen ismertette az összeomlás okait és az országépítés feladatait. Szabad Szó 1945. április 17. szám 2. l. Magyarországon minden népi törekvést német segítséggel fojtottak vérbe. Darvas József előadása a magyar parasztság történetéről. Szabad Szó 1945. május 30. szám 2. l.
- 33 A magyar forradalmi munkásmozgalom története. III. k. Szerk. az MSZMP KB Párttörténeti Intézete. Harmadik kiadás. Bp., 1972. Kossuth Könyvkiadó. Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája (1944-1947). Bp., 1972. (Kandidátusi értekezés) Tóth: i. m.
- 34 Balogh: i. m. 150-154. l.
- 35 Pártdokumentumok az ideológiai és kulturális munkáról... 93. l.
- 36 Összeköltöztetik a pestkörnyéki svábokat. Kis Újság 1945. április 24. szám 5. l.
- 37 Magyar Közlöny 1945. március 18. (10.) szám 1-4. l.
- 38 Magyar Közlöny 1945. március 31. (14.) szám 2-7. l.
- 39 Magyar Közlöny 1945. május 6. (23.) szám 3-6. l.
- 40 Magyar Közlöny 1945. június 7. (45.) szám 1-7. l.
- 41 Magyar Közlöny 1945. május 10. (26.) szám 5-6. l.
- 42 Magyar Közlöny 1945. július 1. (65.) szám 2-3. l. — Ezt a német kérdés viszonylag differenciált megítélését tartalmazó rendeletet összekeveri a nem ilyen jellegű 1230/1945.ME. számú kitelepítési rendelettel (Magyar Közlöny 1945. december 29. (211.) szám 1-2. l.), s így természetesen helytelen következtetésre jut az utóbbit illetően egy egyébként gazdag anyagot világos rendszerezésben, bár nem kiforrott nemzetiség-történeti szemlélettel tárgyaló érdemes munka, Fehér István: Politikai küzdelmek a Dél-Dunántúlon 1944-1946 között. Bp., 1972. Akadémiai Kiadó. 78. l.
- 43 A nyugat-német — egyébként meglehetősen tárgyilagos — dokumentumkiadvány bevezetője a kisajátítás meggyorsításában látja ennek a kikötésnek az értelmét, amely azonban szerinte kizárólag a kisajátítottak kárára ment. (Das Schicksal der Deutschen in Ungarn. — Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa. Bd. II. Bonn, é. n. Hrsg. vom Bundesministerium für Vertriebene... 49 E.)
- 44 Fehér: i. m. 79-81. l. — A Kőbányára internált mintegy 20000 német közül is sokan nem tudtak németül, csak éppen német nevük volt. (Das Schicksal der Deutschen in Ungarn. 36. l.)
- 45 Függetlenség 1939. május 31. szám 2, 3. l. Népszava 1939. május 31. szám 4. l.
- 46 Nemzetgyűlési Napló I. k. Bp., 1946. Athenacum Nyomda. 148. l.
- 47 Tilkovszky: Volksdeutsche Bewegung ... 87-88. l.

Válasz egy bírálatra

1945-től 1948-ig vezettem a Dunántúltra telepített székelyek ügyeit. E három és fél év alatt raktuk le mai életük alapjait. Ha könyvalakban és dokumentálva kiadnám az egész korszak történetére vonatkozó feljegyzéseimet, szükségképpen be kellene számolnom súlyos küzdelmekről is. Mégis vagy talán éppen ezért egy előszóval kezdeném a könyvet. Megírnám benne egy nemrégiben megtett utazásom tapasztalatait.

Ez év szeptemberében leplezték le Tamási Áron első szobrát, Hidason. Felhasználva a szoborleplezés alkalmát, újból bejártam telepes községeink egy részét. Általában a lakosság egyharmada német, kétharmada székely. Mindenütt azt tapasztaltam, hogy a múlt indulatai, ellentétei elenyésztek. A két nép teljes harmóniában dolgozik és él együtt s gyakran vegyesházasságok is szorosabbra fűzik az emberi együttélés szálait. Pár szóban így foglalnám össze tapasztalataimat: közös munka, békesség, jólét, megelégedettség.

És ez így van rendjén.

Hadd mondjak itt el még egy jellemző történetet. 1941-ben a Bácskába bevonuló magyar csapatok elől az 1918 után a Balkánról odatelepített szerb és részben montenegrói telepesek elmenekültek. A kormányzat a székelyeket a részükre épített házakba, kis falvakba teleptette be.

1944-ben a székelyeknek kellett a visszatérő szerbek elköl menekülniük. Egy kisebb székelykaraván rossz útra tévedt, vagy elkésett, s a visszatérő szerbek utólrérték őket. A menekülők közül kiszóltatták a férfiakat, negyvenketten voltak, kissé félre vitték és agyonlőtték őket. A székelyek ma is úgy emlegetik a csoportot: "a negyvenkét férfi".

Nos, a székelyek szeretnek utazgatni. Tavaly két autóbusszra való székely összeállt, s nekivágtak felkeresni egykori bácskai otthonaikat. A szerbek a legnagyobb barátsággal fogadták őket s napokig ott vendégeskedtek együtt. Így mossák el "a történelmi idők" indulatait — tisztességes emberek szívében — "a munka szürke hétköznapijai".

Ezt írnám előszóként könyvem elejére. Feljegyzéseim célja nem az elmúlt indulatok felkeltése, a történetírás feladatának és kötelességének azonban a valóság teljes feltárását tartom. Hogyan tanuljunk másképp a történelemből?

Eddig azt tapasztaltam, hogy minden vita meddő, ha eltérő a vitázók érzelmi háttere. Bellér hozzászólásából úgy látom, hogy itt ez a helyzet. Megállapítja, hogy motívumaim, tehát érzelmi világom "összhangban volt egy kisebb közösség partikuláris és pillanatnyi érdekeivel". (20. oldal) Úgy látszik, ő egy "más kisebb közösség partikuláris és pillanatnyi érdekeivel" érez együtt. (Ugyanott.) Mégsem térek ki hozzászólása elől két okból sem. Egyik az, hogy észrevételeitől nem lehet elvitatni a színvonalat, a másik pedig az, hogy bármily keményen bírálja is munkásságomat, nem vonja kétségbe indítékaim emberi tisztességét. (26. oldal)

El szeretném kerülni az aprólékosságot, az azzal járó unalmat, s ezért csak néhány fontosabb, kiemelt résszel foglalkozom.

*

Bellér szerint a "kormánybiztosság hatásköréhez szó fér". (1. oldal) Érdemben megbízatásom törvényes volt. Sőt a megyei tanács utasítást kapott arra, hogy a székely telepítést érintő kérdésekben előzetes értesítem nélkül és állásfoglalásom ismerete előtt ne határozzon. Az viszont igaz, hogy nem illetett meg semmiféle cím. Mai szóhasználat szerint "társadalmi munkaként" tettem, amit tettem. Mégis, ha már Bellér annyi macskaörmöt szán e témára, hadd mondjam el, hogy ragadtam a "kormánybiztosi" címet.

A Földművelésügyi Miniszter minden megyébe leküldött egy miniszteri biztost a földreform megindítására. Tolnába Kardos Lászlót a Györfly Kollégium, később a Néprajzi Múzeum igazgatóját küldte le. Tolnában a földreform nagyobbik része a nagybirtokok felosztásából állt. A reform végrehajtása a németlakta területeken csak a munka kisebbik részének látszott. Mégis, hamarosan ezzel kapcsolatban mutatkoztak alig legyőzhetőnek tűnő nehézségek. A németekből alakult földigénylő bizottságok szabotáltak. A már összeverődött földigénylőkkel szemben ellenállásuk oly kemény volt, hogy a rendőrség a volksbundos lakosságot kénytelen volt a lengyeli Apporay kastélyba elszállítani.

Kardosék érezték, hogy az események logikája nehéz helyzetbe so-

dorta őket, ezért Kardos valahogy feljött Pestre, s kérte, küldjenek le valakit, ki ez ügyeket egészen átveszi és kellő súllyal is tudja azokat intézni. Kerék Mihály közölte, hogy a döntés már megtörtént, s leutazásom csak utazási alkalom kérdése. Kardos visszatérve Szekszárdra mindezt elmondotta, s így már várták "a székely kormánybiztost".

A Szekszárdra érkezésemről elmondottakat csak azzal egészítem ki, hogy mielőtt kimentünk volna Bonyhádra, felkerestem az egykori kaszinóban a kommunista párt megyei központját. Hogy fogadtak? Ma ezt csak tapintatos tompítással helyes elmondani. Megmutatták az előző évi bonyhádi és cikói ünnepeken készült fényképeket Visenmayer "birodalmi főbiztos" szemléjéről a felvonult németek előtt. Elmondták — mielőtt az még a sajtóból ismertté vált volna — a kősbudméri esetet, (Szabad Nép 1945. május 19.) és még sok egyebet is. Alig tudtam meggyőzni őket, hogy az én feladatom csak a földreform végrehajtása volksbundos területeken a székelyek letelepitéséhez szükséges mértékben, s ehhez kértem is a segítségüket, de minden más, az esetleges kitelepítés és büntetés egyéb szervek feladata lesz.

Bonyhádon nagy tisztelettel fogadtak. Volt olyan ember, aki rádió üzembentartási engedélyt kért tőlem. (Akkoriban még nem volt szabad rádiózni.) Megadtam neki, hadd tekergesse masinájának a gombját azzal a nyugodt tudattal, hogy törvényesen jár el. Persze óvatosan fogalmaztam, azt írtam: "Nincs kifogásom ez ellen, hogy stb." A rendőrök bekisértek hozzám egy cigányt, aki malacot lopott. Elől jött a cigány, azután a malac, utána a két rendőr, a sor végén a károsult. Kértek, hogy ítélezzek. Ítéleztem: fizesse meg a cigány a károsultnak a malac árát, és adja vissza a malacot is. Az egész társaság elégedetten távozott.

Az, hogy a székelyek kormánybiztos úrnak szólítottak, természetes volt, hisz a Bácskában Bonczos Miklós államtitkár címe szerint is kormánybiztosként telepítette le őket, s most én láttam el ugyanezt a funkciót a Dunántúlon. Tekintélyem azonban leginkább talán a bátaszéki esetenél mutatkozott meg. A németek oly keményen álltak ellen, hogy az ott állomásozó szovjet csapatok beavatkoztak az ügybe, s a volksbundos lakosságot pár napra egy közelben alakított lágerbe szállították. Telefonhívásra estére kiszekereztem Bátaszékre én is. Reggel hívott az orosz parancsnok. Egy asztal mellett találtam, előtte egy vizeskanocsó borral. A szoba sarkában a diványon pedig egy katona harmonikázott. Valaki tolmácsolt. A parancsnok töltött nekem egy vizespohár bort, s odanyújtotta:

— Igyál! — mondta

Ítam. A parancsnok elmesélte, hogy egy bulgár osztag is be van osztva a csapatai közé, s egy fiatal bulgár tiszt az éjjel megszöktetett a lágerből egy német asszonyt.

— Azért hivattalak, hogy ítélezzünk együtt.

— Hát ítélezzünk — mondtam, mi mást is felehettem volna — hívásd be a bolgárt.

Fiatal megszeppent hadnagyocska, vagy főhadnagyocska volt, meg volt ijedve szörnyen. Elismert mindent, nagylelkű ítéletet kért. Kiküldték a másik szobába.

— No — kérdezte a parancsnok —, mit csináljunk? — s újból töltött nekem és most már magának is egy jó pohár bort.

— Te — mondom —, én szeretem a csinos menyecskéket. Biztosan te is.

Nevetett.

— Ez igaz.

— Nos, biztos, hogy ez a bolgár is csak a szeretőjét hozatta ki, ítéljük hát arra, hogy a nőt vigyék vissza a lágerbe, ő pedig ígérje meg itt nekünk, hogy ilyet soha többé nem tesz.

— Okos ember vagy — felelte, s barátságosan háthavágott; láthatóan örült, hogy a dolog ilyen egyszerűen elintézhető.

Így is zártuk le az ügyet.

Volt egy jellemző esetem a bonyhádi szovjet parancsnokkal, Babin őrnaggyal is. Babin háborús körülmények között kivételesen ritka rendet tartó ember volt, körzetében nem tűrte el a legkisebb erőszakoskodást, szabálytalanságot sem. Középről látta tevékenységemet, együttműködésem vele mindvégig kifogástalan volt. Elmentem egyszer hozzá, s kértem, hogy adjon egy szovjet igazolványt, hisz itt-ott még összeakadhatok valami szovjet alakulattal. Odaszólt egy írnoféle embernek, hogy írjon nekem igazolványt. Mikor az írnoféle ember-

papírost, Babin elnevelte magát, de azért aláírta és ráütötte a háromszögletű pecsétet: ez volt akkor a legmagasabbrendű pecsétforma.

— No, erre jól vigyázzon — mondta —, mert ha megmutatja, nagyon megbecsülik.

Nem ismerem a cirill írást, s utólag olvasta el nekem valaki: az igazolványban az állt, hogy én miniszter vagyok. Nem éltem vele vissza. Eltettem emlékebe.

Nos, így lettem én kormánybiztos. És hogyan lettem "választott kormánybiztos"? Veres Péter, aki többször járt már lent nálunk, egy látogatásomkor bizalmas körben beszélgetett a volksbundos telepítések nehézségeiről. Megállapította, hogy a földreform rendeletet végrehajtani csak az én módszeremmel lehet. Ugyanakkor derűsen konstataulta, hogy én már jó ideje nem a kormányzatot képviselem a székelyek között, hanem megfordítva, mint érdekképviselőtük választott elnöke, őket képviselem a kormányzat előtt, s mégis még mindig kormánybiztosnak hívnak. Így lettem — jegyezte meg nevetve — a történelem alighanem egyetlen "választott kormánybiztosa".

Úgy emlékszem, ezt egyik cikkében valahol meg is írta.

Mások is belátták, hogy az én módszerem ez egyedül célravezető. 1946 februárjában cikket írtam a Demokráciába a telepítési politika addigi tanulságairól és ezután teendőiről. Kevéssel ezután a miniszterelnök Nagy Ferenc, kivel szintén régi, szívélyes viszonyban voltam, egy bizalmasával ízent: vegyem át a be- és kitelepítések országos irányítását. Alám rendelnek a Népgondozó Hivatalt, a Felvidéki Áttelepítési Kormánybiztosságot, és a Földhivatal Telepítési Osztályát. Keressem fel a földművelési minisztert Nagy Imrét, ki már vár, és tárgyaljam le vele a részleteket.

Azt feleltem, hogy az egyre zavarosabbá váló helppolitikai viszonyok között jó munkát csak úgy tudnék végezni, ha teljesítik feltételeimet. Ezeket két nap alatt papírra vettem, de ahogy sejtettem is, az akkori helyzetben teljesíthetetlennek bizonyultak. Ezért a dologból nem lett semmi. Nagy Imréhez már el sem mentem.

Nos ennyit erről a "kormánybiztosi" kérdésről.

*

Bellér szerint tevékenységen sértette a törvényességet. (19. oldal) Van, amiben igaz van, van, amiben nincs. Vegyük ezért sorra kifogásait.

A törvénynek van egy érdemi és egy eljárás rész.

A törvény érdemi része szerint egyénenként kell elbírálni a németeknek a hitlerizmushoz való viszonyát, s aki ahhoz csatlakozott, annak az ingatlanait földreform céljára el kell kobozni. A törvény a csalakodás bizonyítékának fogadja el, ha valaki a Volksbund tagja volt. Személyes magatartásának, viselkedésének további vizsgálatára ez esetben szükség nincs.

Bellér szemünkre hányja, hogy a volksbundistákat kivétel nélkül egységes náci tömegnek tekintették "s velük szemben semmiféle differenciálást nem alkalmaztunk". Ez igaz, ezt azonban a törvény nem kívánta meg, s ha Bellér ezt támadja, nem engem támad, hanem a törvényt. Persze joga van ehhez is, a védekezés azonban ez esetben már nem az én dolgom.

Érdemben azzal sértettem volna meg a törvényt, ha földigénylő bizottságaimmal oly személyek vagyonára is előterjesztettem volna a kobzási javaslatot, aki nem volt a Volksbund tagja, vagy más módon nem támogatta a hitlerizmust.

Elhangzik ez a kifogás is. Előadja, hogy földigénylő bizottságaink a kobzási javaslatokat a politikai rendőrség által átadott tagnévsor alapján terjesztették elő, már pedig ez a névsor "enyhén szólva kétes hitelű" volt és én ezt több helyütt el is ismerem. (21. oldal) Nem, én ezt nem ismertem el. Én feljegyzéseimben pontosan azt mondtam, hogy e listák hiányosak voltak.

Történetünk a következő: A Kommunista Párt a pécsi Volksbund-házban talált egy Volksbund-névsort, s azt adta át a politikai rendőrségnek. A lista tehát hiteles volt, aki azon szerepelt, akit ideiglenesen elszállítottak, s akire az új földigénylő bizottságok kobzási javaslatot terjesztettek elő, az valóban tagja volt a Volksbundnak. Később, mikor a telepések már beköltöztek, a padlásokon, rejtékhelyeken sok olyan Volksbund-tag tagsági igazolványát találták meg, aki az eredeti listában nem volt benne.

Valószínűleg az történt tehát, hogy a pécsi székházban egy régebbi lista került el a megsemmisítést. Ha meggondoljuk, hogy a háború első részének valóban lélekzetelállító német katonai sikerei hogy meg-

növelték a német önértéket, természetesen kell látnunk a tagok számára későbbi emelkedését is.

A lista tehát nem aggályos, hanem hiányos volt, s ezért vállalhattuk nyugodtan a felelősséget a kobzási javaslatok beterjesztéséért.

*

E vidék 12.000 gazdaságából 4.400-ra terjesztettünk elő kobzási indítványt, az arány tehát 4.400-7.600 volt az érintetlenek javára. Azt képzeli Bellér, hogy e faluk 12.000 családjából a volksbundos családok száma valóban is kevesebb volt 4.400-nál?

Mindketten foglalkoztunk az 1939-es titkosan megtartott képviselőválasztásokkal is. Ő azt kérde: milyen alapon lehet egy választást birtokelkobzás alapjául tekinteni? (24. oldal) Semmilyen alapon. E választások vizsgálatának csupán az a célja, hogy az aggályoskodókat megnyugtassuk: a földreform végrehajtása során nem túl-, hanem alábecsültük a hitlerizmus itteni hódításának az arányait.

Igaza van Bellérnek abban, hogy adataim nem pontosak. Én valóban nem néztem meg a hivatalos statisztikai anyagot, elfogadtam, amit a helybeliek emlékezetből elmondtak. Így elfogadom Bellér adatait: szerinte Klein Antal 4.283, Mühl 9.722 szavazatot kapott. Ez együtt 13.905 szavazat. Az arány tehát 31-69 % a Mühl javára. A helybeliek tehát a végösszegre elég jól emlékeztek, az arányra nem.

Vizsgáljuk tovább a kérdést. Az 1910-es répszámlálás szerint a járásban a magyar anyanyelvű lakosság száma 7.911, a németeké 29.134 volt. (A mintegy 600 főnyi más anyanyelvű lakost hagyjuk figyelmen kívül.) 1939-ig a számok változhattak, az arányok alig. A magyar és a német lakosság aránya tehát 22-78 % volt a németek javára. (1910-ben volt a járásban 1.354 zsidó is — kerekén 3 % —, akik 1945-re teljesen eltűntek, a Volksbund e teren nem ismert irtalmat.)

Teljesen valószínűtlen, hogy akár magyar, akár zsidó, a volksbundosnak ismert Mühlre szavazott volna, így a Kleinre esett 31 % szavazatból levonva a 22 %-ra tehető magyar és zsidó szavazatot, marad 9 %, aminek a német lakosságból kellett kikerülnie. Bellér pontosabb statisztikája alapján előadásomat tehát úgy kell helyesbíteni, hogy 1939-ben mintegy 1250 volt a magyarhú német szavazatok száma, az arány tehát 1.250-9.722. (12-88 % Mühl javára.)

Mielőtt tovább mennénk, szeretném felhívni Bellér figyelmét még egy tévedésre. 1945-ig nem kellett párthoz tartozni ahhoz, hogy valaki képviselőnek fellépjen. Felléphetett bárki, felléphetek volna Mühlék is, akár párton kívül, akár új pártot alakítva. A parlamentben mindig voltak kisebb-nagyobb számban független, pártok kívüli képviselők is.

Bellér felteszi a kérdést, vajon Kleinről és Mühlről nem úgy gondolkodtam-e: "egyik is német, másik is német, egyre megy." (24. oldal) Nem. Személyesen ismertem mindkettőjüket, sőt Klein Antalt nemcsak ismertem, hanem igen nagyra becsültem és tiszteltem is. Bajcsy-Zsilinszky Endre asztalánál ismertem meg őt. Német volt, annak is vallotta magát, de a magyar állam iránti hűsége sohasem ingott meg. Jelmező a német imperializmus törekvéseit talán elsőként felismerő Bajcsy-Zsilinszkyre is, hogy ez öntudatos, de a magyar államhoz mindvégig hűséges németet legbizalmasabb baráti körébe befogadta.

Mühllel máshol ismerkedtem meg.

A miniszterelnökség 1938 őszén felkért, hogy mondjak szakvéleményt Dr. Ludwig Némedi: "Das Gesamtdeutschum in ungarischen Blickfeld" című könyvéről. (Megjelent a "Schriftenreihe der neuen Heimatlätter, geleitet von Franz Basch." VI. köteteként.) Jelentésemben teljes tárgyilagosságra törekedve ismertem és elemeztem e könyvet, mely a két nép ezer éves viszonyát tárgyalta. Konklúzióm szó szerint a következő volt:

"A könyv alkalmas a magyar öntudat meggyengítésére, de alkalmas arra is, hogy az a német, aki e könyvet elolvassa, német öntudatában megerősödjék. A szerző vagy naivitásból, vagy tudatosan, rossz szolgálatot tett a magyar ügynek könyvének megírásával, Basch-ék pedig igen jó szolgálatot tettek a német ügynek e könyv publikálásával. E könyv nem bizonyíték arra, hogy kiadói lojalisan a magyar nemzet iránt."

Valószínűleg e jelentésemnek köszönhetem, hogy 1939 elején, jóval a választások előtt meghívást kaptam egy bizalmas tárgyalásra. A kormány szűk körű bizottságot küldött ki, hogy az próbáljon a hazai német kisebbség ügyében végleges megegyezésre jutni. Német részről meghívták Bascht, Goldschmidet és Mühl-t. Magyar részről két szakértőt vontak be a tárgyalásokba, Mester Miklóst, kedves barátomat és

engem. Mester, a későbbi kultuszállamtitkár, humanista eset, kinek példaul igen komoly szerepe volt abban, hogy a budapesti zsidóság megmenekült a deportálástól. Humanista volt, de abszolút rossz emberismerő és jóhiszemű egész a naivitásig.

Az elején megkérdeztük Baschékat: mik a kívánságaik? Milyen megoldás elégitene ki őket? Válaszaik határozatlanok voltak, sohasem jutottunk el egy olyan pontig, hogy ne maradt volna nyitva egy kiskapu.

Feltettem nekik egy kérdést: mit szólnának az autonómiához? Hogy fogadnák, ha az ország közigazgatási szervezetéből kiszakítanánk a nagyobb, zárt német többségű területeket s egyházi iskolai és közigazgatási téren — egy tartományi gyűlést is beleértve — valami olyan forma önkormányzatot adnánk, amilyen 1848-ig Erdélyben a szász önkormányzat volt. Nem kellett ez sem, azt mondták, ők nem akarnak elzárkózni.

Akkor még nem tudtuk, hogy Hitler Heinlein-nak a szudétaválság tárgyalásakor azt az utasítást adta: úgy tárgyaljanak, hogy sohasse lehessen pontot tenni a megbeszélések végére, mindig maradjon lehetőség új követelések támasztására. A mi németjeink is pontosan így tárgyaltak. Csak jóval később jöttem rá, hogy az utasítások Heileinéknek és Baschéknak egységesek lehettek. Távozásuk után kifejtettem véleményemet: ezek az emberek nem jóhiszeműek, velük a nemzetiségi kérdés végleges megoldásáról megegyezésre jutni nem lehet. A kormányzat azonban másként döntött, nem tudom, de lehetséges, csupán taktikai okokból, tény azonban, hogy Mühlék pár hónap múlva mint kormánypartí jelölték indultak a választásokon. Elképzelhető, hogy erre az emberre Bonyhádon csak azért szavaztak volna rá, mert mindig tisztelték a kormányt, s a jelölt kormánypartí volt és nem azért, mert a Volksbund ideológiáját képviselte? (24. oldal)

Alig maradhat kétsége bárkinek, hogy jóval alatta maradtam a földreform rendelet intencióinak, amikor e terület gazdaságaihoz földigénylő bizottságaim csak 4.400-ra terjesztettek elő kobzási javaslatokat.

Ne feledjük el azt sem: javaslataim előterjesztése után 45 nappal(!) a Szovjetunió és szövetségesei deklarálták döntésüket, mely közömbössé tette, hogy valaki Volksbund-tag volt-e vagy nem, s mely szerint elegendő lett volna nem csupán az ingatlanvagon igénybevételére, hanem az országból való kitelepítésre is, az az egyszerű tény, hogy az illető német. A magyar kormány e döntést nem így hajtotta végre. Ellentétben a tőlünk északra fekvő országokkal, 10 %-ot mindjárt rendeletileg mentesített, a tényleges végrehajtásnál pedig mintegy 50 % német az országban maradhatott. A magyar kormányzat így járt el, egyetlenként

Kelet-Európában, a még lobogó szenvedélyek éveiben, hanem ezért neki és csak elkülönítetten neki, nem szemrehányás jár a megtett, hanem hála a meg nem tett intézkedésekért.

A törvény érdemi részét tehát nem sértettem meg. Az eljárási részénél a törvénysértést elismerem, ha nem is oly értelemben, ahogy azt Bellér beállítja.

Talpassy Tibor: A föld gazdát cserél

Bátaszék

— részlet —

Csoboth Gáspár veszi át a szót, hogy részletesebben elmondja a szökés okait. Az a baj szerinte, hogy a Nemzeti Bizottságban és a Földigénylő Bizottságban abszolút többségben vannak a svábok és ennek következtében teljesen ők uralkodnak. Így aztán azt csinálhatnak, amit akarnak.

Kezdték azzal, hogy az ezerhétszáz nevet tartalmazó, oroszok által átadott volksbundos-listát egyszerűen eltűntették s csak hatszázhatvanegyet elkobzást voltak hajlandók elrendelni. (Állítólag a népszámlálási kartotékokat is megsemmisítették jöclőre.) Mindenki, aki áldozatot tudott hozni, mentesítést kapott. Maga Göbelt György (Kossuth Lajos utca 3.) volksbundos vezér is, aki valamikor nyilvános gyűlésen jelentette ki, hogy ők Bátaszéken soha többé nem engedélyeznek magyar iskolát, még a magyar vasutasoknak sem. De mentesítették pl. Thész Istvánt is, azért, mert csak a vele közös háztartásban élő leánya és veje voltak volksbundosok. Ugyanígy Szikla (Schanzenbacher) Tamást azért, mert csak két gyereke és menyje, özv. Faidt Józsefnét, mert csak Éva nevű leánya, özv. Monigl Miklósnét, mert csak veje és leánya tartoztak a Volksbundhoz. Az utóbbinál azt sem vették számításba, hogy a német megszállás alatt az egész SS-banda náluk tivornyázott. Bauer Orbánt azon a címen mosták ki például, hogy 1943-ban kilépett a Volksbundból. Azt viszont nem vették tekintetbe, hogy Mária leánya továbbra is bentmaradt. Schwartz Ádámra is ráfogták, hogy nem volt volksbundos, pedig a leánya virágescsokorral üdvözölte ittjártakor Basch Ferencet s ezért ajándékba selyemruháit is kapott a főfűhrtől, Mayer Nándort pedig egycenesen németellenesnek jelentették ki, annak ellenére, hogy a Volksbund téli segélyakcióit éveken át ő szervezte meg a vidéken. De elfogadták a volt Volksbund-elnöknek azt az írását is, amelyben ő igazolta, hogy sógornője és anyósa nem voltak volksbundosok.

A Földigénylő Bizottság még a Nemzeti Bizottságon is túltett. Merészségben odáig vetemedtek, hogy az elkobzott volksbundos házakból és földekből a legszembeket és legjobbakat a helyi sváb igénylőknek osztották ki, a telepeseknek pedig azt hagyták meg, ami ezek után maradt. Huszonnyolc telepese-családról még így sem gondoskodtak, úgy hogy ezek tornácokon aludtak egészen Vaskútra való távozásukig. Még szerencse, hogy a helyi Népgondozó Kirendeltség az utóbbi napokban jó kezekbe került s Erdélyi helyi megbízott elrendelte a negyven helyi igénylő juttatásának felülvizsgálását.

bizottságok működését és az addig hozott döntéseiket érvényteleníténi." (Délmagyarország, 1945. május 5.) (Lásd a 2. számú jegyzetet is.)

A következő vádpont úgy szól, hogy a politikai rendőrséget állítottam a földigénylő bizottságok helyére. No, hát ez így aztán nem áll. A rendőrségnek két funkciója volt:

1./ Átadta a Volksbund-tagoknak a pécsi Volksbund-székházban

Van itt egy furcsa, vagy talán nem is furcsa ellentmondás. Az érdemi rendelkezéseknél azt kifogásolja, hogy a törvényt, mely a Volksbund-tagoknál nem kívánta meg, hogy differenciáljunk, megtartottam. Az eljárási részénél az a kifogása, hogy a törvényt nem tartottam meg.

A rendelet a végrehajtást hármas lépcsőben írta elő: földigénylő bizottság, megyei tanács, országos tanács. Az eljárás általában alkalmas volt az érdemi rendelkezések végrehajtására, a gyakorlatban azonban rövidesen kiderült, hogy ahol a földigénylő bizottságok németekből alakultak meg, ott a Volksbund-tagok ingatlanainak igénybevételére vonatkozó érdemi rendelkezést végrehajtani nem lehet. Ezt felismerték már Kardosék, de világosan így láttam a kérdést én is. Ezért a helyi német lakosságból alakult földigénylő bizottságokat egyszerűen mellőztem, s a beérkező székelyekből alakítottam új földigénylő bizottságokat. Ez valóban az eljárási szabályok megsértése volt, de e jogsértésből már májusban jogszabály lett. A "Levéltárak Országos Központja és a MTA Történettudományi Intézete" által kiadott Tanulmány és dokum e n t u m g y ű j t e m é n y (Földreform 1945. Kossuth Könyvkiadó, 1965.) a bevezető tanulmány 73. oldalán a következőket állapítja meg:

"A sváb falvakban is éppen úgy alakultak 1945 tavaszán a földigénylő bizottságok, mint máshol. Működésük azonban igen káros volt. Még a vegyes lakosságú községekben is a bizottságok túlnyomórészt sváb tagokból állottak, sőt bejutottak abba volt volksbundisták is, akik a cseléd-sorban élő magyar földigénylők kizárásával akarták végrehajtani a földosztást. Ezzel olyan áldatlan állapotot teremtettek ezekben a falvakban, már a földreform első hónapjaiban, hogy az Országos Földbirtokrendező Tanács kénytelen volt minden olyan községben, ahol a bizottságban vagy az igénylők között svábok szerepeltek, felfüggeszteni a földigénylő

megtalált névsorát az új földigénylő bizottságnak és

2./ a székelyek beköltözése előtt elszállította a volksbundos lakoságot a lengyeli táborba. Hogy milyen szükség volt e közigazgatási jellegű preventív intézkedésre, mutatja a már említett bátaszéki eset is, ahol a német szabotázs letörésére a szovjet csapatoknak kellett beavatkozniuk.

A szabotázzsal kapcsolatosan emlékeztetek egy forrásra: Talpassy Tibor "A föld gazdát cserél" című 1945-ben megjelent kitűnő riport-könyvére. Talpassyt én hívtam le, írja meg, mit lát. Nem volt időm vele foglalkozni, de adtam neki egy szekeret és adtam melléje kalauzsnak egy Kardossal lejtőt, holtáig a székelyek közt rekedt fiatal pártembert Arvay Sándort. Faluról falura haladva számszámra örökítette meg a páratlanul szívós német ellenállás konkrétumait.

Ennyit a földreformtörvény eljárási szabályainak a megsértéséről. (Lásd még a 3. számú jegyzetet.)

*

Feljegyzéseimben és Bellér bírálatában is két, élesen elkülönítendő kérdéssel van szó. Egyik a hitlerista németekre vonatkozó földreformrendelet és annak végrehajtása. Eddig ezzel foglalkoztunk.

Másik a németek kitelepítésére vonatkozó tervek, javaslatok, majd döntések és intézkedések.

Igaza van Bellérnek, amikor Borsodyra hivatkozik. A magyarországi németek visszatelepítése valóban csak kicsiny része volt annak a nagy népvándorlásnak, amely a "Drang nach Osten" visszatorló hullámaként keletről nyugatra hőmpölygött. A magyar visszatelepítési terveket és akciókat valóban ebbe a perspektívába kell beállítani.

A kérdéssel foglalkozva világosan meg kell azonban vonnunk a határvonalat a mai és az 1945-ös szemlélet között. Az utóbbit vizsgálva is fel kell tennünk a kérdést: mivel száll perbe Bellér Béla, az akkori világhírvéleménnyel vagy velem? A II. világháború elején az Atlanti Charta kissé keneteljes, de tiszteletre igényt támasztó mondatai próbálták megfogalmazni a hadviselés célját és a békekötés módszerét. A fejlődés elsősorban a népiértiség fokozódó borzalma, de ezenkívül politikai szükségességek és propagandisztikus befolyások folytán is más irányt vett. Az utóbbiak köréből Bellér igen helyesen mutat rá Vojteck Mastny feljegyzéseire, bár ő a követeléseket sokkal határozottabb fogalmazásban jegyezte le, mint ahogy azokat Bellér idézi. (9. oldal) Sokatmondóak e tekintetben a béketárgyalás eredeti jegyzőkönyvei is, ismerem őket, tagja voltam a békeelőkészítő bizottságnak.

Érdekes figyelemmel kísérni a vezető államférfiak álláspontjának

lassú átalakulását (például Manfred Lechs idézeteiben), de itt az amerikai Stimson hivatalos nyilatkozatát idézem. Azért őt, mert tudtommal a magyar sajtóban az ő nyilatkozata adott elsőként tájékoztatást a szövetségesek állásfoglalásáról: "Most már nem csupán a német kormányt, hanem az egész német népet teszik felelőssé." ("A Herrenvolk alkonya" Népszava 1945. április 1.) A fejlődés záróakkordjaként 1945. augusztus

2-án közzétették a Potsdami határozatokat. Bellér a határozatot Halmosy Dénes "Nemzetközi szerződések 1918-1945." című művének szövege, vagy fordítása szerint közli. (10. oldal) Érdekes, hogy a Szabad Népből augusztus 3-án közölt Kommuniké szövege eltérő. Ez utóbbi szerint "a három nagyhatalom teljes egyetértésben úgy döntött, hogy azokat a német népesoportokat, vagy részeket, amelyek még Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon vannak, át kell telepíteni Németországba." E szöveg kétségtelenül mást jelent, mint a Bellér által idézett fordítás, s az eltérés okának tisztázása érdekes tudományos feladat, szempontunkból azonban közömbös. A lényeg az, hogy az átköltöztetés alapja nem a hitlerizmushoz fűződő személyes viszony, hanem a német néphez tartozás lett.

Nézzük meg most a kérdés fejlődését nálunk. Bellér vitába száll azzal az előadással, hogy fellépésemig a magyarországi német kérdés senkinek sem jutott eszébe. (10. oldal) Én valójában arra gondoltam, ahogy azt később Bellér is elképzelhetőnek tartja (12. oldal), hogy a kérdéssel a demokratikus Magyarország megalkulása óta nem foglalkoztak. Téves feltevéséből kiindulva Bellér azt fejtegeti, hogy 1920 óta kitelepítésük gondolatával foglalkoztak Horthy és kormánya (9. oldal), vezető ellenzéki politikusok (11. oldal), a népi mozgalom tagjai (10. oldal), a szászói konferencia és más kevésbé fontos elemek.

Bár e beállítást nehéz megjegyzés nélkül hagyni, Bellér egy téves felvetésből kiindulva hozza elő a kérdéseket, s azt hiszem így azok tárgyalása részéről is eltérés lenne a tárgytól.

Menjünk hát tovább.

A következő kérdés az én személyes szerepem. Bár a tiszteletreméltó neckameralistáknak, pl. Kollonichnak a megítélésében is eltérések a véleményeink, hagyjuk el itt a régmúlt történeti kérdések vitatását, foglalkozzunk azzal, hogyan juthattam én el 1945 áprilisában kifejtett nézeteimhez.

Kezdjük az elején. 1937-ben a Bartha Miklós társaság Németh Imre elnökletével a Centrál Kávéház pincéjében rendezett egy előadói estet. Ketten voltunk előadók. Szabó Lőrinc bemutatta új verseit, én pedig a Dunai konföderációról tartottam egy előadást. Előadásom akkor lejegyzett vázlata a következő volt:

Talpassy Tibor: A föld gazdát cserél

Bátaszék

— részlet —

De van ennek a két dísz bizottságnak és az előjáróságnak rovásán külön dolog is. Ők csinálták meg azt, hogy az oroszoknak volksbundisták helyett székelyeket szolgáltatnak ki s ezek kerültek a vagonokba. A robotosokat szintén a székelyekből állították ki minden alkalomkor. Ha beszolgáltatásról van szó, ezt a terhet is következetesen mindig a székelyek nyakába sózták. Magatartásuk crediményeként a székely csak lopva, este mer kimenni a szőlőjébe, s teheneit is csak titokban feji meg. A termést megfizetetik a székely és a volksbundos között, jóllehet a főispán rendelete szerint a volksbundosnak csak az előírt fejadag járna.

A volksbundos-iraktort szintén elvették a székelyektől. Ugyanakkor azonban írásbeli beadványban panaszolták, hogy a székelyek nem dolgoznak, a gyünülcsfákat kivágják s a vetést zölden lekaszálják. Az illetékesek, anélkül, hogy a dolgokat megvizsgálták volna, hitelt adtak ezeknek a rágalmaknak, pedig már az is gyanút ébreszthetett volna bennük, hogy a vádat a svábok a boggyiszlóiakra is kiterjesztették. A boggyiszlóiak pedig nem mai jövevények a megyében, akiknek munkakészségét nagyon jól ismerhették.

A különböző bizottságokkal karöltve járt el a rendőrség is, amely még a zárórák időkben tíz perccel záróra előtt adott parancsot Mezei Ambrus, Péter Lajos és Máté István gazdáknak, hogy reggel hat órára harminc négy embert állítsanak ki robotra. A parancsot természetesen ilyen körülmények között nem tudták az emberek teljesíteni, mire a három embert a sváb rendőrök másnap szabotázs vádjával összeszedték és elhurcolták.

De csinált ennél cifrább dolgokat is a rendőrség. Egyik nap két rendőr a Magyar Körben mulatott s ott összeszólalkoztak egy ismeretlen civillel, aki szódásüveget vágott közéjük. A rendőrök az incidens után eltávoztak a Körből, majd maguk mellé vették őt társukat és most már heten elindultak a tettes felkutatására. Az illetőt ugyan nem találták meg schol, helyette azonban elkapták Szabó Aladárt és össze-vissza verték. Szabó el sem mozdult a kérdéses időben háza elől, így nem is lehetett a Magyar Körben, de székely volt s ez elégségesnek látszott ahhoz, hogy elagyabugyalják. Németh Kálmán az ügyet írásban bepanaszolta, erre a rendőrség azzal válaszolt, hogy egy másik székelyt, aki a volksbundos elásott zsírját megtalálta, tolvajként letartóztatott s végigkísért az utcán. A szerencsétlen székelynek állandóan azt kellett kiabálnia, hogy "zsírt loptam, zsírt loptam, tolvaj vagyok". Így lett Bátaszéken a közellátás elől elvont zsír megtalálójából egyszerű tolvaj.

"Ezen a területen mindnyájan elkéstem az egységes nemzeti államok megteremtésétől. Ennek a területnek a néprajzi káoszát váharos történelmünk megváltozhatatlan eredményeként valamennyiünknek tudomásul kell vennünk. Olyan nemzetközi jogrendet kell megszerveznünk, amely valamennyi dunai nemzet, vagy nemzettöredék számára biztosítja a kollektív létet, kollektív nemzeti szabadságot, s mely valamennyi dunai nemzetet intézményesen elzár attól, hogy asszimilációs politikával megbontsa a dunai kisépek szolidaritását."

Téved tehát Bellér, amikor azt állítja, hogy szerintem a nemzeti-ségi kérdést csak ki- és betelepítésekkel lehet megoldani. (20. oldal) Álláspontom akkor is, ma is ennek épp az ellenkezője volt, csak a németekre vonatkozóan csatlakoztam ahhoz az általánossá vált véleményhez, hogy ők e minden népet megillető demokratikus jogot szörnyű háborújukkal eljárták.

Eredeti álláspontom természetesen vonatkozott a hazai németekre is. Elmondottam már, hogy 1939-ben vezetőikkel tárgyalva felvettem még a részükre adandó területi autonómia gondolatát is. Innen jutottam el oda, ahová a világ közvéleménye is eljutott és megtettem kitelepítési javaslatomat.

Azt kérdezi Bellér, ha nem is ismertem el Lipót javára a kurd jogát, a "jus gladii"-t, miért nem ismertem el a "jus laboris"-t, azaz a német parasztok, polgárok, stb. jogát két évszázad munkájával szerzett vagyonukhoz? (8. oldal) Bellér téved. E jogot elismertem. Javaslomban nincs szó vagyonelkobzásról, sőt aszerint a magyar állam minden vagyonukért teljes kártérítéssel tartozott volna. A tulajdonjog az el nem vitt és el nem vihető vagyonra is csak a vételár megfizetése után szállt volna az államra. Javaslomban nincs szó büntetésről. Még az SS-be belepert németeknél is elég büntetésnek tartottam a visszatelepítést, úgy éreztem, ha elmennek, a további büntetés az ő intern dolguk. (13. oldal) Más indokolással és más módon javasoltam tehát a megoldást, mint ahogy ezt a három nagyhatalom vezetői végülis elrendelték, de magát a kitelepítést indokoltnak láttam én is.

Még valamire szeretném emlékeztetni Bellér Bélát. Egy helyen idézőjelben beszél "hazaárló svábokról". (1. oldal) Ezzel azt a látszatot kelti, mintha engem idézne. Nem engem idéz, hanem a korabeli sajtót. Olvassa végig cikkeimet, még a sváb szót is csak ritkán használtam, rendszerint németeknek neveztem őket. Sohasem gyalázkodtam, sőt nem bűnösként, hanem emberként bántam személy szerint még azokkal is, akiket a jogszabályok büntetendőnek deklaráltak. Ez nem érdem, hanem a politikai bűncselekmények meg-

ítélésének elvadult korokban elavult, de bennem még élő régi hagyomány. E megjegyzésemet se Bellér, se más ne vegye mentegetőzésnek. Ha minden helyzetben ember próbáltam is maradni, elismerem, hogy határozott voltam, kemény, sőt ahol kellett hajthatatlan is.

*

Talpassy Tibor: A föld gazdát cserél

Bátaszék

— részlet —

— Ehhez még tessék hozzávenni — mondja egyik székely —, hogy nekünk nincs senki, akihez fordulhatnánk, a svábot pedig mindenki védi. Csak beszaladnak Szekszárdra, bevisznek egy sonkát s már van ügyvéd, aki mindent elintéz nekik.

Ezt többen is panaszozzák, s mindjárt nevekkkel is szolgálnak. Egy kiscgazdapárti ügyvédképviselőt emlegetnek elsősorban, aztán több deportált zsidó ügyvédet is. Ez a legdöbbenetesebb. Olyanok, akik saját bőrükön tapasztalhatták, hová vitte az országot a nagy német babusgatás, akiket talán éppen erről a vidékről származó SS-ek kínoztak meg, sonkáért, tojásért, lisztért elfelejtik családjuk kiirtását, s lelkiismeretfurdalás nélkül vállalják egyszerű hazaárlók mentegetését. Nyilaspártolásért büntetés jár, volksbundisták pártolásáért sonka és kolbász.

Ilyen körülmények között valóban nem lehet csodálkoznunk, hogy elfogyott az emberekben a kitartás és tovább állnak.

— Az egész Bátaszéken nem akadt senki, aki maguk mellé állt volna? — fordulok az emberek felé.

— Akadt, de csak egyben volt köszönet — veszi át a szót Németh Kálmán. — Lakatos József mérnök ez az ember. Szívvel-lélekkel, hónapok óta ingyenmunkával segít bennünket. El is érte azt, hogy ma holnap éhenhalhat. A németek hojkottálják, a székely pedig nincs abban a helyzetben, hogy munkát adjon neki. Hiszen még azt sem tudjuk, hogy lesz-e véglegesen földünk, mit mérüssünk hát föl vele?

— És a többi, akiben nincs köszönet?

— Akad, aki szándék nélkül, akad, aki szándékosan árt. Van egy ügyvéd például, aki állandóan arról szaval, hogy a székelységet tömöríteni kell és sík földet ígér nekik. Állítja, hogy ő ki tudja eszközölni elhelyezésüket, csak kérjék a belügyminisztertől ezt. Azzal biztatja a székelyeket, hogy az új helyen új lakást építenek nekik, abból a pénzből, amit a svábok önként felajánlottak erre a célra. Állítólag állatot és minden mást is ajánlkoznak nekik a svábok.

A bőkezű ígéret mindent elárul. Nyilvánvalóan az a szándék, hogy megbolygassák a székelyeket, s azután kóborló, nyughatatlan cigányoknak nevezhessék őket. Az egész telepítés komolyságát akarják vitássá tenni ilyen módon. Az ügyvéd nyomán aztán többen is akadtak már, akik ezeket a csábos ajánlatokat a székelyek fülébe fuvalázzák. Nem kétséges, hogy ügyes, szervezett sváb akcióról van szó.

(Budapest, 1945. Sarló Kiadó. 156-163. oldal)

Nézzük meg most, ha nem is részletekben és a módokban, de az alapkérdésben a kitelepítésben ki volt velem azonos állásponton?

Bellér szerint a Magyar Front így határozott volna 1944 júniusában. Forrásként mint sok más helyen is Johann Weidlein nevű nyugatnémet történészre hivatkozik. Az adat aggálya nem csak az időpont okozta technikai nehézségek miatt, hanem mert tarthatatlan az is — ezt személyes tapasztalatból tudom — amit itt Bajcsy-Zsilinszky Endréről is elmond. Bellér szerint a kitelepítés mellett foglalt állást még 1945 tavasza előtt Nagy Ferenc és a debreceni kormány (12. oldal), Kovács Imre (6. oldal), Erdei Ferenc és Darvas József (7. oldal és 15. oldal jegyzete). Minél többen vannak, annál jobban megoszlanak a felelősség, melyet azonban a többször említett Clio előtt egymagamban is emelt fővel vállalnék.

Boldizsár Ivánnak más volt az álláspontja, ezt Bellér helyesen idézi. Szerinte egyéni elbírálást követelt "a Parasztpárt elnöke" Farkas Ferenc is. (14-15. oldal) A Parasztpárt elnöke nem Farkas Ferenc volt, hanem Veres Péter.

A személyeknél azonban érdekesebb és jellemzőbb a korabeli sajtó. Talán leghelyesebb, ha a Kommunista Párt napilapját a Szabad Népet lapozzuk át. A Szabad Nép április 17-én a Parasztpárt javaslatát jól átgondolt javaslatnak mondja. Április 18-án vezércikkben a legkeményebben követeli: a svábok "osztózzanak a német nép sorsában... Nemzeti ostobaság volna, ha akárcsak egy könnyet is ejtenénk, amikor végleg és örökre elbűcsűzünk tőlük". Az április 20-i szám a külügyminiszter élehangú nyilatkozatát közli. A lap május 5-én beszámol a folyamatban lévő tolnai telepítési akcióról és követeli a volksbundisták "kollektív" megbüntetését "és pedig nem jogilag, ahogyan egyesek elképzelik... hanem toloncúton".

Nem folytatom a felsorolást.

A kérdés nálunk is sok embert, pártot, szervezet foglalkoztatott. Többféle terv merült fel,

köztük az enyém is, de a döntést végülis Potsdam hozta meg: szentesített egy tőlünk északra, kiméletlenül, inkább kiűzés mint áttelepítés fonnájában, részben már végrehajtott ténny, s kiterjesztette az elvet ránk is: a németek visszaköltöztetését kártérítés nélkül.

Ez a visszatelepítési tervek fejlődésének a története. A lebonyolítás már kívül esik vizsgálódásaink körén.

*

Bellér kifogásolja, hogy feljegyzéseimben "nacionalista" ideológia nyilatkozik meg. Előrebozsajtottam, éles határvonalat kell húznunk a 30 év előtti és a mai helyzet között.

Sokan szeretnék remélni, hogy a II. világháború utolsó fellobbanása volt az elvadult nacionalizmusok küzdelmének. Szinte mindegy, hogy ki volt a támadó, az agresszióknak meg van a természetes visszahatása. Ne csodálkozzunk hát, hogy nemzeti kategóriákban gondolkozott akkor, ahogy láttuk, úgyszólván mindenki, s még a párt megnyilatkozásai sem elégíthetnék ki a központi bizottság kultúrpolitikai munkaközösségének csak "nemrégiben", tehát közel 30 évvel később formábaöntött igényeit.

*

Bellér azt írja, hogy nem emlékirataim közlését, hanem a kritika nélküli közlést kifogásolhatja. Ha történész, akkor a közlést nem is kifogásolhatja. Ami meg a kritika nélküliséget illeti: én kértem meg a megjegyzésekre készülő szerkesztőseget, hadd tessen meg a bevezető soraimban a valóban szükséges megjegyzéseket én magam. Ezt két gondolat előadásával véltem megtenni.

Az egyik: "remélem a feljegyzéseimben megirt indulatok elcsitulnak, megenyhültek, s remélem mindörökre."

A másik: "Sok, azóta kimondott véleményemen túllépett az idő." A kritika elmaradása miatt nem érheti hát szemrehányás a szerkesztőseget, legfeljebb engem a tömörségemért.

*

1945 óta eltelt 30 esztendő. Odakinn is, idebenn is nagyot változott, nagyot fejlődött a világ. Ma az NDK a szocialista tábor megveszült tagja. Az NSZK a kapitalista világ nagyartartott szövetségese, kívül, mint ezt Helsinki is mutatja, igyekszünk mi is szívélyes viszonyban élni.

Nagyot fejlődött azonban a világ idebenn is. Békeben és barátságban élünk együtt a köztünk lévő németekkel, ahogy azt érzékelné próbáltam e sorok elején is, s ugyanígy élünk együtt minden más nemzetiségünkkel is. "Videant Consules" — fejezi be bírálatát Bellér. Egyetértek vele, Videant Consules, hogy senki se tegyen olyasmit, ami megzavarhatná a visszatért mai külső-belső békét, de hozzátenném azt is: Videant scriptores, hogy ha a történelmről írnak, csak a teljes valóságot kutassák még akkor is, ha emiatt néha sajogni kezd a szív. Az igazi békesség abból nő ki, ha megértjük egymás fájdalmát is.

Jegyzetek

- 1./ A törvény betűje nem ismert kivételezést a volksbundosok közül. Egy kategóriánál mégis úgy érzem, hogy a törvény szelleme a kivételezést indokolja. Leviziteltem a magyar hű németek vezetőjénél, Bauer bonyhádi apát-plébánosnál. Ő elmondotta, hogy néhány németet ő kért fel, lépjenek be a Bund-ba és tájékoztassák őt arról, ami ott történik. Természetesen azt feleltem, hogy akikre ő ezt igazolja, minden bizonyítás nélkül töröltetem a listákból. Így is történt. Ma is tisztelettel hajlok meg a Bauer apát emléke előtt.
- 2./ Az idézett könyv 412-417. oldalain közli egy beadványomat július 7-ről az Országos Földbirtokrendező Tanácshoz. Története az, hogy földigénylő bizottsági elnökeinket összehívtam, s megbeszéltük, hogy milyen elvek alkalmazását látják helyesnek a földek szétosztásánál. Véleményük az enyémmel együtt eltérő volt a merev, hivatalos előírásoktól, s ezért kértem a Tanácstól előzetes elvi hozzájárulást más eljárási módhoz. E beadványom is cáfolja Bellérnek azt az állítását, hogy a törvénnyel nem törődünk.
- 3./ Bellér észrevételei ellenére az egy-két hetig tartott lengyeli "custodia hongtas"-ra — mert az volt — itt az idő rövidsége kedvéért nem tértem ki, de ebben is téved. Fájdalmas összehasonlításokra ad alapot, ha arra gondolunk, mi minden történt ugyanakkor mássutt, pl. a földvári és hídvgéi magyar táborokban. A "Népi Egység" című brassói napilap 1945. február 22-i számából csak egy cikk címét idézem: "Három hozzátartozó megrázó levele a földvári haláltáborról." Pár alcím: "Egy sirban 3-4 halott", "Akkor a tábor börtönlaitól megőrültek". Kik voltak ott? Ady népe, szilágysági magyarok. És csak azért, mert magyarok. Végülis (szovjet közbe-lépés) mentette meg azokat, akik még életben maradtak.

Bodor György

BODOR GYÖRGY HALÁLÁRA

Szomorú szívvel, bús lélekkel búcsúzunk Tőled, drága emlékü Bodor György. Búcsúnkkal köszönetünket es fogadd a 14 000 székely pártfogásáért. A bukovi-nai székelyeket az áldatlan emlékü háború hajléktalanná tette, az országutak telve voltak a menekülő bújdosókkal. Sírás, keserűség volt az életünk. Mi lesz velünk? Bódorogtunk szerte az országban, vajon lesz-e még valaha otthonunk? Sehol nem találtunk vigasztalást.

Megisméltődött rajtunk a Madéfalvi veszedelem!

Ebben a szomorú sorsunkban jöttél segítségünkre Te, s könnyeinket letörölve hajlékot adtál a bújdosóknak. A Jóisten áldjon és jutalmazzon meg jó-ságodért.

Nem volt könnyű véghezvinni amit elkezdted, de Te vállaltál minden nehézséget. Sok támadás ért, de a testvéri érzés nem engedte, hogy félbe hagyd munkádat. A sok akadály ellenére megvalósítottad segítő szándé-kodat. Ezért áldjuk emlékedet, s halálával gondolnak Rád még az unokáink is.

Mi pedig, búcsúzó tisztelőid, békés nyugodalmat kérünk számodra.

Gáspár Simon Antal

(Honismeret, 1977/6. szám 32. oldal)

Hallgatni arany?!

Fábián Gergely részére

BONYHÁD

Bem u. 26.

Kedves Gergely!

(...)

Közeledik a teveli Országos Székely Találkozó időpontja is. Már többen érdeklődtek, hogy lesznek-e idén is Székely füzetek? Én tervezem, hogy a korábbi kettőhöz hasonlóan ezúttal is elkészítek egy kiadványt. Tudom, hogy te régóta szeretnéd, ha ebben nemcsak dokumentumok, hanem a jelenről szóló írások is szereplnének. Ha kapok anyagot, szívesen összeállítom belőlük a kért kiadványt, de arra sajnos nincs időm és energiám, hogy ezeket az anyagokat mind én írjam meg. Azt viszont tudom vállalni, hogy — igény esetén — az utóbbi évek Népújságjai alapján krónika szerűen összeállítanám a Székely Szövetség működésének történetét. Ezt el kellene döntenem, mert az idő sürget.

(...)

Várom válaszodat mindhárom témában!

Üdvözlettel:

Bátaszék, 1998. március 26.

Rudolf Laci

Fábián Gergely részére

BONYHÁD

Bem u. 26.

Kedves Gergely!

A mellékelt levelet másfél hónappal(!) ezelőtt írtam neked, de mind a mai napig nem kaptam rá választ.

Három eset lehetséges:

1. Nem kaptad meg a leveletem, így nem volt mire válaszolnod.
2. Megkaptad a levelet, válaszoltál, de a választ én nem kaptam meg.
3. Megkaptad a levelet, de nem válaszoltál rá.

Az 1. és 2. esetben egyikünk sem tehet róla, hogy valamelyikünk levele elkallódott. Ha viszont a 3. eset igaz, azt nem tudom elfogadni, hogy válasz nélkül hagyta el egy ilyen — számomra igen fontos — levelet!

Várom gyors válaszodat a mellékelt levél mindhárom témájában!

Üdvözlettel:

Bátaszék, 1998. május 14.

Rudolf Laci

A fenti levélrészletet illetve az ismétlést azért tartottam fontosnak közölni, hogy mindenki előtt világos legyen: én időben felajánlottam szolgálataimat Fábián Gergelynek (= Székely Szövetség!?), de ő válasza sem méltatott! Ezek után egy dolgot tehettem csupán: az első számhoz hasonlóan magánkiadásban jelentetem meg a Székely füzeteket! Ezért módosult ismételten az impresszum is! A jövő kutatói számára hamarosan hozzáférhetővé teszem a teljes levelet!

Bátaszék, 1998. június 22.

Rudolf László

SZÉKELY VICCEK

Están bának valami elesapta a hasát. Túrte ameddig túrhette, aztán elment az orvoshoz. Ott érte a másik gond, hogyan is adja elő a baját. Köszönt illendőképpen, aztán megilletődve állt az orvos előtt míg nagy nehezen kibökte:

— Erőst hasmenésem van — mondta szomorúan.

Az orvos viccelődni is akart a székely emberrel és a dolgot is alaposabban akarta tudni, ezért azt kérdezte:

— S rég fosik-e?

Están bá felhúzta szemöldökét és illendően válaszolta:

— Nem kérem szépen, egyenesen!

* * *

A székely ember szántás közben valami fénylő tárgyat talál a borozdában. Vizsgálgatja, nezegeti, s ahogy jobban szemügyre venné, meglát egy férfit. Nem tudja mi az, de a lajbi zsebébe rejt, otthon meg a hiába, a szénapadlásra.

Amikor otthon van, gyakran fel-fel megy és nezegeti (magát benne). Az asszony gyanút fog és féltékeny lesz. Aztán, amikor az ura nincs otthon, felszalad a padlásra megkeresni az okát a furcsa viselkedésnek. Nézi-nezegeti és egy nőt lát a csillogó tárgyon. Rosszat sejt magában:

— Tudtam, hogy nő van a dologban! — s nagyon búsul. A bánatát, gyanúját sírva elmondja az édesanyjának és megmutatja neki a tükröt (mert az volt az).

Az anyja nezegeti, nezegeti, s végül így szól:

— Hadd el édes leánkám, hadd el! Ezért a vén kurváért ne tusakodj magadban, nem érdemes, kár a veszekedésért!

Székely füzetek

Alapító, kiadó,
szerkesztő:

Rudolf László
7140 Bátaszék
Nyéki u. 26.

Telefon: (74) 493-163

Készült a
Kerényi Nyomdaipari Kft
nyomdájában
7100 Szekszárd
Epreskert u. 3.
Telefon: (74) 413-501

Felelős vezető:

Kerényi Antal
ügyvezető igazgató